

Casas particulares

*Kjønn og emosjonelt arbeid i privat
utleievirksomhet på Cuba*

Sara Therese Sande

Masteroppgave i Latin-Amerika studier

Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2016

© Sara Therese Sande

2016

Casas Particulares. Kjønn og emosjonelt arbeid i privat utleievirksomhet på Cuba

Sara Therese Sande

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Netprint Helsfyr, Oslo.

Sammendrag

Denne oppgaven undersøker hvorfor høyt utdannede, cubanske kvinner forlater sin profesjon til fordel for å drive privat utleie i eget hjem. Dette er en kvalitativ studie, som i møtet med nye funn i feltet ledet studien til også å undersøke hvilke utfordringer informantene møter i sitt arbeide, tett på fremmede i sin egen privatsfære. Informantene, som selvsyssetsatte, er en del av den cubanske økonomiske reformprosessen, og med teoretiske perspektiver om *kjønn* og *emosjonelt arbeid* knyttes også fortolkningene til sosiale, politiske og historiske forhold.

Utvalget av informanter består av cubanske kvinner og menn som driver utleie i eget hjem til turister. Datamaterialet i studien bygger på dybdeintervjuer med 17 informanter i 12 forskjellige *casas particulares*, private utleievirksomheter, samt noe deltagende observasjon.

Den første delen av analysen undersøker hvordan kulturelle forestillinger om kjønn er knyttet til kvinnens valg om å starte utleie, tross sin høye utdanning. Et av hovedfunnene er at utleievirksomheten, situert i hjemmet, er tett knyttet til kvinnerollen og omsorgsforpliktelser. Kvinnene har «gått tilbake til hjemmet» de er blitt hjulpet ut av, og slik pragmatisk løst et økonomisk behov gjennom gamle tradisjoner. Kvinnen er den sentrale personen i virksomhetens styre og organisering, men fordi den hjemlige sfære forstås som kvinnens domene, blir maktforhold i virksomheten maskert av kjønnsforholdet og den samfunnsmessige lave verdsetting av hjem og husarbeid. Kvinnenes økonomiske posisjon er betydelig bedret og i tillegg eier flertallet av kvinnene virksomheten. Analysen undersøker også forholdet mellom aktør og struktur, hvor de kvinnelige informantene opplever autonomi og frihet gjennom virksomheten, samtidig som deres hjemlige tilknytning videreføres og kjønnete praksiser reproduseres.

Den andre delen analyserer hvordan hjemmet blir en vare og videre hvordan informantene bruker forskjellige fortolkningsskjemaer for å kategorisere kundeforholdet. Funnene belyses som to strategier; *amigo* – og *cliente*. Disse leder til forskjellige atferd rettet mot kunden og krever forskjellige justeringer av følelser hos informantene. Forholdet hjem/virksomhet bidrar til å utydeliggjør grensene mellom de to, hvor det private og det kommersielle møtes i en gråsoner som byr på utfordringer.

Forord

En lang og lærerik prosess er kommet til ende og det er flere som fortjener takk nå som oppgaven er ferdig.

Først og fremst, takk til alle informantene som var villige til å gi av sin tid og dele sine historier.

Tusen takk til min veileder, Tor Opsvik, for konstruktive tilbakemeldinger og gode innspill.

Jeg vil også takke Milagros Nieblas Delgado for hjelp og innspill under feltarbeidet på Cuba.

I tillegg fortjener familie og venner, både i Norge og på Cuba, en stor takk. Takk mamma og pappa for praktisk støtte og barnevakt som gjorde det mulig for meg å gjennomføre oppgaven. Takk til Amelia, Karla, Bisabuela og Elena for støtte under feltarbeidene og studiene på Cuba.

Takk til Camilla for teoretiske innspill til oppgaven, Janet for hjelp med å bedre forstå cubanske uttrykk og Veronica for grafisk assistanse. Tusen takk til Anne og Terje som brukte av sin tid til å lese gjennom og korrigere språket.

Spesielt takk til Irmelin for ufravikelig støtte og mye motivasjon. Takk til Andor for at du ble med meg på feltarbeid. Jeg hadde ikke klart det uten deg, din tålmodighet, tilpasningsevne og latter.

Alle feil og mangler er jeg selv ansvarlig for.

Sara T. Sande

Oslo, mai 2016.

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG

FORORD

1 INNLEDNING:	s.1
1.1. Forskningsspørsmål	s.2
1.2. Cuba og <i>el cuentapropismo</i>	s.4
1.3. Oppgavens struktur	s.7
2. METODE OG FELTARBEID:	s.8
2.1. Kvalitativ tilnærming	s.8
2.1.1 Prosessen og forskning på Cuba	s.9
2.1.2 Datainnsamling	s.10
2.2. Informanter	s.12
2.3. Dybdeintervju	s.15
2.3.1 Delvis strukturert tilnærming	s.15
2.3.2 Gjennomføring av intervjuer	s.17
2.4. Observasjon	s.18
2.5. Metodiske begrensinger	s.19
2.6. Min rolle	s.20
2.7. Arbeidet med datamaterialet	s.21
3. TEORETISK RAMME:	s.24
3.1. Kvinnens situasjon på Cuba	s.24
3.1.1 Kvinnen, arbeid og hjemmet	s.25
3.1.2 Kjønnede normer og morsfiguren	s.26
3.1.3. Kvinner og Revolusjonen	s.28
3.2. Kjønn som perspektiv	s.32
3.2.1. <i>Det annet kjønn</i>	s.33
3.2.2. Kjønn som sosialt konstruert	s.34

3.2.3. Den hjemlige sfære og maktforhold.....	s.35
3.2.4. Stabilitet og endring.....	s.37
3.3. Emosjonelt arbeid.....	s.39
3.3.1. Hva er emosjonelt arbeid?.....	s.39
3.3.2. Kommodifisering, selvet og markedet.....	s.42
3.3.3. <i>Frontstage</i> og <i>backstage</i>	s.44
3.3.4. <i>Surface-</i> og <i>deep-acting</i>	s.46
3.3.5. Emosjonelt arbeid i <i>casas particulares</i>	s.48
4. KJØNN OG UTLEIEVIRKSOMHET.....	s.50
4.1. Økonomiske motiver.....	s.50
4.1.1. Mangel på alternativer?.....	s.52
4.1.2. Nye muligheter.....	s.55
4.1.3. Profesjonell misnøye eller rollekonflikt?.....	s.58
4.2. Omsorgsarbeid og tjenesteyting.....	s.63
4.3. Arbeidsfordeling: <i>Él me ayuda</i>	s.66
4.3.1. Maskert makt.....	s.72
4.3.2. Reproduksjon av kjønnede praksiser.....	s.74
4.4. Aktør og struktur: Frihet og begrensninger.....	s.76
5. EMOSJONELT ARBEID I CASAS PARTICULARES.....	s.83
5.1. Casa og kommodifisering.....	s.85
5.1.1. Produktet.....	s.85
5.1.2 Hjemmet blir en vare.....	s.88
5.1.3. Fra backstage til frontstage.....	s.90
5.2. Emosjonelt arbeid: Gråsoner og kostnader.....	s.92
5.3. Cliente/Amigo.....	s.94
5.3.1. <i>Mi casa es su casa</i> . Amigo-strategien.....	s.98
5.3.2. Brytningspunkt: Å ta betalt eller ikke ta betalt?.....	s.102

5.3.3. <i>Le estas cobrando. Cliente-</i> strategien.....	s.104
6. KONKLUSJON.....	s.108
6.2. Kjønn i utleievirksomheten.....	s.108
6.2.1. Cubansk kjønnsorden.....	s.108
6.2.2. Kvinnens posisjon og <i>el cuentapropismo</i>	s.109
6.3. Emosjonelt arbeid i utleievirksomheten.....	s.111
6.4. Videre forskning.....	s.112
Litteraturliste.....	s.115

1 Innledning

Der den cubanske revolusjonen¹ har lagt til rette for kvinners rett til utdanning, inkorporering i arbeidslivet og deltagelse utenfor hjemmet, er det mange kvinner som velger å forlate sine yrker og benytte nettopp hjemmet som arbeidsplass, ved å leie ut rom til turister. Men hva får en tidligere lege, regnskapsfører eller advokat til å forlate sin profesjon til fordel for å drive utleie i eget hjem?

Etter den cubanske revolusjonens triumf ble alt organisert under staten, og en av de største sosiale gevinstene er gratis utdanning. Derfor kan det virke paradoksalt at cubanere med høy utdanning og i utgangspunktet et annet yrke, velger andre veier. *Robo de celebras* (Fleites-Lear 1996) har dette fenomenet tidligere blitt kalt og cubanere som har valgt å starte for seg selv ble i begynnelsen stemplet som personer med manglende revolusjonær moral, selv om private virksomheter var og fortsatt er lovlig innenfor det cubanske systemet. Selvsysseissettingen er en kilde til økt inntekt der statlige lønninger ikke strekker til.

I 2007 tok Raúl Castro over styre av landet etter sin bror og forgjenger, Fidel, som på grunn av sykdom måtte tre av. Raúl iverksatte en reformering av det økonomiske systemet, men likevel opprettholdt det sosialistisk-økonomisk modellen med hovedvekt på sentralisering og statlig eierskap. Raúls styre karakteriseres som det mest pragmatiske i Revolusjonens historie, blant annet gjennom å aktualisere den økonomiske modellen mot markedet og utvide muligheter for selvstendig næringsdrivende i småskala innenfor det cubanske systemet (Mesa-Lagos 2012:49).

Analyser av reformprosessens konsekvenser er tallrike, men i denne oppgaven fremlegges kjønn² som et perspektiv, som del av en endringsprosess. Kvinnene i denne studien, hvis flertallet har en lang utdannelse bak seg, har forlatt sine yrker og startet utleie av rom til turister i eget hjem. De er løsningsorienterte, entreprenører og selvstendige der de benytter seg av nye muligheter i en økonomisk presset situasjon, på samme tid som de på et vis går

¹ I denne oppgaven bruker jeg, som Karlsen, «Revolusjonen» med stor forbokstav om det politiske styret og «revolusjonen» med liten forbokstav om de historiske hendelsene (Kirsten Karlsen (2013) *En diskursanalyse av reformprosessen på Cuba*. Masteroppgave, UiO).

² I denne oppgaven forstås kjønn som sosialt konstruert. Ved å studere kjønn belyses sosiale forventninger til kvinnene, hvordan disse tolkes i kjønnskategorier og virker inn på atferd og valg i en historisk kontekst. Kjønn gir innsikt i sosiale, kulturelle, politiske og økonomiske aspekter i samfunn. De kjønnteoretiske perspektivene som er brukt i analysen av det empiriske materialet blir presentert i kapittel 3.

«tilbake til hjemmet». Hva som ligger til grunn for deres valg, muligheter og erfaringer rundt dette skifte er en viktig grunn til å forske på kvinner i en overgangsperiode, når Cuba reformerer det økonomiske systemet. Ved å fokusere på utleievirksomheten undersøker jeg paradokset at kvinner går tilbake til hjemmet Revolusjonen har hjulpet dem ut av. Samtidig er informantene deltagende i en ny prosess, i økning av privat virksomhet på Cuba. Som selvsyssetsatte utleiere til turister i eget hjem setter virksomheten dem inn i en ny arbeidskontekst som gir dem andre utfordringer. Utleievirksomheten orienterer dem mot markedet og kapitalismens krav til serviceyrker i et land som av mange regnes som kommunistisk.

1.1 Forskningsspørsmål

Utgangspunktet for denne masteroppgaven var et ønske om å undersøke kvinners situasjon på Cuba. Landet blir trukket frem som et eksempel i Latin- Amerika, der det skiller seg ut når det kommer til kvinners rettigheter, kvinners høye utdanningsnivå og deltagelse i arbeidslivet. Det er også et av 3 land i regionen som har selvbestemt abort.

Oppgaven fikk sin begynnelse med en empirisk observasjon; Flere høyt utdannede kvinner har forlatt sine yrker, og startet med utleie i eget hjem. Dermed fikk oppgaven en induktiv karakter, styrt av interesse og møtet med feltet fremfor av teorien. Startstedet var en undring over hva som gjør at kvinnene velger de å «gå tilbake til hjemmet», i et land som regnes som progressivt når det kommer til likestilling og høyt utdanningsnivå blant kvinner. Paradokset er at kvinnene gjennom høy utdanning er hjulpet ut av hjemmene de nå returnerer til, for et arbeid som ikke krever formell kompetanse. Jeg ville forske på hvordan valget kan forstås ut ifra kvinnenenes erfaringer i den cubanske konteksten. Slik kunne jeg undersøke om det nye yrket, utleie i eget hjem, kunne knyttes til kvinnerollen og startet med å utforme to hypoteser: (1) *Casa particular* er kjønnet³, derfor velger kvinner utleievirksomhet. (2) Kvinnerollen er fortsatt sterkt knyttet til hjemmet, derfor velger kvinnene utleievirksomhet.

³ Kjønnnet i denne sammenheng er knyttet til antagelsen om at arbeidet i hjemmet og den hjemlig sfære, forstås som kvinnens. Derfor er arbeidet myntet på kvinnen. Det antas at det ligger en kulturell forståelse for *casas* som «kvinneyrke», og slik er det kun de som kan gjennomføre dette arbeidet.

Etter å ha fått innblikk i informantenes liv og situasjon ledet deres erfaringer meg videre til å undre på hva som skjer når hjemmet bli en vare og hvordan de forhandler med fremmede i sin privatsfære. Som en kvalitativ studie med et induktivt utgangspunkt, var det mulig å følge opp de nye funnene. Oppgaven fikk således to forskningsspørsmål, der det ene er knyttet til kjønn og det andre til emosjonelt arbeid⁴:

1. Hva gjør at høyt utdannede cubanske kvinner forlater sin profesjon til fordel for privat utleie i eget hjem?

Det første forskningsspørsmålet søker å avdekke hvordan utleievirksomheten er knyttet til kjønn og kvinnerollen, og hvordan kjønn fremkommer gjennom denne. Videre vurderes hvilke muligheter og/eller begrensninger virksomheten legger for cubanske kvinner.

2. Hvordan kommer emosjonelt arbeid til uttrykk i utleievirksomheten?

Det andre forskningsspørsmålet er knyttet til hvordan det nye yrket kommer tett på informanten i egen privatsfære og byr på nye utfordringer som er knyttet til interaksjon med kunden. Er de løsrevet fra det de tilbyr, og hvordan takler de eventuelt denne løsrivelsen? Flere av informantene brukte betegnelsen *amigo* om kundene sine, men hvordan forvalter informantene det emosjonelle arbeidet i relasjon til kundene sine? Hvor går grensen mellom hjem og virksomhet?

I analysen av det empiriske datamaterialet tar jeg i bruk teoretiske perspektiver fra kjønnsteori og teorien om emosjonelt arbeid for å drøfte og besvare forskningsspørsmålene som analyseres i hvert sitt kapittel, henholdsvis kapittel 4 og 5.

⁴ Emosjonelt arbeid er et sosialteoretisk perspektiv på følelser. Den undersøker hvordan særlig service yrker, med ansikt-til-ansikt kontakt med kunder gjør at arbeideren må justere egne følelser for å skape en stemning hos kunden. Dette kan gjøre at arbeideren lytter mindre til sine egne følelser. Det skaper utydelig forhold fordi arbeideren må trekke på følelser og tilhørende atferd fra det privat i en kommersiell setting. Dette perspektivet presenteres og utdypes i kapittel 3., seksjon 3.3.

1.2 Cuba og *el cuentapropismo*

Det cubanske styresettet har blitt karakterisert som marxistisk-leninistisk, men systemet lar seg vanskelig definere etter én politisk eller økonomisk modell. Som følge av den økonomiske krisen på 90-tallet, kjent som spesialperioden, åpnet staten opp for å drive *por cuenta propia*, selvsysseletting, men listen over lovlig foretak var kort og gjaldt kun småskala virksomheter. *Casas particulares*⁵, som er den cubanske betegnelsen for utleie av rom til turister i egen bolig, har vært lovlig siden 1993 og henger sammen med den økonomiske krisen og statens satsning på turisme (Gott 2004:292). Registrert selvstendig næringsvirksomhet og alle andre uregistrerte aktiviteter, har gitt verdifulle bidrag til både den cubanske økonomien og folket. Det har skapt sysselsetting og hjelper familier til å tjene nødvendige inntekter for deres overlevelse. Selv om noen selvstendige næringsaktiviteter genererer høyere inntekter, gir de aller fleste betydelige om enn beskjedne inntekter til kosttilskudd (Andaya 2013:731). De selvstendige næringsvirksomhetenes aktiviteter utgjør entreprenørskap og gir også grunnleggende tjenester og varer som er med på å tilfredsstille grunnleggende behov for nesten alle cubanere (González Olmedo 2012:203)

Etter Raúl Castro tok over, har det blitt åpnet opp for enda flere muligheter til å drive eget foretak. Likevel vil noen si at «de nye yrkene» ikke er nye i seg selv siden de lenge har blitt praktisert. Forskjellen er nå at yrkene er blitt legalisert og skattebelagte. Selvsysselettingen var i starten en av få muligheter for å få tilgang til dollar⁶, og gir fortsatt mange cubanere mulighet til å tjene utover den statlig månedslønn som tilsvarer rundt 20 dollar, som for de færreste er tilstrekkelig. Den økonomiske krisen i Post-Sovjet Cuba og reformering av økonomien har utfordret den ortodokse sosialismens idé om et egalitært samfunn, ved å tillate muligheter for økte inntekter. Det har skapt nye økonomiske ulikheter så vel som nye overlevelsstrategier. I 1959-revolusjonens løfte om et egalitært samfunn skulle staten tilfredsstille borgernes behov gjennom statlig sysselsetting og rasjonssystem. Alle ulikheter basert på rase, økonomi og kjønn, skulle utjevnes fordi det ble ansett som arv fra kapitalismen og kolonitiden (Andaya 2013: 729). Utfordringene med å opprettholde et egalitært samfunn

⁵ Videre referer jeg til disse som *casa(s)* eller utleievirksomhet.

⁶ Cuba har et dobbelt myntsystem, *pesos cubanos* (CUP) og *pesos convertibles* (CUC). Under spesialperioden var fikk ansatte lønningene sine i cubanske pesos (CUP) og derfor et behov for å få tilgang på CUC, også tidligere omtalt som “turistvalutaen”. Cubanere får fortsatt som regel utbetalt lønningene sine i CUP eller en kombinasjon av CUP og CUC. 1 CUC er omtrentlig 1 dollar, og 24 CUP er 1 CUC. Det planlegges å avvikle det doble myntsystemet og i denne omstillingsprosessen er det de siste årene blitt mulig å betale med begge myntenhetene i de fleste butikker.

vedvarer med et økende økonomisk skille mellom cubanere. Sosiale hierarkier har fått nye former fordi cubanere med lav utdannelse kan leve bedre enn profesjonelle og høyt utdannede, som tidligere har representert toppskiktet i Revolusjonens sosialisme. Cubanere med bånd til familie i utlandet, turister eller selvsyssselsetting regnes nå som de best økonomisk stilte (2013: 732).

Det tolkes som et skifte med Castro-brødrene. Fidel mente selvsyssselsettingen var et nødvendig, men et beklagelig onde som ville fremme uønskede verdier som individualisme og materialisme (Andaya 2013: 731) og derfor knyttet til umoral. Den cubanske Revolusjonen står for solidaritet, moralitet og fellesskap. Raúl, leder av den mest pragmatiske reformprosessen i Revolusjonens minne, har oppmuntret den private sektor og en rapport fra *Ministerio de trabajo y seguridad social* (sitert i Andaya 2013:731) melder en økning på 9% i selvsyssselsetting siden november 2012 med 400.000 arbeidere i 2013. Samtidig som selvsysssel-tiltakene potensielt kan generer flere arbeidsplasser og bidra til landets økonomiske vekst, kan tiltakene være utilstrekkelige der de nye yrkene må samsvare med de arbeidslediges ferdigheter og kunnskaper, samtidig som yrkene reguleres og skattlegges høyt av staten (Díaz- Brisquet 2011: 463).

Noen av informantene mine som har drevet utleie i flere år, forteller om grundige inspeksjoner. Morelia som startet i 2005 fortalte om hvordan hun tidligere opplevde det som berøvelse av privatlivet sitt der statlige inspektørene til og med gikk inn i kjøleskapet for å sjekke at hun ikke hadde storfekjøtt eller hummer som kun kan serveres på statlige hoteller og restauranter.

Økning av privat sektor under Raúl har hatt som hovedhensikt å re-orientere de statlige ansatte som ble avskjediget i 2011, for å redusere store kostnader i statlig sektor (Díaz-Briquets 2011: 463). Tiltakene har tiltrukket seg cubanere fra den uformelle sektoren, heller enn de avskjedigede statlige arbeidere, ifølge Díaz-Briquets (2011: 465). Med større aksept og viten om selvsyssselsettingens økonomiske potensial, er det mange cubanere som ser privat virksomhet som en ny mulighet. Denne studien har fokus på de høyt utdannede informantene som var ansatte i staten, men forlot sine yrker frivillig og startet med privat utleie.

I dag gir informantene som har drevet med utleie noen år uttrykk for at synet på virksomheten er blitt normalisert, at det er mindre kontroller og mer aksept generelt for å privat virksomhet. Mikrobedriftene har i løpet av noen år blitt en synlig del av bybilde og cubanere har fått flere

tjenester å benytte seg av. Nå kan du se de gamle bilene med gule taxi-skilt⁷ og på hvert kvartal i de større byene er det ofte en pizzeria, en kafeteria, en *paladar*⁸, kanskje en *Quinceañera*-fotograf, en PC-og mobil- reparatør og salg av *piñatas* og annet bursdagsmateriell.

Fra november 2014 kan *casas particulares* skrive kontrakt med de statlige reisebyråene og reklamere ved å kjøpe seg en annonseplass gjennom disse⁹. Det tyder på en tilnærming til tettere samarbeid mellom statlig- og privat turistnæring, der de statlige reisebyråene nå også reserverer *casas* til turistene¹⁰. Grunnene til det nye samarbeidet kan være økt forespørsel fra turistene om en annen type ferieopphold, at byråene nå har et bredere tilbud til turistene, samt at de statlige hotellene ikke har nok kapasitet i høysesongen. Promotering eller reklame for *casas* er ikke nytt, for dette er allerede blitt praktisert av privatpersoner utenfor Cuba. Flere *casas* betaler en månedlig sum på 5 dollar for å reklamere for sitt *casa* med beskrivelser og bilder på nettsteder laget utenfor Cuba. Reservasjoner til *casas* skjer også via nettsteder som beholder et reservasjonsdepositum. Under mitt opphold på Cuba viste en informant meg at det også eksisterer en applikasjon til mobil med oversikt over *casas* på Cuba, noe som gjør det enkelt for turistene å reise fra sted til sted og ha beskrivelse og oversikt over *casas* på forskjellige steder. Utleievirksomheten har vært lovlig siden 1993, og i dag kan en finne *casas* på Airbnb¹¹. Utleievirksomheten blir stadig mer kjent og er et populært alternativ.

Flere av informantene etterlyser et engros-marked for de private fordi utgiftene for å drive virksomheten er høye. Yailenis Mulet¹² som har forsket på private skoprodusenter i Havanna, hadde samme inntrykk fra sine informanter, men forteller at et engros-marked for de som driver mikrobedrifter ikke har blitt debattert skikkelig og at en eventuell mulighet for et slikt marked ligger langt frem i tid.

⁷ Ulovlig taxi-virksomhet var, og eksisterer fortsatt, men det gule taxiskiltet som en nå kan se på privatbiler er selvstendig næringsdrivende taxier.

⁸ Paladar er den cubanske betegnelsen for privat restaurant.

⁹ Ifølge en informant var det for mange krav i kontrakten til at vedkommende ikke ville signere det.

¹⁰ Kilde: Informant som startet samarbeidet med Cubanacan i november 2014. Ifølge Infotur, statlig informasjonskontor for turisme, i Cienfuegos, åpnet de for kjøp av reklameplass/contratos i 2014.

¹¹ Airbnb.no/com. Fra 2006 er tilbyr det amerikanske nettstedet overnatting til en rimelig pris i private boliger verden over og representerer den såkalte delingsøkonomien. Fra 2015 har cubanske *casas* blitt inkludert på nettstedet.

¹² Jeg snakket med Yailenis Mulet, som var en av paneldeltagerne på SUM-seminaret på litteraturhuset 16.06.2015 (<https://www.sum.uio.no/english/research/news-and-events/events/guest-lectures-seminars/2015/cuba.html>). Mulet er professor i ved Fakultetet for Økonomi ved Universitetet i Havanna. Hun har drevet forskning på den cubanske desentraliseringsprosessen og på selvstendignæringsdrivende arbeidere i sko-produksjonen.

1.3 Oppgavens struktur

Kapittel 1 har gitt en innledning til oppgaven, gjennom å knytte den til den cubanske konteksten, den økonomiske reformprosessen og *el cuentapropismo*, selvsysseletting, som en del av en endringsprosess. Oppgavens to forskningsspørsmål har blitt presentert.

Kapittel 2 tar for seg valg av metode og tilnærming til feltet. Jeg går gjennom datatinnslamlingsprosessen, informantene, metodiske begrensinger og egen rolle.

Kapittel 3. legger frem de teoretiske perspektivene som er benyttet i analysen av datamaterialet. Først gir jeg en kort oppsummering av historisk bakgrunn og kontekstuell ramme for forholdet mellom cubanske kvinner og Revolusjonen. Så presenteres de forskjellige teoretiske innsikter som kan belyse kjønn som sosialt konstruert, kvinnens hjemlige orientering og hvordan både stabilitet og endring i kjønnsroller kan forstås. Den siste delen av kapittelet er viet til teorien om emosjonelt arbeid og hvordan denne kan belyse mindre synlige aspekter knyttet til arbeid tett på andre mennesker.

Kapittel 4 beskriver og fortolker hvordan kvinnenenes valg er knyttet til økonomi, men fremhever hvordan valget også må sees i sammenheng med rollen som mor og omsorgsperson. Jeg analyserer hvordan arbeidsfordelingen er kjønnnet og hvordan gamle praksiser fortsatt er gjeldene i nye situasjoner. Hvordan utleie gir muligheter og begrensinger, der kvinnene blir økonomisk selvstendige, men også viderefører gamle kjønnsrollemønstre.

Kapittel 5 omhandler utfordringer knyttet til det nye yrket og hvordan hjemmet blir en vare. Jeg undersøker hvordan informantene forhandler forholdet mellom kunde/venn, og hvordan forholdet mellom det private og det kommersielle ugyldiggjøres gjennom virksomheten. Dette leder til at informantene gjør bruk av private følelser i en kommersiell setting.

Kapittel 6 er en avsluttende konklusjon. Her tar jeg opp studiens viktigste funn og vurderer videre forskning.

2 Metode og feltarbeid

Det empiriske materialet til denne oppgaven er basert på feltarbeid gjennomført i sammenheng med et utvekslingsopphold¹³ på Cuba fra januar til juni 2015, og en ny runde med intervjuer ved et kortere opphold i desember samme år. Datamaterialet består av intervjuer, samtaler og observasjoner. Jeg har gjennomført 18 intervjuer med kvinner og menn som driver utleie til turister i eget hjem, og foretatt noe deltagende observasjon. I dette kapitlet redegjøres det for kvalitativ metode som tilnærming til feltet, datainnsamlingsprosessen, metodiske avveielser og utfordringer, informanter og egen rolle.

2.1 Kvalitativ tilnærming

I forskning med kvalitativ tilnærming er grunnantagelsen at forståelse oppnås ved å undersøke i dybden. Det er med bakgrunn i fyldige data om personer og deres situasjon at en kan forstå sosiale fenomener, fordi alle tilfeller er unike og skaper ulik mening. Kvalitativ forskning stilles ofte i forhold til kvantitativ forskning hvor det ofte litt uklare skillet mellom de to tilnærmingene angis som «tykke» og «tynne» beskrivelser. Dataene refereres til som «myke» og «harde», som forskjellen mellom tekst og tall. Kvantitativ metode er særlig god når en ønsker å finne ut omfanget av et fenomen, mens kvalitativ metode egner seg bedre til å skape en fyldigere forståelse for hvorfor mennesker gjør som de gjør. Kvantitative forskningsmetoder får «tynne» fremstillinger av subjektet hvor det konkrete og erfaringer uteblir, mens kvalitativ metode vektlegger å forstå fenomener mer grundig, i dybden. Det handler ikke om at en type data er bedre enn den andre, for de kan også kombineres. Det er med utgangspunkt i forskningsspørsmålene og betingelsene for prosjektet en bør drøfte hva som er gode data for forskningsprosjekt og slik gjøre et valg av metode (Kalleberg et al 2013:69) (Johannesen et al 2010: 37).

Mitt utgangspunkt var å forstå hvorfor høyt utdannede kvinner gikk fra sin tidligere profesjon og yrke, til å starte med utleie til turister i eget hjem. Hva får en lege, advokat, ledende regnskapsfører i et stort firma eller spesialutdannet sykepleier til «å gå tilbake til hjemmet»? For å undersøke dette valgte jeg en kvalitativ tilnærming for å få innsikt i deres situasjon og

¹³ Fra januar- juni 2015 studerte jeg et semester ved Universitetet i Cienfuegos og fulgte masterprogrammet *Estudios Históricos y de Antropología Sociocultural Cubana*.

tanker rundt avgjørelsen. Som Johannes et al (2010:136) påpeker, er det gjennom kommunikasjon med informantene en best får tilgang til informantens hverdagsverden. Det er samtidig fordelaktig om det foreligger noe kvalitativt om en videre skal drive kvantitativ forskning, og jeg fant ingen foreliggende studier knyttet til kjønn i utleievirksomheten. Kalleberg et al (2013:70) mener at kvalitative data kan ansees som primære fordi samfunnsmessige erfaringer først må kodifiseres som tekster før de kan omformes til tall. Kvalitativ forskning er derfor særlig hensiktsmessig om en skal undersøke fenomener det er lite kjennskap til (Johannesen et al 2010:32) og støtter mitt valg av tilnærming.

Min tilnærming til tema var åpen og utforskende, og i møte med feltet fikk jeg nye kunnskaper som gjorde det nødvendig å foreta justeringer underveis. Prosessen har vært preget av det Kalleberg et al (2013: 26,27) beskriver som et relasjonelt forhold mellom de fire hovedelementene i forskningsopplegget, der spørsmål, erfaringsmateriale, analytiske kategorier og svar bør bearbeides for å samsvare. Det legger opp til en fleksibilitet for modifiseringer i de enkelte elementene. Kallebergs modell beskriver en runddans mellom teori og data, hvordan en med teori går på jakt etter data, og hvordan erfaringsmaterialet gjør at en spisser spørsmålene og revurderer analytiske kategorier. Det er beskrivende for min data-innsamlingsprosess, hvor jeg i møte med feltet ble introdusert for nye temaer som ledet meg til å undersøke emosjonelt arbeid i utleievirksomheten.

2.1.1 Prosessen og forskning på Cuba

Tidligere tilknytning til landet og kunnskap fra tidligere i studieløpet bidro til at mitt valg av område falt på Cuba. Allerede i Norge fant jeg ut at jeg måtte jeg ta høyde for at det kunne by på utfordringer. Idéskisser knyttet til protestgruppen *Las damas de blanco* måtte legges vekk på grunn av politisk sensitivitet og problemer det kunne bringe siden gruppen har en spesiell status som protestgruppe i landet med bånd til eksilmiljøet i USA. Jeg var i kontakt med andre som har forsket i landet og ble advart om at det ikke var utenkelig at det fantes infiltratører i gruppen, og dermed kunne jeg stå fare for å miste visum og i verste tilfellet fremtidig innreise til landet. Jeg måtte ha en pragmatisk tilnærming og jeg reiste med et vidt og åpent utgangspunkt, med en hensikt om å knytte tema til kjønn og kvinners situasjon på Cuba. Gjennom samtaler med kontakter fra tidligere opphold i landet i forbindelse med arbeid hvor jeg blant annet hadde ansvar for innkvartering i *casas particulares*, fant jeg ut at jeg kunne gjøre nyttig bruk av mitt kontaktnettverk. Det undret meg at flere høyt utdannede kvinner nå

drev *casas particulares*. De hadde altså «gått tilbake til hjemmet», hvorfor? Hva tenkte de selv rundt dette skiftet og hvordan er spennet mellom idealer for kvinner i arbeid og hva som fungerer i praksis? Slik ble min prosess av induktiv karakter, mer styrt av interesse for det jeg tidligere hadde opplevd som skarpe sosiale skiller mellom kjønnene og møte med feltet, fremfor av teorien. Utfordringer ved en slik tilnærming var at det til tider gjorde prosessen uoversiktlig, men samtidig har nye funn underveis ledet meg inn på nye veier jeg ellers kanskje ikke ville sett eller hatt mulighet til å følge opp.

Under oppholdet fra januar til juni 2015 i forbindelse med utveksling, brukte jeg de første månedene til å forme tema og forskningsspørsmål. Med tilknytning til et universitet fikk jeg hjelp fra en cubansk professor gjennom samtaler om tema og i utarbeidelse av intervjuguide. De siste to månedene mine gikk med til å rekruttere informanter og gjennomføre intervjuer. Når jeg kom hjem til Norge bearbeidet jeg datamateriale og startet analysearbeidet. Allerede under den første intervjurunden hadde jeg undret meg over hvordan er det egentlig å ha fremmede i sitt eget hjem. Jeg hadde bemerket meg hvordan informantene varierte i sine forståelser av turistene som kunder og venner. Når en medstudent introduserte meg for teorien om emosjonelt arbeid gav teorien meg et verktøy å gripe det jeg allerede hadde erfart i felten. For å få en dypere forståelse av emosjonelt arbeid i utleievirksomheten reiste jeg tilbake til Cuba for et kort opphold i desember. Jeg gjennomførte intervjuer med flere av informantene fra første runde, og via snøballmetoden rekrutterte jeg også et par nye informanter. Å komme i kontakt med feltet på ny, gav meg en ny nærhet og bruk av en annen teoretisk ramme ledet til ny innsikt.

2.1.2 Datainnsamling

Jeg rekrutterte informanter ved å bruke nettverksrekruttering, også kjent som snøball-metoden, der informantene ble rekruttert gjennom anbefalinger av venner og bekjente (Johannesen et al 2010: 124). Flere av informantene viste meg videre velvilje til å skaffe flere informanter i deres sosiale nettverk. I praksis var snøballmetoden effektiv, jeg fikk tilgang til mange informanter, men det førte også til et skjeve utvalg. Jeg startet med å rekruttere høyt utdannede kvinner som drev med utleie, men etter hvert kom jeg også i kontakt med informanter med lavere utdanning. Dette var i begynnelsen en tilfeldighet hvor jeg via snøballmetoden kom i kontakt med nye informanter. Jeg har inkludert disse fordi erfaringene deres er relevant for temaene om arbeidsdeling og emosjonelt arbeid. Jeg opplevde også ved

en misforståelse der jeg via en bekjent ble introdusert for en informant, *Mariana*, som ikke drev utleie, men som jobbet i et *casa*. Jeg snakket likevel med henne siden hun hadde satt av tid, men siden hun faller utenfor utvalgskriteriet mitt om å drive utleie i eget hjem, har ikke intervjuet vært like nyttig for analysedelen. Generelt var ikke utfordringene jeg støtte på knyttet til det å skaffe informanter, men virksomhetens udefinerte arbeidstid. Jeg gjorde flere bomturer, der jeg møtte opp på avtalte tidspunkter, men informantene beklaget og hadde ikke tid likevel på grunn av arbeidet. Noen ganger hendte det at vi måtte avbryte intervjuet, og i en sammenheng opplevde jeg også at et intervju aldri ble noe av. Arbeidet med innsamling av data har ikke vært en feilfri prosess, der det ofte ikke gikk som planlagt, men hvor jeg måtte tilpasse meg informantenes travle liv og tiden de hadde til rådighet for å studere det jeg ville vite mer om.

Studien er meldt og godkjent ved Personvernombudet for forskning, ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. De forskningsetiske retningslinjene peker på hvilke hensyn forskeren bør ta til informantens samtykke, rett til privatliv og forskerens ansvar for å unngå skade for involverte (Johannesen et al 2010:91). I forkant av intervjuene presenterte jeg meg selv, prosjektet mitt og forklarte at deltagelsen var frivillig og at de kunne trekke seg på et senere tidspunkt skulle de ønske det. Jeg fikk muntlig samtykke fra alle informantene og det var ingen som gav uttrykk for at de synes det var problematisk å delta. Jeg har forklart alle informantene hensikten med mitt prosjekt og hvordan jeg ville bruke lydopptakene fra intervjuene. På grunn av Cubas særegne styre, gjorde jeg det klart for alle informantene at de ville bli anonymisert. Jeg forklarte alle i forkant at jeg ville gi dem andre navn i oppgaven og eventuelt bytte om på fortellingene deres der det var nødvendig for at det ikke skulle bli mulig å identifisere dem gjennom det de fortalte meg. Dette var det flere av informantene som uttrykte at de satt pris på, og slik oppfattet jeg at informantene følte mer fortrolighet i intervjusituasjonen. Anonymiseringen var tenkt som å bidra til å skape færrest mulige barrierer for samtalen og temaer. Eksempler på sensitive temaer er anskaffelse av hus før salg og kjøp ble tillat, samt utleie uten å registrere det for å unnslippe skatter på inntektene. Jeg brukte båndopptaker i alle intervjuene, og det var kun i et tilfelle at jeg stoppet opptaket etter informantens ønske på grunn av samtalens tema, hvor vedkommende skulle fortelle meg om anskaffelse av hus. Jeg opplevde også at noen snakket lavere når de uttrykket seg om uenigheter eller var kritisk til styre eller det cubanske systemet.

2.2 Informanter

Informantene i denne oppgaven er bosatt i de to byene, Cienfuegos og Havanna, på Cuba. Jeg hadde min base i Cienfuegos på grunn av min tilknytning til universitetet der, men reiste til Havanna over flere dager to ganger i løpet av mitt første opphold på Cuba, og gjennomførte intervjuer begge gangene. I starten var utgangspunktet mitt å intervju kvinner, men i felten traff jeg på flere av kvinnenens partnere og har derfor inkludert disse i intervjuene. De første gangene dette forkom ble det en naturlig eller selvfølgelig hendelse, fordi mannen oppholdt seg i huset når jeg kom for å gjennomføre intervjuet. Jeg erfarte at det var nyttig fordi selv om fokuset i oppgaven er kvinnenens perspektiv, (jf. Dorothy Smith, se teorikapittel) omgås de tett daglig og forholder seg til sine partnere i sin hverdagserfaring. Derfor inkluderte jeg partnere der det lot seg gjøre. I forskning på kjønn er det hensiktsmessig å se forholdet mellom de forskjellige kjønnskategoriene, fange opp samspillet mellom dem og hvordan de ser ting forskjellig. Mennenes perspektiv har bidratt til bedre å forstå den kjønnede arbeidsinndelingen i virksomheten. Jeg forsøker å gå inn i informantenes erfaringer om hvordan de opplever sitt valg, sine muligheter og sitt hverdagsliv, samtidig vil jeg knytte deres erfaringer til en større cubansk kontekst. Den økonomiske situasjonen har rammet alle lag av samfunnet, til og med de høyt utdannede. Utvalget av informanter består derfor av personer av ulik alder, kjønn og utdanning, men alle har et felles referansepunkt i hverdagen gjennom utleievirksomheten.

I kvalitativ forskning «får ikke alle informantene samme status. Noen informanter blir mer sentrale enn andre» (Johannessen et al 2010: 104). Det er særlig noen av kvinnene som er blitt mine hovedinformanter og som blir gjengitt gjennom oppgaven, men jeg trekker på alle erfaringer, også de mer uformelle samtalene jeg har hatt med både dem og partnerne deres om tema, uten båndopptaker.

Oppgaven bygger på kommunikasjon med 17 informanter i 12 *casas particulares*, hvorav 12 er kvinner og 5 er menn. 12 av 17 informanter har høyere utdanning og 10 av 12 kvinner er gift eller lever sammen med en partner. 8 av kvinnene har barn under 18 år som bor sammen dem. 5 av kvinnene i tillegg tar seg av andre familiemedlemmer. 8 av de 12 utleievirksomhetene har drevet i over 5 år.

Oversikt over informanter:

Informant	Alder, sivilstatus	Oppstart utleie	Tidligere yrke, utdanning
Morelia	50år, separert, en datter bosatt i utlandet.	2006. Leier ut 2 rom.	Lærer med spesialpedagogisk utdanning.
Gloria	45år, gift. En datter på 11 år.	2011 Leier ut 2 rom.	Regnskapsfører og avdelingsleder for flere arbeidssentre som alle var del av et stort statlig firma.
Maria Antonia	45år, gift. To døtre, på 18 og 9 år.	2012. Leier ut 1 rom i en uavhengig del/leilighet.	Lege
Teresa & Ernesto	Begge er 45år, gift, en sønn på 18 og en datter 9 år.	2014 Leier ut 1 rom.	Teresa er utdannet lege. Ernesto er utdannet elektroingeniør.
Melba & Pedro	44 og 46 år, gift, en sønn på 11 år og en datter på 18 år.	2006. De første årene kombinerte Melba jobben (100%) og utleie. For 4 år siden sa hun opp jobben sin. Leier ut 2 rom.	Melba er utdannet sosial arbeider, med spesialisering i sosial- og yrkesrettet attføring. Pedro jobbet som servitør og bartender ved en kulturell institusjon.
Celia	61år, gift. De har en nevø og en niese som bor hos dem mens de studerer ved byens universitet.	Startet i 2005 med å leie ut til cubanere. Etter hvert kunne leie ut til turister. Leier ut 2 rom.	Utdannet sykepleier, pensjonerte seg når hun var 50år og startet med utleie

Lidia & René	Gift. Lidia er 34 år René er 63år, han har 1 sønn i utlandet.	2011 Leier ut 1 rom i uavhengig del/leilighet.	Lidia jobbet som butikkmedarbeider og René jobbet som arkitekt og ledet en konstruksjonsbrigade. Begge jobbet for et stort statlig selskap.
Mariana	43år, gift og har en datter på 11år.	Jobber i <i>casa</i> , tar seg av rengjøring, klesvask og forfallende.	Tidligere sekretær ved en utdanningsinstitusjon.
Haydée & Jorge	Gift. 49 og 52 år. To voksne barn 19 år og 29. Datteren på 19år bor hjemme.	Startet med utleie på 90-tallet. Fikk utleietillatelse høsten 2014. Leier ut 1 rom.	Haydée jobber 100% som leder av en administrasjonsavdeling ved en statlig institusjon, er utdannet i sosial kommunikasjon. Jorge er utdannet marinbiolog, og er den som er hjemme på dagtid med ansvar for utleie. I tillegg til strøjobber, som eks elektrisk installering.
Vilma & Rafael	Gift. 37 og 38 år, har to barn på 3 og 8 år.	Startet i 2005, med et 2 års opphold hvor de bodde i utlandet. Leier ut 2 rom.	Vilma var servitør, før det hjalp hun mannen med biloppussing/pintor de carro.
Marilyn	45år, gift, har en sønn 17år.	2009. Begynte med ett rom, har i dag 4 rom hun leier ut.	Hun er utdannet sykepleier med master i genetik.

Clara	39år, skilt for et år siden, har 2 barn, en datter på 10 og en sønn 14 år.	2015 Leier ut 1 rom.	Utdannet jurist, jobbet 5år som dommer og 10 år som advokat i et statlig firma før hun startet med utleie 2015.
Carmen	65år, Gift. Tre voksne barn.	Startet i 2001, kort etter hun pensjonerte seg. Leier ut 2 rom.	Jobbet som administrasjonsmedarbeider i et firma.

2.3 Dybdeintervju

Dybdeintervju er en metode som brukes til å få mest mulig fylldige og omfattende informasjon og beskrivelser fra mennesker, og slik få kunnskap om et gitt tema. Thagaard (2009) kaller dybdeintervju for en samtale med struktur og form. I forhold til rundspørringer som spør mange mennesker om få ting, brukes dybdeintervju til å spørre noen få mennesker for å få mer grundige og fylldige beskrivelser (Johannesen et al 2010: 135). I intervju får forskeren en direkte tilgang gjennom kommunikasjon med bestemte aktørers begrunnelser for handling og deres oppfatninger av sammenhengene de befinner seg i (Kalleberg et al 2013: 65, 66).

Sosiale fenomener er som regel komplekse og intervju kan få fram kompleksiteten og nyansene i dem (Johannesen et al. 2010:137). Det er intervjueren som ved å stille spørsmål tillegger samtalen en struktur, hvor formålet er å forstå eller beskrive informantens synspunkter og perspektiver ved egen livssituasjon. Intervju gir rom for informantenes egne erfaringer, tanker og følelser (Thagaard 2009:87) (Johannsen et al 2010: 135).

2.3.1 Delvis strukturert tilnærming

Intervjuer kan ha forskjellig form, fra å være strukturerte og følge en tematisk intervjuguide, til å være ustrukturerte og gi informanten rom for å styre tema. Jeg tok i bruk en mellomting. Ved å bruke en delvis strukturert intervjumetode hadde jeg fastlagt noen temaer på forhånd. Jeg hadde utarbeidet en intervjuguide med spørsmål og brukte denne som utgangspunkt i alle intervjuene, men rekkefølgen på tema og spørsmål ble ofte til underveis i samtalen, dels av informanten og vedkommendes erfaringer og dels av meg som intervjuer. Thagaard (2009:89)

beskriver den delvis strukturerte tilnærmingen som fordelaktig fordi det gir intervjueren videre mulighet til å knytte spørsmålene til den enkelte informantens erfaringer og forutsetninger. Etter hvert som jeg ble mer dreven i intervjusituasjonen la jeg intervjuguiden mer til side og brukte den kun til å sjekke om det var noe jeg hadde glemt å spørre om. Jeg ble også flinkere til å gå tilbake til temaer jeg ikke følte informanten hadde gått særlig inn i og til å oppmuntre til refleksjon rundt spørsmålet. Selv om utgangspunktet var likt ble intervjuene ulike. Dette har sammenheng med at informantene har forskjellig bakgrunn og erfaringer. Derfor var det også variasjon i hvilke tema informantene vektla og snakket mest om. Jeg valgte en seminstrukturert form på intervjuene fordi jeg ønsket at intervjuet skulle være tilnærmet en samtale, og slik skape mer åpenhet og fortrolighet til intervjusituasjonen for informanten og meg selv. Jeg startet intervjusamtalen med praktiske og enkle spørsmål om hvor mange rom de leide ut, hvor lenge de hadde holdt på med utleie og hvordan de synes det gikk.

Med lite erfaring og i en ny rolle som intervjuer, erfarte jeg i etterkant at jeg i noen tilfeller har latt passere funn som burde vært fulgt opp for mulige avklaringer og utdypende informasjon i intervjusituasjonen. Jeg opplevde stor forskjell på intervjuer gjort i begynnelsen, til jeg opparbeidet erfaring og forbedret mine intervjuteknikker underveis. I de første intervjuene var det vanskelig å lytte og tenke ut neste spørsmål samtidig, men jeg merket at etter hvert intervju ble jeg flinkere til å vende tilbake til temaer og komme med oppfølgingsspørsmål. Jeg tok med meg informanternes spesifikke erfaringer videre i andre intervjuer og spurte andre informanter om de hadde opplevd noe lignende. Noen ganger ledet det til at andre informanter åpnet seg mer, da de kanskje følte de delte en erfaring og opplevde en fortrolighet til tema siden andre hadde snakket om det samme.

Å gjennomføre et masterprosjekt, med et begrenset tidsaspekt har vært en læringsprosess. Jeg har møtt et bredt spekter av informanter, fra de som åpnet seg og hvor intervjuet fløt av seg selv, til informanter som i liten grad svarte med mindre de ble stilt et spørsmål. Jeg opplevde også at særlig ett intervju ikke fungerte, fordi informanten likte å prate mye, gikk langt utover tema og det var vanskelig å bryte inn. De informantene jeg fikk kontakt med via en venn var de som åpnet seg mest og som jeg hadde best kjemi med. Det kan tyde på at forsikringen, gjennom at noen andre hadde gått god for meg, har hatt mye å si for tilliten og troverdigheten informantene viste i intervjusituasjonen. Intervjuene hadde en varighet fra 30 minutter til 2 timer.

I fem tilfeller ble to informanter intervjuet samtidig. Jeg har lurt på om svaret til den ene kan ha farget svaret til den andre. Samtidig er det fordeler med å intervju to informanter fordi de husker forskjellige hendelser. Dermed kan det variere hvordan de vektlegger opplevelsen av, og syn på disse. Denne intervjuformen gav bredere forståelse for kjønn og utleievirksomheten. Det var også praktisk siden virksomheten deres ikke har noe fast tidsskjema, kunne den ene forlate samtalen for å ordne noe i tilknytning til arbeidet og komme tilbake. Følgelig fikk jeg også litt tid med hver enkelt.

2.3.2 Gjennomføring av intervjuer

Intervjuene jeg utførte var ansikt- til- ansikt samtaler i deres hjem. Det var informantene selv som foreslo at jeg skulle komme hjem til dem, dette fordi de hadde begrenset med tid disponibelt og derfor ble det den mest praktiske løsningen, gitt at de må oppholde seg i huset sitt når de har turister boende hos seg. Jeg tenker det også var fordelaktig å intervju dem hjemme, hvor de var avslappet, samtidig som det brakte ulemper fordi deres tilgjengelighet i hjemmet også gav rom for avbrytelser. Som jeg nevnte tidligere var ikke utfordringene jeg støtte på knyttet til å finne informanter, men for informantene å finne tid til intervjuet. Det hendte flere ganger at jeg møtte opp til avtalt tid, men det passet ikke likevel og det var en informant jeg aldri fikk intervjuet. Intervjusituasjonen bød på videre utfordringer der alle intervjuene med unntak av tre, hadde avbrytelser av en eller annen form. I noen tilfeller var det utfordrende og holde på den tematiske tråden i intervjuet og det kunne bli frustrerende, men som jeg også måtte ta hensyn til. Jeg tenkte på hvilke konsekvenser avbrytelsene kunne ha, men oppdaget at avbrytelsene også gav meg et innblikk i deres hverdag; deres uforutsigbare arbeid, cubansk kultur for å stikke innom og slå av en prat, fasttelefonens fortsatt viktige funksjon og som stadig ringte. Der det var en begrensing for meg i intervjusituasjonen, fant jeg ut at jeg selv kunne benytte meg av erfaringene. Med cubaneres lave terskel for å ta kontakt, kunne jeg stikke innom om det var noe mer jeg lurte på eller for å slå av en prat. Der vi ble avbrutt eller tiden ikke strakk til, sa de at jeg bare måtte komme tilbake. Noen av informantene ble intervjuet to ganger og jeg har også hatt uformelle samtaler med dem i for- og etterkant av intervjuene.

De fleste intervjuene ble gjennomført med båndopptaker. Det var ingen som ga uttrykk for at det var noe problem. Likevel opplevde jeg i starten av hvert intervju at alle informantene tydelig bevisste båndopptakeren, som elefanten i rommet. Etter noen lette

innledningsspørsmål om bakgrunn og huset ble den mindre synlig. I ett tilfelle gikk jeg tom for batteri og mistet opptaket, men gikk rett hjem og noterte alt jeg kunne med intervjuet friskt i minne, så jeg mener at jeg ikke mistet noe data av den grunn. Et intervju ble gjort på sparket og jeg noterte underveis og ser en stor fordel med båndopptaker, der fokuset kan være mer på samtalen fremfor på å notere og huske de viktige sitatene.

2.4 Observasjon

Under mitt første feltarbeid på Cuba i 2015 reiste jeg ved to anledninger til Havanna for å samle mer litteratur, for å delta på et seminar og intervju noen informanter jeg hadde hatt kontakt med per telefon. Den første gangen så jeg muligheten til å gjennomføre en deltagende observasjon siden jeg skulle være der i 10 dager og likevel bo i et *casa particular*.

I følge Fangen handler deltagende observasjon om «at du deltar i den sosiale samhandlingen ved at du småprater med deltagerne og på andre måter tilpasser deg situasjonen slik at du ikke virker forstyrrende» (2011:37). Jeg hadde fått kontakt med Haydée gjennom en venn og ringte henne for å høre om mulighet til å bo og gjennomføre et feltarbeid til mitt prosjekt. Jeg ønsket en fullstendig åpenhet om prosjektet slik at de skulle vite hva jeg skulle foreta meg, så når jeg ankom Havanna forklarte jeg både Haydée og Jorge grundigere om prosjektet og at de ville bli anonymisert. Siden jeg er utlending på Cuba, kunne jeg tre naturlig inn i utleier-kundeforholdet som kunde. Jeg fikk over flere dager se arbeidsfordelingen i praksis og samtale med informantene i forskjellige situasjoner som matlaging, samtaler i stua, over middagsbordet og på vei ut til forskjellige gjøremål. Fangen (2011: 47) peker på at det ikke én oppskrift på hvordan man bør gjennomføre et feltarbeid, men at en bør være forberedt på hvor man retter oppmerksomheten. Analyseenheter jeg fokuserte på var Haydée og Jorges dynamikk og arbeidsfordeling i utleievirksomheten og hjemmet, men jeg hadde også samtaler med dem om utleievirksomheten. Jeg tok i bruk en feltdagbok og noterte mine observasjoner og tolkninger fortløpende. Jeg hadde mulighet til å trekke meg tilbake på rommet og forsøkte å ikke la det gå for lang tid før jeg skrev ned det jeg hadde observert.

Det oppstod episoder hvor jeg undret meg over om de hadde glemt at jeg observerte, at de kanskje tenkte de på meg som en «vanlig» kunde. Jeg har senere diskutert med medstudenter hvorvidt det er etisk ansvarlig å ha med slike episoder, siden forskeren må ta hensyn til informantenes rett til privatliv. Det jeg synes er problematisk er utelatt. Feltarbeidet gav et

innblikk i deres daglige aktiviteter og ved å bo hos dem, ble jeg kjent med dem. De var vennlige, åpne mennesker som var lette å forholde seg til. Det var en prøvelse å ikke bli følelsesmessig involvert når de var så imøtekomende, og som Fangen beskriver det; «(...) deltagende observasjon er en metode der du deltar- ikke bare som forsker- men også som menneske». Derfor må en finne en måte å løse det uten å trå for nære, men heller ikke innta en tilskuerposisjon (Fangen 2011: 38,39).

Tanken min var å kombinere feltarbeid og intervju, men med liten erfaring i forskerrollen lærte jeg at deltagende observasjon er både tids- og arbeidskrevende og så at flere deltagende observasjoner ikke ble gjennomførbart på grunn mangel på tid. Derfor bestemte jeg meg for at med intervju som hovedmetode, kunne jeg samle mye data på kortere tid, også med tanke på den geografiske avstanden til feltet. Likevel mener jeg den direkte erfaringen og dataene fra feltarbeidet har bedret min forståelse, og observasjonene jeg gjorde hos Haydée og Jorge kunne ikke blitt fanget opp i et intervju. For videre forskning på feltet kan deltagende observasjon være en hensiktsmessig metode.

2.5 Metodiske begrensninger

I intervjusituasjonen forteller informanten om seg selv og sine tolkninger av hendelser i sitt liv. Det er både svakheter og fordeler med intervju som metode. Den gir rom for informanten til å vektlegge temaer som vedkommende selv synes er interessante og relevante. I noen tilfeller vurderte jeg det som metodisk problematisk å forske på emosjonelt arbeid. Når jeg eksempelvis spurte informantene om det var noe som plaget dem i forbindelse med utleievirksomheten, mangel på privatliv eller om turistene kunne være irriterende. Men flere av informantene uttrykte at de synes det var helt problemfritt. Dette kan ha to mulige forklaringer, enten så er det emosjonelle aspektet helt problemfritt, eller så vil de ikke snakke om det. Intervjuet kan være en mulighet til å riste av seg ubehagelige minner og henge sammen med et ønske om å presentere seg med en positiv avbildning. Kanskje kviet de seg til å fortelle eller stemple opplevelsene som vanskelige. Dermed kan det være de vektlegger det de mestrer fremfor det som er problematisk. Flere av informantene fortalte hvor bra de synes det gikk, selv om de også fortalte om episoder jeg vil regne som vanskelige. For at informanten skal kunne dele sine erfaringer må vedkommende føle seg komfortabel i intervjusituasjonen. Dersom tema er vrient eller sensitivt kan det føre til (Johannesen et al 2010: 135) at forskeren ikke får tilgang til de dataene hun/han trenger. Jeg opplevde for

eksempel at flere av dem gav meg visittkort og sa spøkefullt at jeg kunne reklamere for dem i Norge. Var dette grunnen til at noen ikke pratet om den emosjonelle dimensjonen av arbeidet, fordi de så meg som en del av kundegruppen, som utlending? Så de meg som en sjanse til å reklamere for dem, legge inn et godt ord for virksomheten er det ikke lurt å sverte den med å snakke om de mindre attraktive delene ved jobben. På samme måte som bedrifter virker å ha eliminert idéen om sinne eller irritasjon mot kunden, som er deres kilde til inntekt og profit. Slik kan datamateriale om emosjonelt arbeid ha blitt utelatt fra intervjusituasjonen og metoden kan ha begrenset tilgang til data.

Andre ulemper med metoden kan være at den gir rom for idealfremstillinger av en selv, hvor en legger mindre vekt på de negative eller vanskelige aspektene ved sitt eget liv, fordi de færreste mennesker generelt vil se seg selv i et dårlig lys. I en intervjusituasjon kan den intervjuede forsøke å tilpasse sin fremtreden til tilskuer. Variasjoner i informantenes bakgrunn og erfaringer gav forskjellige beskrivelser. Eksempelvis kan forskjell i antall år med virksomheten gjøre at fortellinger blir fortalt i retrospekt og slik formet til bedre å støtte det valget de tok. Informanter som har drevet med utleie i flere år kan ha glemt hvilke utfordringer de hadde i begynnelsen, mens nylig oppstartede ikke har fullt så mange erfaringer å trekke på enda.

2.6 Min rolle

Det er mange faktorer som virker inn på hvor god tilgang en får til et felt. Det kan være sosiale faktorer, som markerer forskjell mellom forsker og informant (Fangen 2011:49). I en intervjusituasjon er interaksjon mellom intervjuer og informant et konstruert fellesskap. Betydningen av kulturelle og sosiale forskjeller kan prege hvordan informanten gir uttrykk for kunnskaper, erfaringer og synspunkter i intervjusituasjonen (Thagaard 2009: 88). Etter mange opphold på Cuba har jeg erfart at min posisjon som utlendig ikke er til å komme bort fra. Det er en markør som følger meg, som jeg har blitt bevisst og som gjør at jeg kontinuerlig tar i betraktning hvordan andre ser meg. Det eksisterer et skarpt skille mellom cubanere og ikke-cubanere som kan sees i sammenheng med at i begynnelsen behandlet Revolusjonen turister og cubanere ulikt. Ferieparadiset Varadero ble laget for turistene, på en tid cubanere ikke hadde lov til å bo på hotell og kunne få problemer med myndighetene om de omgikk turister. Dette sosiale skillet er ikke like skarpt i dag, men er fortsatt en del av den cubanske bevisstheten. Turismen representerer for mange, alt det cubanere ikke har. Utleierne er

mennesker som er i stadig kontakt med utlendinger og det gjorde også lettere å tilnærme seg dem. Det eksisterer fortsatt mye stigma rundt det å omgås utlendinger, en kan bli stemplet som *jinetero*¹⁴, derfor er det mange som også kvier seg for å gjøre nettopp det.

Jeg mener derfor at det var en stor fordel at mange av informantene var rekruttert gjennom venner og videre av informanter. Slik fikk jeg innpass hos mange. Det at jeg har tilbragt mye tid i landet, snakker språket og kan de kulturelle kodene var noe informantene satt pris på. Det gjorde at jeg følte de ikke oppfattet meg som en turist eller *yuma*¹⁵, som uvitende om cubaneres væremåte og situasjonen på Cuba. Som nevnt, kan det også ha ført til begrenset tilgang i intervjuene om emosjonelt arbeid, der jeg havnet i kategorien utlending. Likevel har jeg samlet nok data som jeg mener avdekker aspekter ved emosjonelt arbeid. En fordelaktig løsning for videre forskning på tema, kan være å samarbeide med en cubansk forsker. Slik ville en kanskje unngå skillet mellom cubaner/utlending og reduserer avstanden til informanten, med hensyn til tema.

I kvalitativ forskning har det blir diskutert om forskerens fordommer. Å være kvinne på Cuba er forskjellig fra å være mann. Jeg er født og oppdratt i Norge og kan forstå kvinnerollen utfra en norsk kontekst, og er derfor disponert for å tolke kjønn utfra mitt ståsted. Dette var viktig å være bevisst på, når jeg skulle forske på kjønn, for å ikke trekke feilslutninger og undergrave informantenes egne forståelser (Thagaard 2009:111).

Språk var en nøkkel for å tilnærme seg informantene gjennom kommunikasjon på deres morsmål, og min kjennskap til det cubanske språket og lokale uttrykk var nyttige verktøy i feltarbeidet. At jeg har bodd på Cuba over lenger tid og interesserte meg for hva de drev med, var også med på å skape en fortrolig setting og tillit i intervjuene. Troverdighet er viktig fordi det dreier seg om at forskningen foregår på en tillitsvekkende måte (Thagaard 2009).

2.7 Arbeidet med datamaterialet

Analysen startet allerede i intervjusituasjonen hvor jeg gjorde meg tanker rundt temaene som ble tatt opp i samtalen. Jeg skrev ned tanker, inntrykk og observasjoner etter endt intervju.

¹⁴ *Jinetero* er en bred betegnelse cubanere bruker om de cubanere som nyttiggjør seg økonomisk av turistene på forskjellige måter. Det kan være alt fra samvær med turister og slik få tilgang til aktiviteter og forbruk de ellers ikke har, svindle eller lure dem, til å smugle ut sigarer fra fabrikken og selge dem til turister. Den feminine varianten, *jinetra*, brukes om kvinner i betydningen prostituert.

¹⁵ *Yuma* er en cubansk betegnelse for utlending. Mange mener det er en vulgær betegnelse.

Underveis fikk jeg analyseideer og begynte etterhvert å se sammenhenger mellom intervjuene. Prosessen har vært en stadig runddans mellom teori og data (jf. Kalleberg 2009).

Dårlige opptak på grunn av støy fra gata, vifte og avbrudd i intervjuene, gjorde transkriberingsprosessen krevende og langtekkelig, men selve transkriberingen bidro også til en løpende analyse. Siden det krevde mye tid måtte jeg etter hvert begrense meg til å transkribere de delene av intervjuene jeg hadde bruk for. Lydopptaket har vært et nyttig materiale i arbeidet, jeg har også bruk dem til å høre på nytt hvordan ting ble sagt og reflektere tilbake på intervjusituasjonen. Etter intervjuene fikk jeg en opplevelse av at det finnes ikke entydige forklaringer og at det er vanskelig å generalisere personlige erfaringer. Til tider opplevde jeg at jeg hadde altfor mye interessant data, det var overveldende og vanskelig å ta tak i, men gjennom veiledning fikk jeg god hjelp til hvordan jeg kunne kategorisere funnene mine. Da ble det lettere å trekke ut de delene av materialet jeg kunne bruke. Jeg lagde tabeller med mulige analytiske kategorier for funnen mine og fikk etter hvert et mer helhetlig overblikk. Analysearbeidet var lettest der informantene hadde svart på de samme spørsmålene hvor jeg således kunne sammenligne svarene deres. Likevel var hvert intervju forskjellig på grunn av bakgrunn og fordi informantenes erfaringer i noen tilfeller hadde ledet samtalen i større grad. Selv om intervjuene avga hver sitt svar kunne jeg se at det også var samsvar og forskjeller mellom opplevelser, som gav meg grunnlag til sammenligning og drøfting i oppgaven.

Språket er nøkkelen til kommunikasjon og intervjuene jeg fortok ble gjennomført på spansk. Gjennomførelsen av intervjuene på spansk var en fordel for nærhet til informantene og gav dem mulighet for å uttrykke seg fritt. Lydopptakene har vært nyttige, for selv om jeg snakker flytende spansk, merket i etterkant i arbeidet med transkriberingen at noen deler ble tydeligere for meg. Jeg oppdaget også aspekter jeg ikke hadde fått helt med meg i intervjusituasjonen, fordi noen av informantene snakket veldig fort.

Det er viktig å ta med i beregningen både egen og informantenes tolkninger. Jeg måtte være bevisst egen bakgrunn, som norsk og kvinne med opprinnelse i et land hvor jeg i flere sammenhenger slipper å tenke på kjønnskategorier. Det at jeg selv er kvinne betyr også at informantene kan tolke meg i kjønnskategoriene sine. Jeg opplevde at de ofte tok det for gitt at jeg skjønnte hva de mente der de kunne spøke om mennenes dårlige og lite deltagelse i hjemmet. Slik er det en fare for at jeg slik kan ha gå glipp av verdifulle data. Samtidig, gjennom å være en kvinne, kan det også ha fungert som en fellesnevner mellom meg og de

kvinnelige informantene, som igjen kan ha bidratt til mer åpenhet og trygghet i intervjuene med dem.

God forskning må kunne skille mellom informantens fremstilling og forskningens tolkning, (Thagaard 2009). I denne studien plasserer jeg meg innen både en tverrfaglig og sosiologisk tradisjon. For å oppnå tilgang til feltet må forskeren beherske informantenes språk og kultur, gjennom kunnskap og respekt for andre kulturer. Med bakgrunn i områdestudier og kjennskap til cubansk kultur og språk, har det vært mulig for meg å gjennomføre intervjuene på spansk og samtidig ta i betraktning den kulturelle konteksten og de sosiale kodene. Områdestudiers fokus på forståelse for kultur- og områdespesifikk kunnskap gjør at forskeren har verktøy som kan legge til rette for en bredere forståelse og fortolkning av data. Det utstyrr forskeren med analytiske evner og sensitivitet for kulturelle særegenheter, som forskere fra de tradisjonelle fagdisiplinene kan gå glipp av. Studier av andre kulturer må studeres innen de sosiale relasjonene og systemene hvor den er produsert. Dette gjør at studier knyttet til kultur er tett knyttet til samfunn, politikk og økonomi. Det sosiologiske perspektivet fra kvinnens ståsted avdekker også hvordan forholdet mellom aktør og struktur samsvarer, og hvordan samfunnet kunne vært organisert annerledes. Oppgaven er preget av en tverrfaglighet, plassert innen områdestudier og ved å trekke på forskjellige kjønnteoretiske og sosiologiske perspektiver.

I kvalitativ forskning er forskeren selv «instrumentet» for datainnsamling og tolkning av dataene. Alle mennesker er forskjellige, i erfaring, tolkning av begivenheter, analytiske evner (Johannesen et al 2010: 129), derfor er denne avhandlingen et resultat av de forhold jeg har valgt å vektlegge og ikke representativt for cubanske kvinner og utleievirksomheten som sådan. I dette kapittelet har jeg beskrevet metoden jeg brukt i denne studien. Jeg har vurdert svakheter og styrker ved bruk av kvalitativ tilnærming. Erfaringene fra feltet har gitt meg innsikt til å utføre den påfølgende analyse og konklusjon om kjønn og emosjonelt arbeid i cubansk utleievirksomhet. Før analysen av data vil jeg gi en bakgrunn for teori og tidligere studier jeg har tatt i bruk som ramme for analysen av erfaringsmaterialet.

3 Teoretisk ramme

I dette kapittelet tar jeg for meg de teoretiske rammeverkene som er brukt i analyser av det empiriske materialet. Kapittelet består av tre deler. Den første delen tar for seg eksisterende litteratur og forskning om kvinner på Cuba, samt den historiske konteksten. Det er nødvendig å ha kjennskap til historien fordi en kan ikke forstå kvinnes valg uten å forstå konteksten valgene blir tatt i.

Del to presenterer de kjønnteoretiske og sosiologiske perspektivene jeg bruker i analysen av hvilken betydning kjønn har for valg, arbeidsdeling og hvordan kjønnsroller reproduseres gjennom utleievirksomheten. Det sosiologiske perspektivet kan belyse hvordan endring og stabilitet opptrer samtidig.

Den tredje og siste delen legger frem teorien om emosjonelt arbeid som er perspektivet som brukes for å belyse utfordringene i arbeidssituasjon i privatsfæren. Kommodifisering¹⁶, fusjon av det private og kommersielle og hvordan justering av følelser og bruk av følelser er et usynlig aspekt ved serviceyrker.

3.1 Kvinnens situasjon på Cuba

Revolusjonen¹⁷ har siden 1959 har hatt en progressiv utvikling når det gjelder likestilling. Internasjonale rapporter som *Gender Gap Index* (2014) og forskningsrapporten om likestilling fra 2013 utarbeidet av *Center of Democracy in America*, viser til høye tall for kvinners politiske deltagelse, muligheter og høye utdanningsnivå der Cuba plasseres som 30 i rangeringen av 142 forskjellige land, og forbigår blant annet USA på 52 plass. Cuba stiller høyt både internasjonalt og i regionen, der kvinnene har tilgang til utdanning, prevensjon, abort og skilsmisse. Så hvorfor studere kjønn på Cuba hvis det tilsynelatende går så bra?

Tidligere studier om kvinner og den cubanske revolusjonen peker på paradokset kvinnene har møtt etter revolusjonen triumferte i 1959. Der Revolusjonen har gitt cubanske kvinner rett til utdanning og åpnet veien til arbeidslivet, har den samtidig ikke tatt et ordentlig oppgjør med

¹⁶ Kommodifisering, også kalt tingliggjøring, handler om at ting som i utgangspunktet ikke er en vare, slik som hjemmet til utleierne og vennligheten deres i denne oppgavens tilfelle, blir til en vare og solgt på et marked.

¹⁷ Som nevnt, bruker jeg i denne oppgaven, som Karlsen, «Revolusjonen» med stor forbokstav om det politiske styret og «revolusjonen» med liten forbokstav om de historiske hendelsene (Kirsten Karlsen (2013)).

menns holdninger til kvinner (Se blant annet Fleitas-Lear 1996, Holgado Fernandez 2002, Smith og Padula 1996). Det er flere forskere som også påpeker at det er umulig å få presis oversikt over kvinnes situasjon, fordi informasjon om hvilke posisjoner kvinnene har i arbeidslivet eller lønnsforskjeller, er ikke tilgjengelig (Holgado Fernández 2002: 96). På overflaten og utenifra er framskrittene imponerende, men synliggjør ikke kulturelle forestillinger og forventninger knyttet til kjønn, og hva disse betyr for kvinners liv:

Although official policies emphasize gender equality and encourage the increased participation of women in some traditionally male sectors of society, unofficially the cultural expectations of women as mothers, housekeepers and wives have remained intact, effectively doubling the burden of women's work. (Perterra 2008: 9).

3.1.1. Kvinnen, arbeid og hjemmet.

Los servicios sociales para las trabajadoras var sosiale tiltak Revolusjonen iverksatte som favoriserte kvinner i arbeid og som siktet på å frigjøre kvinner fra sine oppgaver i hjemmet. Barnehager for arbeidende mødre ble startet i 1961, men har siden hatt liten kapasitet, i 1998 eksisterte det 1.115 som gav barnehageplass til hver 10. kvinne i arbeid, prioritert etter yrke; lærere, ingeniører, leger, samt vanskeligstilte familier (Holgado Fernández 2002:98). På landsbygda konstruerte man uformelle sosiale nettverk som hjalp til med barnepass. Barneskolen utvidet skoledagen og barna fikk mat på skolen, samt internatskoler hvor barna oppholdt seg hele uka og kom hjem i helgene. Det ble opprettet vaskerier, renserier og kantiner for arbeiderne, alle til fordel for inkorporeringen av kvinner i arbeidslivet. Som med barnehagene, har ikke tilbudene klart å tilfredsstille behovet¹⁸, etterspørselen og den progressive veksten av den kvinnelige arbeidskraften (Holgado Fernández 2002:99,130). De som har råd kan benytte seg av private dagmammaer.

I *el codigo familiar* fra grunnloven i 1975 blir menn og kvinner likestilt gjennom at oppgavene i hjemmet skal være delt. Per lov er kjønnene likestilt, men praksis er langt fra dette (Holgado Fernandez 2002) (Smith og Padula 1996:104). Lovverket anerkjenner at likestilling ikke kun kommer gjennom kvinners deltagelse i arbeidslivet, men blir en

¹⁸ I to tilfeller opplevde jeg at kvinnelige, cubanske forelesere hadde med seg barnet sitt i forelesningen. Jeg snakket med en av dem og hun forklarte at selv om hennes yrke tilsier at hun har prioritet barnehageplass er det ikke nok kapasitet i barnehagene. Derfor har hun med seg barnet når hun ikke har noen andre familiemedlem som kan hjelpe til.

utilstrekkelig løsning når staten er ute av stand til å tilby kvinner mer støtte (Smith og Padula 1996:141).

Que las familias no hayan sido capaces de superar el machismo subraya el hecho de que aun los programas educacionales y las leyes constitucionales mejor intencionadas no son suficiente para modificar los comportamientos arraigados, especialmente cuando no están apoyados en una base económica sólida y en una estructura política no patriarcal (Fleitas- Lear 1996: 9,10).

Dette viser at familiepolitikk og politiske tiltak ikke nødvendigvis fremmer likestilling mellom kjønnene. I en studie fra 1969, forlater 76% av nyansatte kvinnene arbeidet sitt før det har gått et år. En spørreundersøkelse gjennomført av FMC forklarer at årsaken til det i stor grad skyldes kvinnes *doble skift*¹⁹ (Holgado Fernandez 2002:100). Siden midten av 90-tallet kan fedre ta ut permisjon fra jobber for å ta vare på barna, men i praksis er det kvinnene som tar denne (Holgado Fernandez 2002: 101).

3.1.2. Kjønnede normer og morsfiguren

Holdninger til hvordan kjønnene bør oppføre seg har forandret seg betydelig siden revolusjonens triumf i 1959, men cubanere, både menn og kvinner, forsetter å tilegne menn maskuline særrettigheter i forventinger knyttet til hvordan kvinner burde forholde seg til menn. For eksempel har det vært forventet at cubanske kvinner skal vaske klærne til sine brødre eller kjærester (Lumsden 1996: 24).

I 1965 utarbeidet *el Ministerio de Trabajo* to resolusjoner som resulterte med et legalt definert kjønnnet arbeidsdeling, ifølge Holgado Fernández;

La Resolución 47 del Ministerio de Trabajo estableció 437 tipos de trabajo exclusivamente femeninos, mientras que la resolución 48 prohibía a las mujeres desempeño de 498 oficios, considerados peligrosos para su función reproductiva: trabajo subterráneos, bajo el agua, en las alturas, en las canteras, causantes de vibraciones, expuesto a altas y bajas temperaturas (...) (Holgado Fernández 2002: 95).

Kvinner kunne ikke sette sine profesjonelle aspirasjoner foran sin tildelte rolle som mor og samtidig som slår fast at kvinnens viktigste oppgave og funksjon er morskapet (Holgado

¹⁹ *Det doble skiftet* dreier seg om at kvinnen utfører i tillegg til sitt lønnede arbeide, mest av det ulønnede arbeidet i hjemmet, knyttet til husarbeid og omsorgsforpliktelser. Det illustrerer kvinners doble arbeidsmengde og at det ulønnede arbeidet tilfaller kvinnen. Studier viser at kvinner i snitt jobber mer enn menn, som har fører til at kvinner går over til å jobbe deltid, har høyere sykefravær og blir utbrent (Se for eksempel Hochschilds *The Second Shift*, 1997).

Fernández 2002: 95). Etter press fra FMC som mente resolusjonene var diskriminerende og ekskluderte kvinners tilgang til arbeid, ble den førstnevnte resolusjonen opphevet, men den andre vedvarte til 1976, da ble antall arbeid redusert fra 498 til 300 (Holgado Fernández 2002:95,96). Morskapet er institusjonalisert som første og hovedprioritet for enhver *revolucionaria*, dermed pålegges ansvaret for hjem og familie kvinnen. Kvinnens inntreden i arbeidslivet har ikke bidratt til å forme en ny type familie eller nye relasjoner mellom kjønnene (Holgado Fernández 2002: 129). Ifølge Holgado Fernández, ble *machismo* institusjonalisert gjennom lovverket, der hjem og barn per lov ble kvinnens domene (Holgado Fernández 2002: 131).

I Havanna, i april 2015, snakket jeg med den cubanske sosiologen Magela Romero Almodóvar som skrev sin avhandling om cubanske fedre. Lovverket favoriserer morsfiguren, ifølge Romero Almodóvar (2006). Når morsfiguren idealiseres, gir det samtidig farsfiguren liten plass og en annen funksjon. Romero Almodóvar fortalte hvordan uttrykk som *él es como una madre para sus hijos*, er beskrivende for hvilket kjønn som «naturlig» tilegnes omsorgsrollen og underforstått har denne ekspertisen. I tillegg fører boligmangel til at flere generasjoner lever under samme tak, og at flere kvinnelige familiemedlemmer bidrar i huslige gjøremål og oppdragelsen av barn. Der bestemødre, søstre og tanter deltar, viderefører de samtidig den tradisjonelle kjønnede arbeidsinndelingen. I tillegg er det i en *machista*-kultur at det som forbindes med femininitet ofte er en ydmykelse for de fleste menn, fordi det rokker ved deres «mannlighet» (Fleitas- Lear 1996:9) (Se Lumsden for mer om maskulinitet og homofili på Cuba). Andre uttrykk myntet på kvinnerollen er *las reinas del hogar*, hvor det ligger en forståelse eller hyllest av kvinnene som ekspertene i hjemmet (Romero Almodóvar 2012:160).

Som Toril Moi skriver i innledningen til *Det annet kjønn* (Moi i Beauvoir 2000:28), er tendensen til å definere alle kvinner som mødre eller potensielle mødre koblet til myten om at den «ekte kvinnen» er feminin, heteroseksuell og full av morsinstinkt. Oppfattelsen av den cubanske kvinnen som moderlig bidrar til en myte om «kvinnelighet», og som Romero Almodóvar (2012: 170,182) skriver, oppdras jenter fra de er små til å «*ser buenas madres, esposas e hijas*»²⁰, noe som «naturlig» plasserer dem i den hjemlige sfære gjennom forventet atferd og oppgaver.

²⁰ Gode mødre, koner og døtre.

Cuba har en progressiv abortlovgivning og skiller seg ut i regionen som 1 av 3 land med selvbestemt abort. Det gir kvinner råderett over egen kropp og mulighet til å styre egen reproduktivitet. Likevel eksisterer det sosiale forventninger til kvinnen om at hun både ønsker og skal ha barn. Det er knyttet forventninger til morskap og et liv uten barn blir betraktet som rart og stigmatisert. Morsdagen på Cuba er tilnærmet en helligdag og alle kvinner, mødre, bestemødre, tanter og venninner, hylles for deres ekspertise som omsorgsperson. Det er beskrivende for grunntanken om at en ekte kvinne skal være «varm» og «moderlig». På 1970-tallet synliggjorde feminister (i Vesten) kvinnens doble arbeidsdag, der de etter en dag på jobb tok «det andre skiftet» (Se Hochschild 1997) knyttet til husarbeid og omsorg for andre familiemedlemmer. I dag møter Cuba en stadig aldrende befolkning og uten statlige sosiale tiltak faller omsorg for eldre, hjelpetrengende familiemedlemmer også i stor grad på kvinnen, noe mine informanter opplever. Milagros Nieblas Delgado²¹, mente at på Cuba dreier det seg også om *et tredje skift*, fordi en kvinne i full jobb kan ha opptil to hjem ekstra hun må ta seg av; sitt eget, sine foreldres og kanskje til og med sine svigerforeldres.

3.1.3. Kvinner og Revolusjonen

Kvinner kjempet side om side med menn i revolusjonen, men etter triumfen ble ingen høye posisjoner i det nye regimet tildelt kvinnens som hadde hatt viktige roller i revolusjonen, men deres mannlige motstykker (Smith og Padula 1996:23,45).

Den cubanske Revolusjonens mål om likhet startet kampanjer for å få kvinner ut i arbeid. Mens hjemmet tradisjonelt hadde vært kvinnens kilde til makt og legitimitet i det cubanske samfunnet. Kvinnene ble nå oppfordret til å delta i produksjonen og derfor ble hjemmet og oppdragelse av barn sett som et hinder for å oppnå dette. Kampanjen skapte en dissonans mellom marxismen, som revolusjonenes offisielle ideologi, og den cubanske kultur, og skulle føre til mange dilemmaer (Smith og Padula 1996: 95).

I et forsøk på å forandre profil for kvinners arbeid ble yrker som hushjelp, samt prostitusjon forbudt fordi de var symbol på klasseskiller (Smith og Padula 1996: 96). Arbeidet kvinner skulle utføre var i begynnelsen av revolusjonen frivillig arbeid, også en måte å unngå konkurranse med de mannlige arbeiderne, ifølge Smith og Padula (1996:97). Slik unngikk man at kvinnene utfordret mennenes posisjon. Arbeidet kvinnene skulle utføre dreide seg om

²¹ Milagros Nieblas Delgado er professor i filosofi ved Universitetet i Havanna.

innhøsting av matproduksjon, og de ble også mobilisert ved nasjonale nødstilfeller som invasjonen i grisebukta i 1961 og orkanen Flora i 1963. *Federación de las mujeres cubanas* (FMC)²² organiserte kvinner i enheter og oppfordret kvinner til å delta i utradisjonelle aktiviteter (Smith og Padula 1996:97)

Smith og Padula hevder at på tross av innsatsen for å få kvinner i arbeid gjorde Revolusjonens generøse sosial politikk ironisk nok det også mulig for kvinner å la være å arbeide. Hjemmet vedvarte som det mest attraktive for mange kvinner. Et eksempel er fra nabolaget Buena Ventura i Havanna i 1969, der kun en fjerdedel av kvinnene var i arbeid, hvorav 90% av kvinnene hadde vært i arbeid før revolusjonen (Smith og Padula 1996:99). Det kan illustrere kvinnes vedvarende tilknytning til hjemmet.

Flere kvinner kom i arbeid da målet om å doble sukkerproduksjonen og høste 10 millioner tonn i 1970 feilet. Revolusjonens moralske insentiver måtte vike til fordel for materielle og kvinners inntog i arbeidslivet kan også knyttes til at familiene måtte begynne å betale for tjenester som vann og elektrisitet, samt at produksjon og dermed tilgang på forbruksvarer økte.

Revolusjonens inkorporering av kvinner i alle kunnskapsfeltene fjernet begrensinger for dem i utdanningssystemet. Likevel var ikke disse mulighetene til utdanning nødvendigvis overførbart til like muligheter i arbeidslivet (Holgado Fernández 2002: 92). På slutten av 1970-tallet representerte kvinner 30 % av arbeidskraften (Smith & Padula 1996:101). I 2014 var 52% kvinner og 80% menn i yrkesaktivalder i arbeid, ifølge Gender Gap Index. Revolusjonen viste til positiv utvikling for kvinner med tanke på utdanning og arbeid. Ifølge Smith og Padula (1996), er verdiene endret, fra å ha sin kone hjemme til å bli oppfattet som rart å *ikke* ha sin kone i arbeid.

Fra Spesialperioden til i dag

Berlin murens fall i 1989 og den følgende oppløsningen av de kommunistiske statene i Øst-Europa fikk alvorlige konsekvenser for Cuba. Den virkelige krisen begynte i 1990 da

²² *Fedreación de las mujeres cubanas* (FMC) ble etablert i 1960 etter revolusjonens triumf og fusjonerte alle daværende kvinnelige grupperinger under en nasjonal organisasjon. FMCs hovedmål er å mobilisere kvinnene, jobbe for deres inkorporering i alle deler av samfunnet og sysselsetting. FMC er organisert på nasjonalt-, provinsielle -og kommunale nivå. (Se Smith og Padula 1996, kap. 3: Making Social Revolution: The Federation of Cuban Women).

oljeforsyningene fra Sovjet unionen stoppet opp og Cubas økonomiske livslinje siden 1960-tallet sviktet (Gott 2004: 286,287). Flere studier (Hodalgo Fernández 2002, Pertierra 2008, og Fleitas- Lear 1996) viser at under spesialperioden blir kvinnens rolle i hjemmet igjen løftet fram. Matvareimporten ble halvert mellom 1989 og 1993 (Gott 2004: 288) og den økonomiske situasjonen gjorde at staten måtte redusere sosiale tiltak som barnehager, matforsyninger gjennom den såkalte rasjoneringsboken, tilbud til eldre, vaskeri og offentlig transport. Denne situasjonen gjorde at kvinnene ble reorientert mot hjemmet i en tid med knapphet og krise. Der det cubanske samfunnet opplevde perioder med mangel på matvarer og forbruksartikler ble det kvinnens kreative løsninger som mettet familien (Hodalgo Fernández 2002:106,107, Fleitas- Lear 1996:9).

Las mujeres se han sentido explotadas en sus propias casas, mientras que sus deberes familiares han recibido poca consideración en los centros de trabajo y las organizaciones políticas. El mismo hombre revolucionario que arenga y explica sobre la igualdad de la mujer en una reunión a las tres de la tarde, espera que su compañera tenga la comida lista a las seis. Del magnitud es el abismo entre la retórica y la realidad. (Fleites- Lear 1996:8)

Kvinnene støtte på en dobbeltmoral i systemet der de ble oppfordret til deltagelse samtidig som det fortsatt ble forvente at de skulle gjennomføre alle oppgaver i hjemmet.

Cuentapropismo er del av en økonomisk endringsprosess, og den gir cubanere nye muligheter til arbeid hvor lønningene i større grad vil variere og kanskje skape mer ulikhet. Yrket som hushjelp som ble avskaffet etter revolusjonens triumf, som et symbol på klassesamfunn, er i dag en av selvsyssselsettingene, *por cuenta propia*. I september 1993 autoriserte det cubanske regimet selvsyssselsetting og privat virksomhet i småskala. Det sosialistiske systemet hadde til da ikke tillatt privat investering og individuell virksomhet, men legaliserte nå en liste over yrker som middel for å senke den stadig økende arbeidsledigheten i befolkningen og for å gi familier en mulighet til inntekter. Dette nye alternativet tillot kvinner å omplassere seg og husmødre kunne ta del i lønnet arbeid (Holgado Fernández 2002:118). Fuentes mener den kjønne inndelingen i det cubanske arbeidsmarkedet blir overført til *cuentapropismo*. Fordelingen er ufordelaktig for kvinnene fordi yrkene tiltenkt og forstått som «kvinneyrker» er færre og skattlegges høyere enn «mannsyrkene», blant listen over lovlig selvsyssselsetting (Fuentes 2008:345-347). Holgado Fernández skriver også at listen over selsyssselsetting videreførte tanken om mannen som familiens brødvinner fordi listen inneholdt flere «maskuline» enn «feminine» alternativer å velge i (Holgado Fernández 2002: 118-120).

Graciela González Olmedo (2012) har foretatt en studie av kvinner og menn som driver privat virksomhet i bydelen Marianao, i Havanna. Studien viser at selvsysselsetting lokalt representerer en av de viktigste inntektskildene til byen og har skapt nye tjenester og aktiviteter for bydelens befolkning. Selvsysselsettingen har dekket mye av behovet for arbeidsplasser og kvinner er også inkorporert i denne sektoren. Romero Almodóvar (2012: 162) skriver at også hjemmевærende husmødre nå tilbyr småtjenester som klesvask, reparasjon og stryking av klær, salg avispinner, rom og brukte klær.²³

Flertall av menn står som eiere av virksomhetene i Marianao, noe González Olmedo mener viderefører mennenes status i forsørgerrollen og som «*jefe de hogar*» (2012: 212). I tillegg viser studien at selvsysselsettingen gir forskjeller i inntektsnivå for menn og kvinner, der kvinnen tjener mindre og ofte får en sekundær funksjon i virksomheten eller som en hjelper for mannen (2012: 206). De økonomiske forskjellene er også knyttet til den type aktivitet kvinnene velger;

Las mujeres de mayor edad trabajan en el área de los servicios, principalmente en la elaboración y oferta de alimentos ligeros y en restaurantes, y también como peluqueras, sastres y modistas. En las edades más tempranas se desempeñan como manicuras y pedicuras. (González Olmedo 2012: 204).

De typiske «kvinneyrkene» genererer lavere inntekter enn «mannsyrkene», noe som samsvarer med Fuentes påstand om at ulikhetene mellom kjønnene vedvarer i selvsysselsettingen ufordelaktig for kvinnene (Fuentes 2008). Mange av de økonomiske aktivitetene som historisk har vært utført av kvinner videreføres til selvstendig næringsvirksomhet. Det er både arbeid knyttet til produksjon av forbruksvarer som tjenestelevering;

[Los trabajos femininos se] clasifican como las de menor complejidad, donde no se necesita tanta fuerza, sino delicadeza, detalle y paciencia, y que a su vez reproducen las tareas propias del hogar, tales como la peluquería, manicura y modista, así como lo relacionado con el arrendamiento de viviendas, alquileres de trajes y cuidadoras de niños. (González Olmedo 2012:206)

²³ En skal ikke se bort ifra at disse tjenestene har blitt tilbudt tidligere, men nå er det lovlig gjennom selvsysselsettingen.

Med andre ord viser den cubanske selvsysselettingen ulikheter mellom kjønnene gjennom arbeidsfordeling og lønn.

Marta López-Garza (2002) har gjennomført en studie av latinamerikanske kvinnelige immigranter i USA. Ved å delta i den uformelle økonomien, overskrider og skaper kvinnene en konvergens mellom skillet privat og offentlig for å overleve. Det klassiske økonomiske skillet har sitt opphav fra industrialiseringen da det økonomiske gikk fra familien til individet. Det ledet til den kjønnete inndelingen mellom det offentlige (menns lønnede arbeid) og det private (kvinnens ulønnede arbeid i hjemmet). Ett av López-Garzas argumenter er at det ikke er anvendelig på mange kvinners situasjon i dag (López-Garza 2002:176). Informantene til López-Garza er å regne som lavest økonomiske klasse gjennom den uformelle økonomien uavhengig av sitt utdanningsnivå. Dette er ikke tilfellet for mine informanter hvis mange er høyt utdannede og nøt goder i sine tidligere arbeid, og på motsatt vis, gjennom utleievirksomheten, stiller bedre økonomisk enn i sine tidligere jobber. Imidlertid kan linjer trekkes til mine informanter som befinner seg i en lignende situasjon hvor de endrer forståelsen av skillet mellom det offentlige og det private, og tilpasser det deres behov. De skaper et rom for å tjene penger og overleve ved å ta i bruk den private sfæren. Som gateselgerne fra López-Garzas studier opplever mine informanter fleksibilitet til å gjennomføre det doble ansvaret de har som forsørger og omsorgsperson. Implikasjonene dette har er signifikante for kvinners valg og muligheter med hensyn til sin (doble) rolle og den økonomiske realitet de befinner seg i.

3.2 Kjønn som perspektiv

Å studere kjønn er tett knyttet til samfunnsformasjon. Hvordan kjønn forstås, gjennom kulturelle forestillinger om hva som er «kvinnelig» og «mannlig», hvordan kjønnskategorier fremstår i samfunn, er ikke et ahistorisk fenomen;

Det er en symbolsk kjønnskonfigurasjon som oppstår i en bestemt historisk kontekst, og som er uløselig knyttet til framveksten av en bestemt samfunnsorden (Solheim 2007:17).

Både i feministiske og kjønnsteoretiske akademiske interesser, ligger fokuset på hvordan sosiale og politiske forhold er organisert mellom kjønnene. Begge retningene regnes for å være kritiske fordi studie av kjønn belyser maktforhold. Det som tidligere var kvinnestudier kalles nå kjønnsstudier, fordi en ikke lengre kunne studere ett kjønn uten å studere det andre.

Derfor kan kjønn studeres som «objektivt» fordi det analyserer uheldige eller diskriminerende forhold for både kvinner og menn. (Joas og Knöbl 2013:433) Samtidig, trenger ikke aspekter ved kjønn umiddelbart være knyttet til rett eller urett. Kjønnsperspektivet gir verdifulle innsikter i organiseringen av det moderne samfunn. Hva skyldes for eksempel arbeidsdelingen mellom kjønnene? Og hvorfor har samfunnet blitt organisert på denne måten? Forskning på kjønn peker således også på hvordan samfunnet kunne vært organisert annerledes. Denne studien av cubanske kvinner i privat utleievirksomhet belyser kvinners situasjon og synliggjør hvordan kulturelle forestillinger og forventninger knyttet til kjønn påvirker deres handlinger og valg.

3.2.1 Det annet kjønn

Filosofen Simone de Beauvoir er uunngåelig når en skal forske på kjønn. Beauvoirs kjente utsagn; «man er ikke født kvinne, man blir det» (Beauvoir 2000: 329) avviser biologisk determinisme knyttet til kjønn og sikter til at sosialiseringen av kvinnen fra hun er en pike plasserer henne i en underordnet posisjon i forhold til mannen, som den andre. Distinksjonen mellom kjønnene er den første barn lærer, og videre er tilstedeværende i alle livets relasjoner.

Utgivelsen av «Det annet kjønn» er tids- og kontekst bestemt med utgangspunkt i kvinners skjebner i Frankrike på slutten av 1940-tallet, og derfor forskjellig fra dagens cubanske kvinners. Likevel er det tidløse aspekter ved Beauvoirs tenkning om «myten» om kvinnen, og hvordan hun viser kjønn som en naturaliserende ideologi;

(...) siden kroppen er instrumentet for vårt grep om verden, fremstiller verden seg fullstendig forskjellig om den blir oppfattet på den ene eller den andre måten. (...) [Det] er en av nøklene til å forstå kvinnen. Men vi avviser den tanke at de utgjør en fastlåst skjebne. De er ikke tilstrekkelig til å definere et kjønnenes hierarki; de forklarer ikke hvorfor kvinnen er Den andre, de dømmer henne ikke til å forbli i sin underordnede rolle for alltid. (Beauvoir 2000:76).

Kroppen er, for Beauvoir, en situasjon, som er utgangspunkt og bakgrunn for hvordan forhold i sosiale relasjoner mellom kjønnene opptrer som naturlige, men ikke nødvendigvis er det. Det er kroppen som underlegges tabuer og lover, skikker og vaner, som videre repeteres og skaper en stabilitet, en «naturlighet». Det er gjennom repetisjon subjektet bevisstgjøres, og gjennom disse verdiene får det sin verdi (Beauvoir 2000:79). Når kroppen sees som en situasjon, gjennom væren, levd liv og praksiser, fremkommer kjønnsforskjellene som væremåter. Kroppen, selv om den har en biologisk funksjon, er det ikke denne som lager

verdier i samfunnet; «*Hvis den respekten eller frykten som kvinnen vekker forbyr at man bruker vold mot henne, er ikke mennenes muskelstyrke noen kilde til makt*» (Beauvoir 2000:79,80). Verdier i samfunnet avhenger med andre ord, av det sosiale. Hva en kvinne er, er ikke naturgitt, men produsert gjennom sosialiseringen, skapes det som forstås som kvinnen. Dette perspektivet benytter jeg meg av for å forstå de cubanske kvinnenenes valg om å starte med utleie. Det er gjennom kulturelle normer for hva som både indirekte og direkte, gjør at en lærer å forstå hvordan bestemte verdier og praksiser assosieres som kvinnelige. Analysen tar for seg hvilken rolle som tilegnes den cubansk kvinne gjennom utleievirksomheten i hjemmet.

3.2.2 Kjønn som sosialt konstruert

Kjønn forstås som sosialt konstruert i denne oppgaven. Det betyr ikke at ikke det finnes biologiske forskjeller, men at disse er av liten betydning. Det er de sosiale og kulturelle forståelsene for forskjeller mellom kjønnene som kan gi eller begrense muligheter i samfunn, som er interessante i denne sammenhengen. Det biologiske prinsippet har lenge blitt brukt til å rettferdiggjøre for eksempel at kvinner ikke har hatt adgang til universitetene eller ikke hatt stemmerett (Holst 2009:31).

I *Gender Trouble* (1999) bryter Butler med forståelsen av kjønn som en heteronormativ ideologi forankret i biologisk og hevder kjønn må forstås som performativt. Kjønn er ikke noe en er, men noe som blir gjort. Det er en diskursiv tilnærming til kjønn som forstår kjønn som noe som både definerer og opptrer med subjektet. Et eksempel på et performativt utsagn er det heteronormative ekteskapets vielse, hvor partene blir erklært som hustru og ektemann og bringer til verden en institusjonell praksis (Butler 1993:226). Det performative er derfor utledet av en diskurs, gjennom noe som blir repetert, som videre gir det en lovmessighet og til slutt inngår i en institusjonell praksis. Butler anser derfor ikke det biologiske som naturgitt eller primært, fordi det biologiske kjønn aldri er løsrevet fra den diskursive praksisen som produserer det. Det er gjennom diskursen en kan søke alternative måter å repetere kjønnsdiskursen, samtidig som en allerede er en del av den (Butler 1999: 147,148).

Gender ought not be conceived merely as the cultural inscription of meaning on a pre-given sex (a juridical conception); gender must also designate the very apparatus of production whereby the sexes themselves are established. As a result, gender is not to culture as sex is to nature; gender is also the

discursive/cultural means by which “sexed nature” or “a natural sex” is produced and established as “prediscursive”, prior to culture, a politically neutral surface on which culture acts. (Butler 1999:11)

Butler mener således at selve idéen om det biologisk kjønn er fiktiv, men avskriver ikke at menn og kvinner er biologiske vesener. Det er bruken av begrepet forstått som biologisk, som har en historie og er blitt brukt til å fastholde bestemte betydninger av kjønn som ahistorisk, opprinnelig og todelt, fra naturen. Butler vender om på forståelsen av det biologiske kjønn som primært, fordi det er like konstruert som det sosiale kjønn. Det er måten vi handler på som menn og kvinner, utførelsen av kjønn, som er primær, fordi det biologiske kjønn er alltid allerede sosialt, gjennom kjønnsdiskursen. Derfor henger kjønnskategorier sammen med samfunns heteronormative forståelse av kjønn noe naturlig todelt, som enten mann eller kvinne (Butler 1999:7,11). Når formelle barrierer er fjernet for cubanske kvinners deltagelse i utdanning og arbeidsliv, blir de gjenstående forskjellene mellom kjønnene forklart som i boende biologiske egenskaper. Dette tenkes som en naturlig inndeling og viser seg gjeldene i hvordan en anser «feminine kvaliteter» i arbeidsdelingen i utleievirksomheten.

3.2.3 Den hjemlige sfære og maktforhold

I forskning på kjønn i Latin- Amerika er *machismo* et begrep med mange betydninger, som brukes i academia for å forklare patriarkalske strukturer og en særegen latinamerikansk maskulinitet. Melhus, som har forsket på kjønn i Mexico, skriver at *machismo* fremhever alle attributter betegnet som maskuline, og fremforhandler et omstridt rom for artikulasjon av en maskulin identitet. Det knyttes til forestillinger om makt som del av den maskuline diskursen (Melhus 1996: 240).

[Power] belongs to the penetrating realm of *machismo* and is associated with violence and aggressiveness, a particular form of self-assertation which more than anything implies being in control, being in command, having authority not only- or primarily, over women, but also over other men. (Melhus 1996: 240)

Machismo knyttes derfor til en maktdiskurs, som er iboende mannlig, eksplisitt seksuell, og ofte formidlet i et idiom, som språklig særegenhet, av vold. De er innrammet i form av å være aktiv, ikke passiv. Derimot regnes de maktesløse som gjennomtrengelige, passive, eller med andre ord; feminine. Herunder kvinner og homoseksuelle. *El macho* er stereotypisk voldelig, en utro ektemann, ofte beruset, med en aggressiv og seksuell selvsikkerhet. Den stereotypiske kvinnelige motparten er selvutslettende, lidende, den stødige og varige mor, anstendig og

tilbakeholdende (Melhus 1996:240). Dette begrepet er verdt å nevne, selv om ikke maskulinitet er oppgavens hovedfokus, er den kvinnelige motparten av relevans. Jeg hevder at den kvinnelige motparten i cubansk kontekst er seksuelt friere, som også er knyttet til at de har mulighet til å regulere egen reproduktivitet gjennom det offentlige helsesystemet. Det sagt, så belyses maktforholdet gjennom utleievirksomhetens kjønnede arbeidsdeling, hvor kvinnen tildeles en makt som ikke er anerkjent. Der *machismo* knytter makt til menn, er den frakoblet den hjemlige sfære som ikke ansees som en maktsfære, nettopp på grunn av den sin feminine konnotasjon. Det er en romlig oppdeling, fordi hjemmet kan oppfattes som avgrenset fra samfunnet, for det er ikke her mennene utfordrer hverandres posisjoner. Derfor har skillet mellom privat og offentlig sfære blitt forstått som at menn dominerer i gata og kvinner i hjemmet. Kvinnen er således både fysisk og sosialt knyttet til hjemmet som en romlig sfære. Jeg undersøker hvordan kvinnene i utleievirksomheten har en maskert makt fordi virksomheten i størst grad forbindes med «det det kvinnelige».

Alle samfunn anerkjenner og utarbeider forskjeller mellom kjønnene gjennom karakteristiske oppgaver, manerer og ansvarsområder primært knyttet til kvinner eller menn. Rosaldo (1974) peker på at studier på tvers av kulturer gjennom tidene viser at det er kvinner og ikke menn som har hovedansvar for barneoppdragelse, noe som har bidratt til at det har vært lite sannsynlig at kvinner skulle bli samfunnets jegere, krigere og lignende. Det faktum at kvinner føder og nærer barn, har gitt grunnlag for den enkleste distinksjonen i arbeidsdeling i alle menneskelige grupperinger, og er grunnlag for at kvinner først og fremst blir tilknyttet hjemlige aktiviteter gjennom sin morsrolle (Rosaldo 1974: 18). Ulønnet arbeid, som husarbeid og omsorg for andre familiemedlemmer, er arbeid som er lite anerkjent og derfor også mindre synlig. At kvinner tildeles *det andre skiftet* belyser dessuten at de bærer tyngden av både lønnet og ulønnet arbeid, som også er grunnen til at kvinner ofte velger å jobbe deltid, blir sykemeldte, overbelastet og utbrente (Hochschild 1997). Gjennom tilknytning til privatsfæren blir deres økonomiske og politisk makt begrenset. Kvinnens hjemlige orientering er derfor grunnleggende for å forstå hennes sosiale posisjon (Rosaldo 1974:24). Likevel, som jeg viste til i 3.1.3 i tilknytning til studien til Lopez- Garza, overskrider utleievirksomheten det klassiske, økonomiske skillet mellom privat og offentlig sfære. I utleievirksomheten får privatsfæren, hjemmet, en ny funksjon som inntektsbringende. Derfor blir det interessant å ta i betraktning hva skjer med maktforholdet, når husarbeid er tradisjonelt sett lite anerkjent, og verdimessig satt pris på.

Det er kvinnens anatomi og biologiske evne til å bære og føde barn som knytter henne til omsorg og plasserer henne i hjemmet. Kari Wærness (2000) deler omsorg opp i to kategorier; *omsorgsarbeid* og *personlig tjenesteyting*. Omsorg har alltid to parter, en giver og en mottaker. Når mottakerne ikke er selvhjulpne, slik som små barn, eldre, eller syke, definerer Wærness det som *omsorgsarbeid*, mens *personlig tjenesteyting* er i tilfellene der mottaker av omsorgen er voksne, friske og selvhjulpne mennesker. Disse begrepene nyttiggjør jeg meg av for å se på forskjell mellom kjønnene. De kvinnelige informantene i denne studien har ofte et dobbelt omsorgsarbeid, der de har omsorg for egne barn og eldre, hjelpetrengende foreldre. Det er ofte slik at kvinner yter mer omsorg i begge former og menn er oftere mottaker av personlig tjenesteyting, selv om det i prinsippet kunne eksistert et likeverdig gi -og ta -forhold (Wærness 2000: 104,105).

Når kvinnerollen blir tilegnet oppgaver knyttet til eksempelvis omsorg betyr det at de oppholder seg og bruker tiden sin annerledes enn menn i det gitte samfunn. I denne avhandlingen trekker jeg derfor også på sosiologen Dorothy E. Smith som kritiserte sosiologien for å være en abstrakt måte å betrakte samfunnet på som ikke inkluderte kvinners erfaring. Kvinnens erfaring ligger i hverdagens konkrete situasjoner og gjøremål i samhandling med andre mennesker og vekk fra sosiologiens fokus på mannens arenaer som økonomi og arbeidsliv, politikk, vitenskap og teknologi (Smith 1997: 115). Slik ville Smith trekke på både aktør- og strukturorienterte retninger for å vise hvordan aktør og struktur er koblet sammen, men med utgangspunkt i det konkrete samfunn.

3.2.4 Stabilitet og endring

Kjønnteorien regnes som et eget fagfelt, men er preget av et mangfold av tilnærmingmåter fra forskjellige fagområder. Det sosiologiske perspektivet i kjønnsstudier kan synliggjøre kvinners plass i det sosiale ved å belyse forholdet mellom offisielle roller og uoffisielle roller. Det er et paradoks at samfunn kan vise til både raske endringer og langvarig stabilitet på samme tid. I sammenheng med oppgavens problemstilling, er det relevant å undersøke hvordan tradisjonelle kjønnsroller består til tross for mange formelle politiske endringer for å oppnå likestilling på Cuba. Sosiologisk teori kan forklare hvordan en kan forstå utvikling og fastlåste tradisjoner, med utgangspunkt i forholdet mellom mikro og makro, mellom aktøren og sosiale strukturer (Curtis og MacCorquodale 1990:136). Formelle normer på makro som eksempelvis lovverk, er ikke nødvendigvis i overenstemmelse med uformelle normer på

mikronivå. Der Cuba formelt fremstår med progressive likhetsfeministiske trekk utad, eksisterer det samtidig en forskjellsfeminisme, som hyller og vektlegger forskjeller mellom kjønnene.

Sosiologien studerer sosialt liv som arrangert i institusjoner i samfunnet. Institusjoner er tilsynelatende urokkelige sannheter som mennesker tar for gitt, og når samkvem mellom mennesker foregår etter uuttalte eller underforståtte normer omgjøres samkvemmet til en struktur eller system (Østerberg 2012:100). Eksempler er kjønnsroller og familiestrukturer, som har rot i både formelle og uformelle normer, som mentale modeller og materielle strukturer.

Kvinner og menns gjensidige tiltrekning er instituert gjennom ekteskapet, familien og slekten som sosiale institusjoner. Denne biologiske drift formes til sosialt betingede følelser som «kjærlighet», «hengivenhet», «troskap», overfor en enkelt, som finner sitt materielle uttrykk i felles seng og bord, et hjem, som skjærer de to mot omverden og styrker (...) betingede følelser overfor avkommet, fars- og morskjærlighet (...) (Østerberg 2012: 103,104)

Forholdet mellom mann og kvinne har oppnådd en fast form i samfunnet, og er utgangspunktet for sosiale institusjoner, som familien (Østerberg 2012:103).

Sosiale institusjoner kan ha fordelaktige og negative konsekvenser for den enkelte. Mennesker er villige til å akseptere dårlig belønnede, byrdefulle eller tunge oppgaver tildelt dem når de deltar i en institusjonalisert inndeling av arbeid. Kjønnsrelasjoner fremgår som uunngåelige fordi de forstås som forankret i «Guds vilje», i biologi eller i «naturen», uavhengig av hva de relasjonene er i øyeblikket. Det er de institusjonelle modellene for kjønn som studeres i denne oppgaven, og jeg ser på det konseptuelle grunnlaget for disse gjennom utleievirksomheten. Institusjonene familie og kjønn gir grunnlag for vår forståelse og aspekt ved forholdet mellom menn og kvinner, med kulturelle variabler eksisterer det forventninger til atferd knyttet til kjønn som viser hvordan de er posisjonert i forhold til hverandre (Curtis og MacCorquodale 1990:137, 138).

En institusjon er støttet av menneskers felles tro på den, og har konsekvenser for individuell atferd og for den dårligst stilte parten gjennom en legitimering av status quo, støttet av at også andre «troende» aksepterer institusjonens legitimitet (Curtis og MacCorquodale 1990:138). Butler argumenterer utfra en diskursiv tilnærming, at institusjoners tilblivelse skjer gjennom språket:

Language assumes and alters its power to act upon the real through locutionary acts, which, repeated, become entrenched practices and, ultimately, institutions. (Butler 1999: 148)

En overbevisning om at institusjoners hensikt må overordnes egne har røtter i en idé om at formålet er felles for gruppens eller institusjonens medlemmer. Slik omsorg og morsrollen er knyttet til kvinnes relasjon til andre, og blir overordnet hennes egne aspirasjoner, som eksempelvis karriere. Når de uformelle sosiale normene videreføres til tross for endrede formelle strukturer, er det støttet av en tro på at det er kvinnen som har hovedansvar for omsorg og barn, en hyllest av morsrollen om at «mor vet best», som videre kan forklare naturaliserte forestillinger om kjønnsinndelte arbeidsoppgaver, og at det er rett at mannen er forsørgeren i lønnet arbeid, mens kvinner gjør det ulønnede husarbeidet hjemme.

3.3 Emosjonelt arbeid

Informantenes erfaringer ledet meg til å se nærmere på utfordringer i den nye arbeidssituasjonen, som foregår i deres hjem. Det startet med at de uttrykte seg om hvordan arbeidet påvirket privatlivet og at de følte begrensninger i hverdagslige gjøremål. Med Hochschilds teori som bakteppe og de menneskelige historiene, ville jeg finne ut hva informantene mente de solgte og hvordan de opplevde dette tett på sin privatsfære. Spørsmålene ble; hvordan er det for de cubanske utleierne å leie ut deler av sitt hjem til helt fremmede mennesker? Hva anser de som sitt produkt? Hvordan forhandler de en eventuell løsrivelse fra sitt eget hjem, og hvordan påvirket det dem og deres forhold til selvet og til andre? Hvordan regulerer de sine følelser om hvor involverte eller uinvolverte de skal være? Denne delen av teorikapittelet legger frem teorien om emosjonelt arbeid og andre teoretiske bidrag som er benyttet i analysen av informantenes arbeidssituasjon i hjemmet.

3.3.1 Hva er emosjonelt arbeid?

Arlie Russell Hochschild regnes som grunnleggeren for teorien om emosjonelt arbeid med utgivelsen av *The Managed Heart* i 1983 som viser hvordan arbeiderens følelser er en dimensjon av arbeid som inntil da var viet lite oppmerksomhet. Boken legger frem en sosialteori om følelser som tar for seg hvordan arbeid, særlig serviceyrker, har et usynlig aspekt som handler om at arbeidere må styre bruk av indre følelser i utførelsen av arbeidsoppgaver. Siden mange serviceyrker er knyttet til ansikt til ansikt-interaksjon i kunde-arbeider-forhold, må arbeiderne ofte tilegne seg teknikker for emosjonell mestring av arbeidet

sitt til arbeidsgiver eller bedriftens fordel (Hochschild 2012). Det kan dreie seg om at de må legge strategier for hvordan de gjennomfører arbeidet og Hochschild problematiserer hvordan dette kan ha mulige konsekvenser for individet. Med kobling til Marx' fremmedgjøringsteori, som illustrerte hvordan fabrikkarbeideren ble et arbeidsinstrument, retter Hochschilds teori oss til vår egen samtid preget av arbeid knyttet til service og mellommenneskelig kontakt.

Hochschilds påstand om at interaktive servicearbeidere utfører emosjonelt arbeid har de siste tiårene blitt vidt anerkjent og akseptert. Det er ikke om Marx' fabrikkarbeider som blir fremmedgjort når kroppen tilsvarer en del av en maskin, et menneskelig instrument, og som aldri fikk oppleve det ferdige produktet. Innsikten om emosjonelt arbeid kobles til det relasjonelle forholdet heller enn det oppgavebaserte aspektet ved jobben, som sikter på å skape en emosjonell tilstand eller stemning hos den andre (kunden) (Hochschild 2012: 154).

For å forstå det teoretiske perspektivet som belyser emosjonelt arbeid, må en forstå hva som menes med følelser i denne sammenheng. Hochschild (2012:17) definerer følelser som en kroppslig sans på lik linje med hørsel eller syn, og enkelt sagt, erfarer vi følelser gjennom kroppslige fornemmelser sammen med det vi ser eller tenker. Følelser har således en signalfunksjon for individet;

An emotion is an imaginary act (here I draw from Darwin). As such, it has a signal function; it warns us of where we stand vis-à-vis outer or inner events (here I draw on Freud). Finally, what does and does not stand out as a "signal" presupposes a certain culturally taken-for-granted ways of seeing and holding expectations (...) (Hochschild 2012: 28).

Det beste eksempelet på signalfunksjonen er at følelser kan signalisere når vi opplever fare og kan kalles et indre varselssystem. Som hørsel og syn, gir følelser oss informasjon og brukbare ledetråder på hva som er «virkelig», og slik fungerer de som indre retningslinjer (Hochschild 2012: 30,31). Det er gjennom følelser vi oppdager vårt eget synspunkt og perspektiv på verden. Hochschild avviser at følelser er noe som er lagret inni oss, for de er ikke uavhengige, men del av en prosess, gjennom møter med verden og situasjoner vi befinner oss i. Når vi således forsøker å håndtere og tilpasse følelser, bidrar vi samtidig til å skape dem (2012: 17,18). Siden følelser er en pre-handling, fungerer det som et skript, eller moralsk ståsted og er kulturens mest kraftfulle verktøy for å lede handling. Hochschild kaller skriptet for *feeling rules*, som avbilder et privat emosjonelt system, som gir følelsen av rett eller plikt og styrer vår emosjonelle utveksling med andre. Som foreldre, ektefeller og venner opplever vi

kjærlighet, hat, sorg og sjalusi. *Feeling rules* beskriver hvordan vi griper inn i følelser for å forme dem, gjennom forholdet mellom hva vi *egentlig* føler og hva vi *burde* følt (Hochschild 2012: 56,57). Eksempelvis blir sjalusidrevet atferd i et ekteskap sanksjonert i samfunnet der ekteskap er en etablert institusjon som følger moralske koder. På bakgrunn av dette kan partene justere egne følelser fordi de ikke *burde* føle sjalusi (Hochschild 2012:74).

Hochschild skiller mellom *emotional work* og *emotional labor*. Det førstnevnte er tilstedeværende i alle sosiale relasjoner og interaksjoner hvor vi styrer følelser og uttrykk tilpasset situasjon. *Emotional labor*, som jeg i denne oppgaven omtaler som emosjonelt arbeid, gjør også dette, men i en kommersiell setting. Når en forvalter og skaper observerbare ansikts- og kroppslige uttrykk som selges for en lønn og dermed får en økonomisk bytteverdi (Hochschild 2012:6,7) (Cohen 2010:198).

This labor requires one to induce or suppress feeling in order to sustain the outward countenance that produces the proper state of mind in others (...) This kind of labor calls for a coordination of mind and feeling, and it sometimes draws on a source of self that we honor as deep and integral to our individuality (Hochschild 2012:7).

I servicearbeid blir arbeiderens egne følelser tynnet ut til fordel for hva arbeidsoppgavene krever, og kommer dermed mindre fra selvet;

When elements of [an intricate private emotional] system are taken into the marketplace and sold as human labor, they become stretched into standardized social forms. In these forms, a person's contribution of feeling is thinner, less freighted with consequence; but at the same time it is seen as coming less from the self and being less directed to the other. For that reason it is more susceptible to estrangement (Hochschild 2012:13).

Dette aspektet kan gjøre arbeideren mer mottakelig for fremmedgjøring. Når en legger bånd på sine genuine følelser også i møte med den andre, kan en fremmedgjøres fra seg selv og fra den andre fordi «man lytter til sine egne følelser på lavt volum» (Cohen 2010:198). I utførelsen av emosjonelt arbeid undertrykkes indre eller egentlige følelser og dermed også en emosjonell respons. Der Marx argumenterte for at fremmedgjøring av menneskelig kreativt arbeid strekker seg forbi selve arbeidssfæren, mener Hochschild på lignende vis at emosjonelt arbeid har en mulig kostnad for arbeideren, som gradvis kan fremmedgjøre arbeideren (og i noen tilfeller konsumenten) fra dem selv i verden.

Servicearbeidere må tilpasse egne følelser som en del av arbeidsoppgavene, samtidig som den emosjonelle innpakningen forstås som en del av servicen (Hochschild 2012, 2011: 21).

Hochschild peker på hvordan smilet til flyvertinnen henger sammen med å skape en stemning som skal berolige og behage passasjerer ved at arbeidet virker uanstrengende. Flyvertinnene får opplæring i hvordan de skal oppføre seg og studien viser at de legger strategier og styrer indre sinnstilstand for å takle vanskelige kunder uten å reagere negativt, når de må være hyggeligere enn det som faller dem instinktivt. Når flyvertinnen må være «nicer than natural» må inkassokreveren på samme måte være «nastier than natural», og slik illustrerer de to forskjellige jobber og to ytterpunkter med samme prinsipp for emosjonelt arbeid. Med stadig relevans i en verden med økning i servicebransjen og hvor jobbene består av å håndtere andres og egne følelser, kan teorien gi en fyldigere forståelse av kostnadene ved et slikt arbeid (Hochschild 2012: 137-156) (Steinberg og Figart 1999: 9).

3.3.2 Kommodifisering, selvet og markedet

Ofte kan servicearbeideren ha en narrativ som beskriver et fritt valg, men som Hochschild setter spørsmålstegn ved; er den kommersielle surrogatmoren en autonom agent, en deltager på et fritt marked eller er hun siste versjon av Marx' fremmedgjorte individ? Likheter mellom de to er at begge typer arbeid har en mulig kostnad ved at arbeideren kan bli fremmedgjort fra selvet gjennom arbeidet som utføres (Hochschild 2012:7, 2011:24,25).

Hochschild stiller spørsmål ved hva som skjer med menneskene i en verden med økende kommodifisering, hvor alt er til slags. Kommodifisering handler om at ting som i utgangspunktet ikke er en vare, slik som hjemmet til utleierne og vennligheten deres i denne oppgavens tilfelle, blir til en vare. Når emosjonelt arbeid blir plassert på markedet fungerer det som en vare, og etterspørselen etter det vokser og synker avhengig av konkurranse og bransje (Hochschild 2012: 14). Jobber med emosjonelt arbeid er intensivt, krever ferdigheter og er et innsatskrevende og produktivt arbeid. Økonomisk utbytte avhenger av kundetilfredshet, som igjen er knyttet til et emosjonelt arbeid hos dem som samhandler med kundene. Det skaper verdier, effektiviserer produktivitet og generer profitt. En kommer ikke bort fra at kundetilfredshet er viktig for selskapers økonomiske utbytte (Steinberg og Figart 1999:9).

The realm in which we normally think we should feel the most deeply involved- should care the most- is that of the family, community, church. This realm is governed by an overarching ethic (...) "the spirit

of the gift”. If the world of the market centers on the efficient monetary exchange of goods and services, and a capacity for emotional detachment, the world of gifts moves through a continual affirmation of bonds, based on responsibility, trust, and gratitude and premised on capacity for emotional attachment. (Hochschild 2011:23)

Det er ved grensene mellom de to sfærene at markedet beveger seg inn på alle livets sfærer gjennom en idé om at alt kan selges. Det er her, i grenseland, mellom de to at tilbydere av personlig tjenester og deres kunder befinner seg fordi atferden og det emosjonelle arbeidet de tar i bruk hentes fra byttesfæren²⁴ og brukes i markedssfæren. Service eller tjenester man betaler for er i dag alt fra nødvendige til mer valgfrie, til noen tilfeller ytterst særegne og spesialiserte (surrogat) (Hochschild 2011: 22). Hochschild utforsker hvordan en stadig kommodifisering finner sted i dag, en verden basert på spesialisering og hvor alt er til slags. Det skjer en utvikling der en utflagging av oppgaver som tidligere har vært private og personlige (knyttet til selvet), derfor blir det et spørsmål om identitet. Hochschilds studier viser hvordan surrogatmødre distanserer seg fra sin egen kropp, og hvordan individer, som konsumenter på markedet møter et tilbud av tjenester (eks. pottetrener, bursdagsplanlegger, bryllupsplanlegger, lovecoach) som kommer i konflikt med egne oppfattelser av eksempelvis foreldrerollen og det symbolske selvet. På et personlig plan, kan det føre til en løsrivelse fra selvet, hvordan individer velger strategier for å takle dette, som er tett knyttet til egne forestillinger av selvet, når man kan kjøpe eller selge tjenester relatert til noe man oppfatter som del av en identitet, hvor man overlater det til «ekspertene» (Hochschild 2011) (Hochschild 2012: 9).

[transmutation of an emotional system] (...) what we do privately, often unconsciously, to feelings that nowadays often fall under the sway of large organizations, social engineering, and the profit motive. (Hochschild 2012: 19)

Hochschild kaller det en transmutasjon for å peke på koblingen mellom en privat handling, at en forsøker å nyte en fest, og en offentlig handling, å fremkalle en god følelse for en kunde (Hochschild 2012:19). Dessuten, er vi gjennom å være arbeidere og konsumenter i dag, ofte frakoblet fra det vi produserer og det vi kjøper. Det er ekstreme former for løsrivninger Hochschild kaller fremmedgjøring (Hochschild 2011:21). Mine informanter, slik de indiske

²⁴ Hochschild trekker her på sosiologisk bytteteori, der sosialt liv studeres som bytter eller en serie ikke-økonomiske «transaksjoner». Det ligger til grunn et prinsipp om gjensidighet, altså kan for eksempel vennskap være et bytte av anerkjennelse eller hygge. Hochschild bruker prinsippet på følelser (Se kap 5: Paying respects with feeling. The Gift Exchange ,2012)

kommersielle surrogatene i Hochschilds studie, representerer et møte mellom 3.verdens økonomisk begrensede muligheter og etterspørsel fra konsumenter i 1. verden. Surrogatene gjør bruk av kroppen, mens mine informanter tar i bruk hjemmet. Hensikten min er ikke å sammenligne disse to vidt forskjellige situasjonene, men å trekke en parallell, fordi i begge tilfellene er «varen» tett knyttet til identitet. Det er i tillegg beskrivende for markedets utvikling, hvordan det i dag omgjør ting til varer som aldri har blitt gjort før. De cubanske kvinnene beveger seg bort fra det statlige systemet og inn i det private, og blir ikke lenger styrt av en sjef, men av markedets tilbud og etterspørsel i et uregulert marked innen det cubanske regimet. Samtidig som deres hjem og deres evne til å skape en stemning for turistene blir en del av produktet de selger. Utleierne inngår i en markedsøkonomi. Der Cuba, som oppfattes som en kommunistisk stat, derfor skulle en kanskje anta at nettopp dette landet er på et vis «bakvendt» og unngår «alt er til salgs»-logikken. Det viser seg i praksis å ikke være tilfellet med utleievirksomheten. Her ligger Cuba foran Vesten i utviklingen av delingsøkonomien. De har holdt på med virksomheten siden 1993, men det er ikke før de siste årene den har fått et globalt omfang.

I analysekapittelet ser jeg på hva som skjer når markedslogikken kommer innenfor hjemmet, den private sfære. Spørsmålet blir hvordan informantene håndterer dette, og hva er eventuelle kostnader og fordeler med denne håndteringen?

3.3.3 *Frontstage og backstage*

Erving Goffmans begreper om *frontstage* og *backstage* kan gi fruktbare innsikter når det gjelder emosjonelt arbeid knyttet til *casas particulares*. Goffman plasseres under mikrointeraksjonismen innenfor sosiologien, en retning hvor fokuset ligger på aktørnivå og hvordan sosial orden skapes nedenfra og ikke av objektive strukturer ovenfra. Goffman ser mennesker som kreative aktører som gjør bruk av forskjellige strategier og metoder for å koordinere samhandling og skape en meningsfull sosial verden. I *Vårt rollespill til daglig* (1992) gir han en dramaturgisk tilnærming for å forstå sosial atferd og interaksjon. Samfunnslivet forstås som sosiale, ansikt-til ansikt- situasjoner, og beskriver hvordan mennesker mestrer sine omgivelser gjennom forskjellig atferd knyttet til forskjellige steder (Goffman 1992).

Goffman mener at det er når mennesker oppnår en felles definisjon av situasjonen de befinner seg i, at de legger grunnlag for å koordinere videre samhandling. Rollene vi spiller er derfor

situasjonsbestemte og gjør at vi kan navigere i det sosiale liv. Goffmans studier viser hvordan sosial interaksjon og relasjoner frembringer en viss grad av «skuespill» i hverdagslivet, og skiller mellom hvordan vi opptrer forskjellig i ulike sosiale settinger som han kaller *frontstage* og *backstage*. Atferd er med andre ord knyttet til området en befinner seg i (Goffman 1992: 96). *Backstage* representerer et område bak kulissene;

(...) i forhold til en bestemt opptreden, hvor det inntrykket en søker å gi med opptreden blir åpent motsagt, som en selvfølgelig ting (Goffman 1992: 96).

Backstage kan den som opptrer slappe av, tre ut av personlig fasade, rolle- og handlingsrepertoar utenfor publikums rekkevidde (1992: 97), mens *frontstage* som rollen vi ønsker å ha som deltager i samfunnet, eksempel kan være arbeidsplassen. Hjemmet er en *backstage*, her forstått som tilknyttet kjernen i hjemmet og familien som en intimsfære, der atferden er uformell og en kan gjøre ting en ikke ville gjort utenfor huset. Likevel viser Goffman også at arbeidsplassen kan fungere med både *frontstage*- og *backstage*-atferd, der en i et viktig møte handler profesjonelt og i tråd med firmas utsikter, mens alene igjen på kontoret etter møte, kan en kaste dressjakka og løsne på slippet. Med andre ord, «spiller» eller presenterer vi oss selv slik vi ønsker at andre skal se oss, dette gjennom atferd i gitte sosiale settinger. Det kan være alt fra hvordan vi kler oss, hvilke fakker og språk vi tar i bruk. Interaksjonen fører videre til en felles definisjon av situasjonen. På jobb er man kanskje mer formell, mens hjemme kan man ta på seg komfortable klær og være mer uformell, men uten å miste face/ansikt, den man ønsker å fremstå som i offentlighet. *Backstage* er sort sett det stedet der publikum ikke har adgang (Goffman 1992:98). Med andre ord, viser *frontstage* og *backstage* hvordan mennesker strukturerer det sosiale liv, inntar forskjellig roller i forskjellige «scener» eller sosiale settinger. Spørsmålet blir hva som skjer i *casa particulares* når hjemmet som *backstage*, også blir en *frontstage* med turistenes tilstedeværelse.

Ideelt sett er publikum utelukket fra *backstage*, men de to områdene kan flyte over i hverandre. Eksempelvis når du skal betale i butikken og de ansatte samtaler seg imellom om en tidligere kunde, samtalen hører til *backstage*, men forekommer *frontstage* og det er slik de skjulte «spillereglene» blir synlige. *Backstage* er et sted hvor en kan planlegge, forbedre, klage, lade batteriene for *frontstage*- atferd. I tilfellet med utleie skjer en fusjon, der *backstage* og *frontstage* er fysisk bundet sammen, og utfordrer forestillingene om atferd knyttet til de forskjellige områdene.

Dermed legger Goffmans teori rammer som kan belyse hvordan hjemmet blir en vare, hvordan *backstage* og *frontstage* skli over i hverandre i utleievirksomheten. I tillegg er forholdet mellom utleier og kunde, der en felles definisjon for situasjonen ofte er problematisk gitt settingen privat hjem/betalt overnatting. En må finne fram til felles svar på spørsmålene; Hva skjer? Hvem er vi nå? Andre faktorer som kan gjøre det vanskelig i denne sammenheng kan være kulturforskjeller, forskjellige atferdsnormer, siden utleier og leietaker kommer fra forskjellige land. Det er nemlig situasjonen som ikke er klart definerbar i et *casa*. Som kunde befinner du deg i et hjem, hvilket kunne bety at du er på besøk, men du betaler for oppholdet, dermed er det et økonomisk utgangspunkt til hvorfor du befinner deg der. Goffmans begreper kan også belyse hvordan hjemmet omformes, gjennom en kommodifisering og hvordan det går fra å være backstage til å bli frontstage.

Hochschild trekker på Goffman i sin sosialteori om følelser, fordi Goffmans perspektiv belyser den sosiale konteksten og sosiale faktorer som forekommer i interaksjonen. Hochschild poengterer at interaksjonen er en del av det å prosessere følelser (Hochschild 2012: 221, 223). Goffmans fokus på interaksjon, ser i stor grad bort fra økonomiske strukturer, mens Hochschild vektlegger dette gjennom hvordan markedet påvirker menneskers handlinger. Begge perspektivene er hensiktsmessige der informantene i denne studien driver en lønnsom virksomhet i eget hjem.

3.3.4 *Surface- og deep- acting*

Hochschild trekker også linjer til skuespill og skiller mellom det hun kaller *surface* -og *deep acting*. *Surface acting* er når en utstråler en sinnstilstand som ikke er i direkte overenstemmelse med indre følelser. En prøver å forandre hvordan en oppfattes utad. Goffman illustrerer dette med servicearbeiderens sukk (backstage) som blir til et smil (frontstage). Fordi det i lengden er krevende å «late som» eller falsifisere følelser gjennom *surface-acting*, kan arbeidere gjennom *deep-acting*, justere følelsene sine til å passe det emosjonelle kravet jobben krever:

Maintaining a difference between feeling and feigning over the long run leads to strain. We try to reduce this strain by pulling the two closer together either by changing what we feel or by changing what we feign. When display is required by the job, it is usually feeling that has to change; and when conditions estrange us from our face, they sometimes estrange us from feeling as well. (Hochschild 2012:90)

For de behersker og har et repertoar av *deep-acting* -teknikker, gjør det dem i stand til å møte kunden også etter egen vilje og behov, gjennom å personliggjøre opplevelsen eller fremtre som mer upersonlig (Hochschild 2012: 133). Følelser blir slik et instrument gjennom arbeidet, uavhengig om en opplever det positivt eller negativt;

When feelings are successfully commercialized, the worker does not feel phony or alien; she feels somehow satisfied in how personal her service actually was. Deep acting is a help in doing this, not a source of estrangement (Hochschild 2012: 136)

Deep-acting går innover, når en genuin følelse ligger til grunn for det vi gjør og er en teknikk som brukes av skuespillere. I hverdagen gjør vi bruk av *deep acting* i situasjoner hvor vi har en anelse av hvordan vi burde føle eller ikke føle gitt hendelsen vi står ovenfor. Vi jobber eksempelvis aktivt for å distansere oss fra forelskelse etter brudd eller hvordan vi føler vi burde reagere på en dårlig nyhet (Hochschild 2012:36,43,48). Det som skiller skuespill fra livet, der begge gjør bruk av illusjoner, markerer skuespill at en illusjon er en illusjon, mens i privatlivet er konsekvensene uforutsigbare.

De arbeiderne som blir fremmedgjort fra følelser sliter med å takle følelser når arbeidet er over. De kan oppleve en *emotiv dissonans*, skapt mellom det emosjonelle uttrykket og sine indre følelser og mangel på resiprositet fra kundens side. Siden arbeidet er interaktivt kan en bli fremmedgjort fra seg selv og andre. I det brytepunktet fremmedgjøring oppstår, hvor enn bevisst eller ubevisst erfaringen er, mener Cohen dette er begynnelsen på bevisstgjøring og arbeiderens mulighet til å gjenvinne og ta kontroll over egne følelser og arbeid (Cohen 2010:198). Det emosjonelle indre må tilpasses og det som er problematisk med både *surface-* og *deep acting* i en kommersiell setting er at dets ressurser brukes ikke for å skape kunst, som i skuespill, eller for å bedre selvinnsikt, gjennom terapi i eget privatliv, men til å tjene penger (Hochschild 2012:55).

Hochschild hevder at arbeidere ofte tyr til en redefinering av selvet og skaper et skille mellom det hun kaller *real self* og *acted self*. Denne distinksjonen kan være en måte å beskytte selvet på i arbeid som krever at en bruker «av seg selv»:

Company emphasis on the sale of «natural niceness» makes it hard for new workers to separate the private from the public self, the «at-ease-me» from the «worked-up-me», and hard to define their job as one of acting. (Hochschild 2012: 132)

Når arbeideren skiller mellom de to, kan vedkommende utvikle en måte å depersonalisere situasjonen og møte med kunden. Det er i situasjoner arbeideren må identifisere hvem han/hun er og hvilken relasjon de har i situasjonen (2012:132). I hvert tilfelle, dreier skillet seg om hva en person føler som sitt *real self* og de indre og ytre uttrykk i et *acted self*, noe vedkommende må bearbeide og ta en stilling til (Hochschild 2012:136). Problemer kan oppstå der fusjonen mellom de to selvne blir testet, fordi det er vanskelig å holde de to, det private og det offentlige sammen. Er smilet og det emosjonelle arbeidet som gjør situasjonen oppriktig, virkelig en del av arbeideren selv? (Hochschild 2012: 133) Hvordan informantene opprettholder skillet blir analysert i sammenheng med hvilke strategier informantene tar i bruk.

3.3.5 Emosjonelt arbeid i *casas particulares*

Forskning på emosjonelt arbeid har i stor grad vært knyttet til det strukturelle i ansettelsesforholdet, hvordan bedrifter pålegger ansatte å utføre emosjonelt arbeid gjennom sine retningslinjer. Eksempler er at de skal smile (flyvertinnen) eller behandle pasienter som egne familiemedlemmer (sykepleiere). Det er ifølge Cohen lite forskning på ansettelsesforholdet, fordi emosjonelt arbeid har i stor grad blitt abstrahert fra de strukturelle forholdene i produksjonen til å bli sett som arbeidsgiveres kapasitet til å utøve en slags kontroll over arbeiderne (Cohen 2010:197).

Cohen (2010) gjennomførte en komparativ studie der hun sammenlignet timebetalte og selvstendig næringsdrivende frisører. Studien viste at ansettelsesforholdet var sentralt når det kom til bruk av emosjonelt arbeid. De selvstendig næringsdrivende var mer avhengige av kunder og er derfor også mer tilbøyelige til å bruke *deep acting* strategier. De gjorde kundene flere tjenester utover arbeidsoppgaver og befant seg oftere i gråsoner i kundeforholdet som gjorde dem mer utsatt for emosjonelt arbeid. Frisørene som hadde fastlønn drev *surface acting* og kunne motstå ubetalte tjenester og unngikk i større grad bristepunkt med kundene. Det er særlig resultatene for selvstendig næringsdrivende som er relevante i min studie av utleievirksomheten på Cuba der utleierne ofte havner i gråsoner og hvor noen av informantene omtaler kundene sine som venner. Vennskap er en relasjon som har følelsesmessig tilknytning, mens markedet, kjøp og salg av tjenester, i prinsippet skal være løsrevet fra følelser (Hochschild 2011: 23). I Cohens studie handler de selvstendig næringsdrivende på en linje mellom altruisme og instrumentalisme. De som opplever et

fellesskap med kundene gjennom tynne vennskap, er tilbøyelige til å gjøre dem tjenester utover arbeidstid samtidig som forholdet er underbygget av en markedsrelasjon (Cohen 2010: 209). Dette perspektivet gjør jeg meg bruk av i analysen av hvordan utleier ser forholdet mellom seg selv og kunden, og hvilket følelsesmessig arbeid eller strategier de legger de til grunn.

4. Kjønn og utleievirksomhet

Dette kapitlet er en analyse av det empiriske materialet knyttet til hvorfor kvinnene har startet med utleie, mange tross sin høye utdanning. Det er oppgavens første forskningsspørsmål som drøftes:

Hva gjør at høyt utdannede cubanske kvinner forlater sin profesjon til fordel for privat utleie?

Jeg gir først en forklaring for informantenes økonomiske motiver, før jeg drøfter og fortolker hvordan utleievirksomheten er knyttet til kjønn, med vekt på kvinnerollen. For å forstå hvordan kjønn er knyttet til deres valg er det relevant å forstå hvordan kjønn fremkommer i virksomheten, og hvordan informantene snakker om kjønn med tilknytning til arbeidsdelingen i hjemmet og virksomheten. Til slutt vurderes hvilke muligheter og/eller begrensninger virksomheten legger for cubanske kvinner, gjennom å se forholdet mellom aktør og struktur.

4.1. Økonomiske motiver

Felles for mine informanter er den økonomiske nødvendigheten som grunnlag for å starte med utleie. For å forklare situasjonen tar de i bruk kjente cubanske uttrykk som *inventar*²⁵, å finne opp eller *resolver*, «å fikse». Det dreier seg om å finne løsninger som et svar på nødvendighet, hvor en tar i bruk det en har for hånden. Det henger sammen med mangel på forbruksvarer, siden den økonomiske forbindelsen med Sovjet forsvant i 1989 og den amerikanske handelsblokaden som har begrenset importstrømmen av varer²⁶. Som nevnt innledningsvis, har den økonomiske situasjonen på Cuba rammet alle sosiale lag og informantene i denne studien lever i denne økonomiske konteksten. Lønningene strekker ikke til, staten har kuttet tilleggsgoder til arbeiderne i statlig sektor, i en tid der prisene stiger og *la libreta*, den såkalte rasjoneringsboken, gradvis begrenses med sikte på avvikling (Mesa- Lagos 2012:163-170).

²⁵*El invento cubano*, handler om oppfinnsomme løsninger eller triksing for å få økonomien til å gå rundt. Praktiske eksempler er den etterhvert kjente cubanske kaffen som er blandet ut med kikerter eller hvordan en deodorant-beholder kan brukes som lysbryter, til å lage en middagsrett av få ingredienser, men det kan også handle om hvordan en finner en vei utenom systemet, som når utleieren unngår å registrere turistene for å unnsnippe skatteavgifter.

²⁶ I november 1960 innførte USA et forbud mot eksport til Cuba, unntaket var medisiner og noen matvarer. Videre har handelsblokaden blitt utvidet til å gjelde handelsskip og pålegger de å reise tomme fra Cuba, hvilket gjør import veldig kostbart (Gott 2004: 185) (Skidmore & Smith 2005:311).

Maria Antonia sier hun opplevde det som et paradoks, at det var perioder hvor hun måtte be mannen om penger fordi hun ikke en gang hadde råd til å komme seg på jobb. Hun rister på hodet og spør retorisk hvordan hun skal jobbe hvis hun ikke en gang har råd til å komme seg til jobben.

Morelia forteller at når hun jobbet som spesialpedagog, pleide hun å selge ting som ikke ble brukt i huset. Hun var alltid oppmerksom på hvordan hun kunne skaffe seg noen *pesos* ekstra. Var det et klesplagg i huset som ikke ble brukt, solgte hun det. Hun sier at når datteren var yngre, pleide hun å spørre hvorfor ikke moren pyntet seg mer. Morelia sier det var fordi hun ikke hadde mulighet til å kjøpe seg nye klær eller pene sko. Hun måtte hele tiden *inventar* for å få det til å gå rundt økonomisk.

Da Jorge mistet jobben sin ved et marinbiologisk forskningssenter under spesialperioden, startet han som sykkeltaxisjåfør. Det var slik han en dag tok med en turist hjem. Haydée var hjemme på denne tiden med en nyfødt baby og de trengte penger, siden de hadde fått sitt andre barn. Haydée og Jorge startet med å leie ut på 90-tallet før listen over lovlige virksomheter ble offentliggjort i 1993. Siden den gang har de hatt sporadiske besøk av turister, og skaffet seg utleietillatelse først høsten 2014. Haydée, jobber i dag fulltid som leder for en administrasjonsavdeling ved en statlig institusjon, men forteller at lønnen hun mottar derfra er symbolsk fordi den i praksis bidrar lite. Samtidig kan det ha vært en fordel at én av dem hadde et offisielt arbeid når de drev utleie uten lisens.

Informantene forteller at andre familiemedlemmer også har bidratt når de kunne. Som en ekstrainntekt, lagde Vilma og Rafael armbånd for *artesanos*²⁷ som videre solgte det på marked. Flere av informantene synes det er vanskelig å fortelle om hvordan de fikk det til å gå rundt, for gitt deres nye økonomi skjønner de ikke hvordan de klarte seg tidligere.

Bueno, no te puedo decir ni como hacía. Me ayudaba mi hermana, mis padres me ayudaban y la abuela por parte del padre también siempre está pendiente de lo que les hace falta a ellos. (Clara)

Tengo una hermana pero no vive en el país. Ella sí económicamente ayuda mucho, se preocupa, nos llama, todos los años hace sus vacaciones aquí (...) Y con la renta vivimos bien. Ahora, no sé cómo se arreglan los demás personas. No me lo explico. (Maria Antonia)

²⁷ *Artesanos* brukes som en fellesbetegnelse for kunstnere og andre som produserer forskjellig håndlagde produkter som ofte selges på marked.

De fleste informantene understreker at de likte jobben sin før de startet med utleie, men at det er lønnsforskjellene som avgjør. En statlig månedslønn kan ligge på rundt 20-35 dollar²⁸, eller noe høyere hvis du er høyt utdannet. En natt i et *casa* koster en turist 25-30 dollar per rom. *Casas* tilbyr som regel et kjøleskap med drikkevarer til en høyere pris enn i butikkene. De kan også tilby middag, cocktails og klesvask, som kan genere enda høyere fortjeneste. Tips er heller ikke uvanlig. Derfor gir utleievirksomhet en betydelig bedre økonomisk situasjon for informantene, selv om de påpeker at med virksomheten kommer også store utgifter. Noen av informantene forteller om ytterligere strategier- *formas de resolver*- gjennom utleievirksomheten, der de unnlater å registrere turistene ankomstdagen eller i flere dager, og slik får færre registrerte inntektsgivende dager og dermed blir skatten på totalbeløpet lavere og de uregistrerte inntektene kan gå rett i lomma.

4.1.1. Mangel på alternativer?

Ut fra det informantene forteller, er det mangel på andre alternativer som bringer så store inntekter som utleie. *Casas* er en av de virksomhetene som har vært lovlig lengst og vedvarer som attraktiv fordi den regnes som en av virksomhetene som genererer høyest inntekter. Sammen med privat-taxi og *paladares*²⁹, som alle kan knyttes til turisme og dermed gi muligheter for en bedret økonomi. For å gjenspeile forskjellen mellom selvsysselssettings alternativer som er myntet på kvinner, vil det å eksempelvis være *manicura*³⁰ ikke gi de inntektene som utleie, hvor en tjener 25 *pesos cubanos* per kunde, som tilsvarer 1 dollar. Bruker manikyristen en halvtime per kunde og i tillegg har en fullbooket arbeidsdag, vil vedkommende kunne tjene 16 dollar, versus utleierens 25-35 dollar. Det er også en vesentlig forskjell i kundegrupper, siden cubanere er mindre ressurssterke enn de ferierende utlendingene. Når jeg spør om hvorfor akkurat denne virksomheten og ikke en annen er svarene ofte at *paladar* og kafeteria betyr mer arbeid og behov for flere ansatte, derfor mener informantene det blir mer komplisert å drive.

I Cienfuegos oppsøkte jeg det lokale *Federación de las Mujeres Cubanas* (FMC), som har forskjellige tiltak lokalt for å få kvinner i arbeid. Men tilbudene de har faller i typiske

²⁸ Som nevnt, har Cuba et dobbelt myntsystem, *pesos cubanos* (CUP) og *pesos convertibles* (CUC). Cubanere får som regel utbetalt lønningene sine i CUP, og CUC har tidligere blitt omtalt som "turistvalutaen". 1 CUC er omtrentlig 1 dollar, og 24 CUP er 1 CUC. Det planlegges å avvikle det doble myntsystemet og i denne omstillingsprosessen er det nå mulig å betale med begge myntenhetene i de fleste butikker.

²⁹ Betegnelsen for privat restaurant på Cuba.

³⁰ På norsk: Manikyrist.

«kvinneyrke»-kategorier og er eksempelvis kurs for å bli *manicura*, sekretær eller butikkbetjent³¹. På samme linje kan de alternativene til *casas* informantene refererte til også sees som andre «kvinneyrker» fordi de krever utførelse av typiske «kvinneoppgaver», som involverer matlaging, servering og service. Som jeg fra tidligere har erfart³² var det vanskelig å få i gang en dialog med offentlige instanser på Cuba. Dette kan skyldes en gjenklang fra Revolusjonen, en nasjonalistisk stolthet der cubanere selv er skaperne og ikke behøver hjelp utenifra. Den lokale lederen i FMC Cienfuegos, i stedet for å snakke om utfordringer, vektla hun at cubanske kvinner er likestilte og valgte å snu samtalen til rollen til FMC som NGO på Cuba, som en viktig aktør internasjonalt og deres rolle og deltagelse som avgjørende i å bringe hjem *los 5*³³. Det er ingen tvil om at FMC har spilt en viktig rolle og kjempet frem kvinners rettigheter og likestilling på Cuba, men spørsmålet er hva som har skjedd på veien, mellom idealet og praksis. Samtidig ble organisasjonen opprettet i 1960, etter revolusjonens triumf og på initiativ fra Fidel Castros (Smith og Padula 1996:36). Det kan forklare at det finnes begrensninger for hva en såkalt uavhengig organisasjon kan gjøre innenfor det cubanske systemet. FMC er, etter mine observasjoner, ikke en feministisk organisasjon i vestlig forstand, men heller tuftet på en likestilling som fremhever og vektlegger forskjellene mellom kjønnene som verdifulle. Det utgjør en form for *forskjellsfeminisme*³⁴, der likeverd er begrunnet ut fra forskjell og derfor tolker «kvinneligheten» som noe særegent. Etter revolusjonens triumf har mange av tiltakene rettet mot kvinner, gjennom utdanning og deltagelse i arbeidslivet, vært gode, men samtidig har alle likestillingstiltak i stor grad blitt organisert ovenfra, ikke nedenfra av kvinnene selv. Cubansk kvinnekamp har ikke vært

³¹ Uformell samtale med representanter fra FMC og informasjon fra oppslag i FMC's lokaler i Cienfuegos, over kurstilbud til kvinner lokalt.

³² I 2007 forsøkte jeg å starte et prosjekt sammen med et barnehjem på Cuba, men der ledelsen hevdet alt var vel og bra var det vanskelig å finne et grunnlag å jobbe utfra.

³³ *Los 5*, også kalt *Los 5 heroes*, er fem cubanske menn som ble fengslet i USA i 1998, mistenkte for spionasje og konspirasjon. De er blitt aktivt brukt i de symbolske og politiske frontene mellom Cuba og USA og de siste ble løslatt i 2014. *Los 5* har en tilnærmet heltestatus og reiste rundt på Cuba under mitt feltarbeid, så det kan tenkes FMC også ønsket litt av æren for hjemkomsten.

³⁴ Det er vanskelig å forstå likestilling utfra en cubansk kontekst, fordi den har trekk fra både *likehetsfeminismen* og *forskjellsfeminismen*. *Likhetsfeminisme* vil si kampen for like rettigheter, og for at begge kjønn skal ha like muligheter, og er det som Cuba viser til utad. *Forskjellsfeminisme* vektlegger for at kvinnetypiske virksomheter, verdier og erfaringer, skal verdsettes høyere (Holst 2009:33). Og slik trekkes det biologiske ofte inn, i cubansk sammenheng, uten at det nødvendigvis verdsettes høyere. Den cubanske feminismen, innlemmet i revolusjonen fordi en forsto det frigjøringen gjennom klassekampen, som umulig å oppnå frihet fra undertrykking innenfor rammene av kapitalismen. Den revolusjonære kvinnen, *la revolucionaria*, er ofte å finne avbildet med et lite barn holdt med en arm og støtet mot hofta, mens den andre hånden holder fast på remmen til rifla som henger over den ene skulderen. Dette bildet tilsier at kvinnen skal være revolusjonær, men samtidig viser den hennes viktige rolle, og biologiske funksjon, som mor.

uavhengig, men blitt innlemmet i Revolusjonen og den sosialistiske tanken om likhet. FMC forvarer Revolusjonen, som i stor grad har blitt definert av en revolusjonær mannlig elite (Smith og Padula 1996:45). I tillegg har cubanske kvinner hatt andre utfordringer knyttet til fattigdom, til forskjell fra sine «søstre» i Vesten. Det klassiske eksempelet er at det ikke er mulig å brenne bh-er om det ikke finnes bh-er i butikkene. Jeg sitter med samme inntrykk som Lumsden, at FMC tvilsomt representerer en uavhengig cubansk kvinnebevegelse (Lumsden 1996:10) og skiller seg derfor fra den vestlige likhetsfeminismen. FMC, i motsetning til norske radikalfeministiske organisasjoner i Norge som for eksempel Kvinnefronten, opererer ikke i like stor grad som *watchdog*, men heller med regimet, som i eksempelet med los 5. Forskjellsfeminismen anser kvinner og menn som likeverdige, men motsatte parter, som både trenger og utfyller hverandre. Forskjellen mellom kjønnene understrekes i utgangspunktet som positivt og kompletterende, men spørsmålet er om de verdsettes tilsvarende i praksis. Den cubanske revolusjonens helter huskes best som de skjeggete, grønnkledde, sigarrøykende mennene, mens kvinnes avgjørende deltagelse har og er mindre synlig³⁵. Revolusjonen har fremmet likestilling som videre har legitimert regimet nasjonalt og internasjonalt.

I prinsippet har alle barrierer for kvinnelig aktivitet i samfunnet blitt revet ned, men i praksis bidrar en vektlegging av forskjell mellom kjønnene til at en forståelse av kvinnen, som «det annet kjønn», vedvarer. Et eksempel jeg ofte har blitt presentert for, som et argument for kvinnens muligheter, er den kvinnelige konstruksjons-brigaden. Denne består av bare kvinner og beviser at kvinnene bryter med forventninger i den tradisjonelt mannsdominert byggebransjen. Kvinnene er snekre, rørleggere og elektrikere, og bidrar til å bygge boliger for den cubanske befolkningen. Likevel er det gjennom den kjønne inndelingen, selv i tilfeller der den bryter med et tradisjonelt «mannsyrke», at forståelsen av det kvinnelige som noe annet videreføres. Det eksisterer *en* brigade som består av *kun* kvinner blant alle de mannlige eller dermed «vanlige» brigadene. Kvinner som beveger seg inn på mannsdominerte yrkesområder plasseres ikke umiddelbart øverst og først. Spørsmålet er om en kjønn inndeling eller adskillelse nødvendigvis vil skape en bredere forståelse eller status for «kvinnelighet». Når de forstås som noe annet vil de også vurderes og selv tolke seg utfra det prinsippet. Dette kan videre knyttes til motsetninger i yrker, lønn, barn og omsorg. Det henger sammen med

³⁵ Se Smith og Padula 1996, kap2, om hvordan kvinnens avgjørende rolle under revolusjonen er lite anerkjent.

hvordan en betrakter kjønn i den cubanske kulturen, noe jeg analyserer gjennom utleievirksomheten.

Vektlegging av forskjeller mellom kjønnene gjør at eksisterende muligheter for arbeid også betraktes utfra kjønnskategorien en tolker seg selv i. Det er gjennom kulturelle forståelser for kjønn at en tolker hva slags type arbeid som passer for kvinner. Dette kan begrense omfanget av muligheter til selvsyssselsetting for kvinner, der *Casas* kan regnes som et av veldig få alternativer for de kvinnelige informantene, også med tanke på inntekter.

4.1.2. Nye muligheter

Utvidelsen av listen for lovlige private mikrovirksomheter på Cuba gir cubanere nye muligheter, samtidig som privatvirksomhet blir en del av den nasjonale økonomien. For informantene mine betyr utleievirksomheten en ny økonomisk mulighet og et håp om å leve bedre. For dem handler det om en mer forutsigbar økonomi og framtidsutsikter, nye muligheter for forbruk og i større grad enn tidligere, slippe å vurdere forbruket.

(..) Salir a algún lugar que no me sea muy caro (...) comprar un poco más de alimentos de más calidad. Elegir (...) de lo que hay en los mercados, comprar lo que te hace falta, lo que te gusta. Que con un salario era muy complicado, no te daba para eso (...) Si llega la familia puedes recibirla, para que puedan estar en la casa. (Celia, om muligheter).

[El salario] (...) no alcanza realmente para uno trasarse a otros proyectos de vida.(...) Entonces yo como abogada ganaba mucho mejor que los trabajadores de los sectores de la población, pero igual no me alcanzaba. Cuando yo cobraba (...) tenía que coger y separar 400 pesos que solamente eran para pagar el crédito, lo que me quedaba eran 200-300 pesos [cubanos]³⁶. Y entonces eso sin contar la corriente, la comida, dos muchachos, soy divorcada, y mi mama está enferma. Y la construcción se quedó. (Clara)

Primero, porque tengo más desenvolvimiento económico, más libertad económica. Puedo comprar lo que yo quiera cuando yo quiera entre lo que hay (...) (Maria Antonia, om muligheter)

Vilma forteller at hun ikke trenger å vurdere det økonomiske i like stor grad etter at hun begynte med utleie, noe som gjør livet enklere;

³⁶ Cuba har et dobbelt myntsystem innført under spesialperioden. Det består av *pesos cubanos* (CUP) og *pesos convertibles* (CUC). Sistnevnte er også kalt dollar. Vekslingsforholdet mellom dem er 25=1. Clara sitter derfor igjen med rundt 8-12 dollar etter regningene er betalt.

A veces, que me coja muy tarde para cocinar, voy y compro una pizza. Que de lo contrario de antes, ahora no tengo que pensarlo. (Vilma)

De økonomiske fordelene med *casas* må også sees i tilknytning til forsørgerrollen. Blant mine informanter med barn har virksomheten tydelige forbindelser til omsorg, gjennom økonomiske muligheter til å forsørge familiemedlemmer. Celia har nevøen og niesen sin boende hos seg fordi de studerer ved universitetet i byen. Hun brødfør dem i ukedagene, noe hun sier hun ikke ville klart på verken en sykepleierlønn eller pensjonen hun mottar.

En el orden económico es mucho mejor. (...) La [pensión] mía es de 305 pesos cubanos y la de Héctor es de 200. O sea, entre los dos ganamos 505. No te alcanza, es muy poco (...) Entonces había que buscar una alternativa, todavía tenemos validismo, estamos lucidos (...) Pero si no tuviéramos este negocito no tenía como alimentarlos a ellos, y ayudarlos a ellos. (Celia)

Som forelder er det nå økonomisk lettere og mulig å tilfredsstille barnas behov og ønsker, også utover basisbehov. Gloria og Clara beskriver den økonomiske forskjellen fra tidligere som muligheter i tilknytning til barna;

Antes, como estábamos allá era; 'Mami, ¡cómprame esto!', 'Niña, no tengo dinero.' 'Mira Mami las galletitas que rico, ¡Cómprame eso!', 'Mima, no tengo dinero.' Realmente, no tenía dinero para estos gastos. Eso era una vez al mes cuando cobraba ya después no podía complacer estos gustos. Entonces ahora es un poco más fácil que antes y ella lo ve. (Gloria)

Sobre todo por los niños, cuando te digo por los niños es porque los niños tienen necesidades económicas, y son dos. Me piden 5 pesos para las barritas de maní o lo que sea, y no puedo darle 5 a uno solo (...) O si se le rompe un zapato o una ropa. (Clara)

Når jeg intervjuer Melba i forstuen i huset deres kommer datteren inn sammen med en venninne. De to har med seg venninnens fotoalbum og viser stolte fram bildene fra venninnens *quinceañera*³⁷. Det kommer frem at det hadde kostet 120 dollar for fotograf og bilder. Melba forklarer at de hadde betalt 100 dollar for datterens. Vi snakker om kostnader og Melba sier at noen foreldre sparer i årevis for å få råd til *quinceañera*-feiringen, for i tillegg til fotograferingen kommer utgifter til festen. Flere av informantene henviser derfor til utleie-virksomheten som nødvendig for å kunne bedre situasjonen for sine barn. Dette

³⁷ *Quinceañera*, også kalt *fiesta de los 15*, er en feiring av, først og fremst, jenter når de fyller 15 år. Det er en symbolsk markering for overgangen fra jente til ung kvinne, der hun legger barndommen bak seg. Jenta sminkes, kles forskjellige store kjoler (noen som minner om brudekjoler) og andre festantrekk og fotograferes. De som har råd har en fest med underholdning og koreografert danseoppvisning med la *quiceañera* i midten.

illustrerer muligheter til å dekke barnas materielle behov og ønsker gjennom inntektene fra virksomheten, og hvor utfordrende eller nærmest umulig det kan være med en månedslønn på rundt 20 dollar i et Cuba med stadig høyere sosiale krav til eksempelvis *quinceañera*-feiringen, klær og mobiltelefon.

Por ejemplo, yo saque la cuenta, en Cuba las niñas, es histórico celebrar los 15. Cuando mi niña cumpla 15 es en mismo momento que cuando yo termino de pagar el crédito y eso cuesta carísimo, son 100-150 CUC por las fotos. ¿En qué tiempo voy a reunir el dinero para eso? Están las fotos, igual tiene que comprarle ropita y tener la fiestecita (...) Eso es sin contar los barones porque hoy por hoy, se toman las fotos y se celebran los barons también. El mío no dice nada de eso, lo que quiere es una bicicleta. Entonces, ¿cómo le compro la bicicleta? Únicamente así [con la renta] (Clara)

Selv om virksomheten gir informantene en bedre økonomisk situasjon er det ikke gitt at alle bekymringer forsvinner. For Clara som er skilt og har hovedsorgen for to barn og et lån fra konstruksjon av huset er det fortsatt utfordrende økonomisk. Hun forklarer at barnebidraget i praksis bidrar i liten grad;

El padre sí, la pensión alimenticia. Sí, pero igual eso tampoco alcanza para nada. Porque los niños, por ejemplo, comen pan. Aunque te dan 200 pesos [cubanos], cuando tú sacas la cuenta un pan a 5 pesos todos los días y el mes tiene 30 días y todos los días tienen que comer pan. Que es lo elemental no, porque ellos siguen comiendo arroz, frijoles, ensalada, fruta y leche. ¡Saca cuenta! Los 200 pesos, que por supuesto no puede dar más porque él también tiene un salario, no tiene un negocio, no tiene otra entrada. (Clara)

Som beskrevet tidligere, befinner informantene seg i en ny økonomisk situasjon som gir nye former for forbruk. Ferie og reiser er et «nytt» gode de ikke har kunnet benytte seg av tidligere med mindre det var dekket av staten gjennom arbeidet. Det er ikke et gode de benytter seg av ubegrenset og det er heller ikke slik at det gjelder alle informantene, men det viser hvilke nye økonomiske muligheter virksomheten bringer. Morelia har en datter i et av nabolandene til Cuba og har reist på besøk til henne tre ganger de siste årene, reiser hun betalte for selv. Haydée og Jorge har familie i helt øst i landet og har med inntektene fra utleie kunnet reise med fly for å besøke slektningene oftere. Lidia og René reiste for første gang bort på ferie i fjor, de forteller at de hadde blitt inspirert av turistene og reiste de rundt på øya til steder de aldri hadde vært før.

Melba beskriver andre utfordringer i det sosiale samkvemmet i familien:

El trabajo por cuenta propia (...) lo que es el alquiler de habitaciones (...) tienes casi todo el tiempo, lo tienes ocupado, y a veces no tienes mucho tiempo para disfrutar con la familia (...) Sí, tienes un poco mejoría económica, pero no tienes tiempo tú para disfrutar con la familia. Y se pierde un poco, algo en el sentido familiar. Sí, le puedes darle un poco más de atenciones en el sentido de cubrir (...) sus necesidades materiales. (...) Pero, a ver, el día de su cumpleaños, si yo tengo hospedaje no puedo salir a compartir con ellos. (Melba)

Melbas tilfelle illustrerer at utleievirksomheten gagnar familien økonomisk, men samtidig begrenser den sosialt. Hun forteller om flere tilfeller der familien må «vente» til fordel for turistene, at hun og mannen må avstå fra deltagelse utenfor hjemmet eller at de ikke kan sette seg ned ved middagsbordet med barna fordi de må servere turistene. Ernesto forteller om hvordan de forsøker å skape nye rom for det familiære samværet;

(...) se ha perdido algo en el sentido familiar. El poco tiempo disponible ha afectado la comunicación familiar. No vamos de visita o a casa de unos amigos juntos como antes. Pero estamos intentando de recuperar esto un poco ahora. Los domingos no cocinamos, salimos uno de nosotros, porque siempre tiene que quedarse uno en la casa (...) y comemos algo y traemos la comida para el que este en la casa. Es bueno porque así tenemos tiempo para conversar con los niños. (Ernesto)

Casas gir en bedre livssituasjon gjennom en bedret økonomi, der forbruket og «økonomisk omsorg» er faktorer som spiller inn som avgjørende for å starte og drive denne type virksomhet. Baksiden er at virksomheten kan påvirke informantene, deres familiedynamikk og det sosiale familie- felleskapet, samt andre utfordringer knyttet til arbeidet situert i den private sfære, som jeg kommer tilbake til i kapittelet om emosjonelt arbeid.

4.1.3.Profesjonell misnøye eller rollekonflikt?

Cuentapropismo- tiltakene var i utgangspunktet ment til å sysselsette de som var blitt kuttet fra statlige arbeidsplasser og for å få de arbeidsledige i jobb. Men i denne studien er de fleste informantene høyt utdannede som har forlatt yrkene sine frivillig for å starte utleie.

Pero bueno, no es que (...) yo dejé mi trabajo no porque no me gustaba, ni porque yo me sentía mal en mi trabajo. Yo dejé mi trabajo (...) por un problema económico. Solo por eso.(...) Lo de mas (...) no había grandes problema (...) porque no es lo mismo el salario que tú recibes por el estado a los beneficios que cuando tu trabajas por cuenta propia. (Melba)

Celia sier hun hadde fortsatt jobbet som sykepleier hadde hun bare tjent godt nok. Hun elsket jobben sin. Clara, som jobbet som advokat hadde over cubansk gjennomsnittslønn og en

fleksibel arbeidstid, men som skilt og ansvar for to barn var det likevel vanskelig økonomisk og hun måtte tenke på en bedre økonomisk situasjon for fremtiden. Konfrontert med egne fordommer da jeg tenkte informantene ville uttrykke mer misnøye og problemer med å jobbe innen det cubanske systemet, viste det seg at det er heller den pressede situasjonen som gjør dem misfornøyd, en kombinasjon av økonomiske behov, familiesituasjonen og tap av goder gjennom jobben.

René og Lidia jobbet for en av de største statlige bedriftene, men motivasjonen forsvant der begge forteller at de mistet goder og kontrollene på arbeidsplassen ble strengere som følge av at tyveriene økte. René og Lidia sa opp jobbene sine på samme tidspunkt og startet med utleie, uten barn eller syke familiemedlemmer, var dette utfra et ønske om en bedre økonomisk situasjon. Deres valg om å starte med utleie må sees i lys av den misnøye med godtgjørelse og innstramninger i statlig sektor;

Esa corporación, con el tiempo fue perdiendo mucho, cuando ya (...) logró coger potencia, empezaron a quitar a los trabajadores los beneficios que le habían dado. Le empezaron a quitar a los trabajadores la merienda, los módulos de ropa (...) y después de 20 años trabajando uno lo considera como si fuera suyo (...) yo preferí irme, porque ya no me resolvía mis problemas económicos. (René)

Yo sí disfrutaba mi trabajo, a mí me gustaba, pero entonces la cosa se empezó a complicar (...) Si el beneficio que te da ya no lo tiene no vale la pena (...) Empezaron a quitar los beneficios a todas las corporaciones (...) A nosotros (...) todos los meses te daban un módulo de aceo personal que tú no tenías que comprar nada. Todo te lo dan allí y eso ayuda muchísimo (...) Te acostumbras a un nivel de vida, porque tu te planificas. (...) Ahora lo otro es, como no tienen beneficios, pero tienen que vivir y tienen que comer, que pasa, empiezan a robar. (...) Cuando el trabajador no se sienten remunerado, no va trabajar. (Lidia)

Det er kun én av informantene som uttrykker eksplisitt at hun var misfornøyd i sitt tidligere arbeid, mens de andre ofte legger vekt på det motsatte. Samtidig kan det være de var forsiktige med uttalelsene sine og ikke ville si eksplisitt at de var misfornøyd fordi de ikke vil tolkes som anti-revolusjonære, slik *cuentapropistas* i begynnelsen ble stemplet. De beskriver arbeidet med utleie som krevende og forteller meg at de ikke blir rike av virksomheten slik som mange tror, men at de kan leve godt. Morelia, som forteller at hun var misfornøyd, sier hun følte seg begrenset og frustrert i sin arbeidssituasjon. Hun underviste barn med ulike utfordringer, der hun måtte rapportere og følge et strengt pedagogisk skjema:

Entonces en la escuela por supuesto tienes que mantener un programa (...) [y] te exigen a no salirte del programa (...) Y hay cosas que a veces tienes que salirte del programa para que los niños aprendan (...) están a pendiente de eso, como; '¡por allí tiene que ir y por allí porque eso dijo Fulana!³⁸' (...) yo chocaba muchísimo con eso (...) yo sé hay que llevar una metodología. Pero a veces hay cosas que se tiene que salir afuera del marco de la metodología y dónde tú te tienes apoyar y no te dejan (...) Y esas cosas me molestaban muchísimo. Porque tú en tu aula haces mil cosas. Lo que a tí te importa es que el objetivo se cumpla y punto. ¿Para que necesitan los chequeos constantes? (...) Chequear los profesores, a pedir papeles y papeles y papeles que a veces; ¡Porqué tantos papeles! Por eso muchos se van, porque se agotan. No solamente enfrenta al aula, sino todas las actividades extra, extra, fuera del aula.

(Morelia)

Forholdet mellom arbeidsinnsats og godtgjørelse oppleves som ubalansert og kommer til uttrykk hos flere av mine informanter. Gloria sier hun likte jobben sin, men beskriver opplevelser av et misforhold mellom ansvaret hun hadde på jobb, lønn og goder, opp mot det hun ofret på hjemmebane. Når hun mistet godene knyttet til sin stilling som ledende regnskapsfører i et stort statlig firma, valgte hun å slutte:

(...) yo me pasaba el año trabajando y sacrificando mi hija y a mi esposo, porque el trabajo en contabilidad es un trabajo muy sacrificado y cuando uno es jefe de departamento mucho más. Allí no hay fin de semana, no hay fin de año... (...) cerrábamos un 31 y el día 2 había que entregar la información, y de una empresa grande. Y entonces el tiempo no te da (...) a veces trabajando hasta la madrugada (...) porque si te descuadra alguna cuenta hasta que no encuentres el descuadre, no puedes terminar (...) Como era la responsabilidad y los sacrificios todo el año y la negación de toda la familia, por lo menos cuando llega el fin de año, el fin de mes o las vacaciones por lo menos tenía un donde ir y disfrutar. Pero entonces las cosas fueron cambiando e ya no tenía ese beneficio por el trabajo. (Gloria)

Gloria forteller om det uforholdsmessige i tilknytning til det hun ofrer på hjemmebane, der hun føler at hun ofrer familien til fordel for sin jobb. Det er når hun mister godene til feriereservasjoner³⁹, goder som kommer familien til fordel, at hun forlater jobben sin. Uten noen spesifikk plan om hva hun skulle gjøre videre, forteller hun at hun visste at det var det rette valget for henne. Med sjefsstillingen fulgte tilgang til bil, noe som er et unikt gode i cubansk sammenheng der offentlig transport er et stort problem, likevel vektlegger hun ikke det i samme grad som feriereservasjonene, som kommer særlig familien til gode. Glorias erfaring illustrerer kvinnens sosiale kontrakt og rolle i institusjonen familien, der hun kjenner på at det

³⁸ I mangel på norsk oversettelse. Fulana: persona cualquiera.

³⁹ I noen statlige bedrifter, også avhengig av den ansattes stilling, mottar de feriereservasjoner som dekker transport og hotellopphold for de ansatte med familie.

er hun som ofrer dem, «*la negación de toda de la familia*», et stort og uformelt ansvar som ligger på henne. Hun forteller at hun hadde en god arbeidssituasjon; «*No tenía porque irme. ¡Vaya!*», men hennes avgjørelse om å forlate arbeidet må sees i lys av hennes opplevelse av at hun ikke føler hun møter forventninger knyttet til henne som mor og hustru. Det hun ofrer ovenfor seg selv – å gå fra en høy sjefsstilling hvor hun får benyttet egen utdannelse og kunnskap, er underordnet i hennes fortelling siden familiens behov kommer først. Prioritering av familien som kvinnens hovedansvar viser at det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret vedvarer i institusjonen familien, tross kvinnenens høye utdanning og posisjon i arbeidslivet.

Maria Antonia var lege i spesialisering, men var ikke fornøyd der hun var og søkte derfor om å få bytte spesialitet. Da hun ikke fikk det innvilget valgte hun å slutte. Hun sier det var en periode hun var stresset og det eksisterte heller ikke et økonomisk behov for at hun jobbet, siden mannen drev med utleie i svigerforeldrenes hus og kunne forsørge dem. På dette tidspunktet var den yngste datteren liten og Maria Antonia kunne nå ta seg av henne på fulltid og inntok den tradisjonelle husmorsrollen i flere år før hun selv startet utleie:

Ya después de que la niña chiquita era más grande, que me dí cuenta que no necesitaba tanto de mi tiempo y de mi cuidado y que me hacía falta tener más independencia económica. (Maria Antonia)

Informantene er stolte av den profesjonen de har oppnådd etter mange år i utdanning. Når jeg spør Clara om det stemmer at hun var advokat, irttesetter hun meg og sier; «*¡Soy abogada! ¡Eso no me lo quita nadie! ¡Soy licenciada en derecho!*» Kvinnens rolle i familien blir overordnet egne aspirasjoner. Dette forholdet er spesielt presset i en økonomisk krevende situasjon.

Melba likte jobben sin, men den hadde en tung side som hun slet med. Som sosionom møtte hun fattigdom og mennesker med problemer. Hun beskriver en opplevelse av håpløshet fordi hun ikke kunne hjelpe dem på grunn av deres situasjon og få ressurser. Noen ganger gikk det veldig inn på henne;

A mí me gusta mi profesión. Pero yo pienso que ya (...) porque, muchos problemas (...) Mi trabajo siempre es la parte más humana (...) Entonces siento que me hace daño, porque cuando yo llego y veo un viejito que está solo, que vive muy mal, y que yo no puedo hacer nada, puedo hacer algo pero muy poco porque no puedo cubrir sus necesidades (...) yo la sufro. (...)Entonces yo soy muy susceptible y

entonces después en la noche lloro (...) Me afecta y mi esposo dice que es mejor que no trabaje.
(Melba)

De høyt utdannede kvinnene i denne studien forteller om sanksjoner fra venner og kolleger da de skulle si opp jobben sin.

Cuando fui a dejarlo la gente me decía; ‘¡Ay Gloria tú estás loca! ¡Como tú vas a dejar este trabajo e meterte en la casa! ¡Ese trabajo es muy esclavo!’ (Gloria)

Sobre todo las mujeres son las primeras que te dicen ‘ ¡Como te vas a meter en la casa!’ y con tanta libertad que yo tengo. (Clara)

Reaksjonene de møter er særlig fra andre kvinner. Siden hjemmet er symbolsk knyttet til kvinners tidligere posisjon, kan sanksjonene fortelle at verdien er forandret og idealet er knyttet til en yrkesaktiv kvinne. Husarbeid forbindes med en form for «slavearbeid» og kvinnen er kommet lengre fordi kvinner ikke lengre identifiserer seg som *bare* husmødre. Dette skyldes at husarbeid blir i lite grad anerkjent og verdsatt, samtidig som kvinnerollen sees ikke lenger bare som knyttet til hjemmet. Mennene fra studien har ikke fått negative sanksjoner. Det er de høyt utdannede kvinnene som forteller om sanksjoner, og det kan være de møter andre forventninger enn lavt utdannede som heller får positive tilbakemeldinger. Det kan kanskje også forklare hvorfor Haydée som administrativ leder synes det er viktig å fortsette i sin stilling ved siden av utleie, og hvorfor Teresa vil tilbake i arbeid som lege og forteller at hun blir møtt med støttende og positive tilbakemeldinger når hun forteller at hun på sikt har planer om det. Kvinnenes sosiale posisjon fremtrer som tvetydig, der sanksjonene synliggjør endringer i forståelse av kvinnen gjennom profesjon og posisjon i arbeidslivet, samtidig som valget om å forlate yrket også illustrerer den vedvarende stabiliteten i forventninger til kvinnens rolle i tilknytning til hjemmet.

Kvinnen har gått ut av det profesjonelle arbeidslivet, men forblir mer enn tidligere, en økonomisk forsørger. Det økonomiske aspektet veier tungt i mine informanters avgjørelse om å bytte yrke, likevel er det ikke entydig og må sees i en større sammenheng. Selv om flertallet av de kvinnelige informantene ikke var misfornøyd med jobben sin, men opplevde lønnen som utilstrekkelig, bidro også spenninger mellom den arbeidende kvinnen og kvinnens rolle i familien gjennom omsorgsforpliktelser, til å skape rollekonflikt og misnøye med situasjonen de befinner seg i.

Videre skal jeg se på hvordan kvinnerollen spiller inn og hvordan kjønnede praksiser er knyttet til virksomheten og arbeidsfordelingen i den.

4.2. Omsorgsarbeid og tjenesteyting

I tillegg til å styres av økonomiske behov, kan kvinnes avgjørelse om å bytte av yrke knyttes til andre roller de har gjennom omsorgsforpliktelser, som å ta seg av andre familiemedlemmer. Kvinnen tilegnes omsorgsansvaret som en naturlig del av det å være kvinne og der de finner det vanskelig å kombinere med profesjon og yrket, har de funnet en pragmatisk løsning på økonomiske og familiære utfordringer gjennom utleievirksomheten.

Kvinnene i denne studien som har barn og hjelpetrengende foreldre regnes som hovedansvarlige for omsorgsarbeidet for disse. Erfaringene forteller at den ideelle kvinne er selvoppofrende, lever opp til andres behov og forventninger, og ikke hennes egne. Hverdagsorganiseringen er derfor kjønnsstradisjonell og ved skilsmisse er det gitt at barn bor hos mor, som i Claras tilfelle.

Kvinnen som omsorgsperson og ansvarlig for hjemmet opplever det *doble skiftet*, hvor hun ofte dras mellom arbeidsmengder på arbeidsplassen og hjemme, når hun tilskrives hovedansvaret for hjemmet og familien. Dette kommer frem i språket og erfaringene til informantene fordi utleievirksomheten er tett knyttet til hjemmet siden den er situert nettopp her, i kvinnens «domene».

Det at Gloria følte hun ofret både datteren og mannen når hun stod i en sjefsstilling med lange arbeidsdager og med mye ansvar. Ansvarer hun kjenner på for familien er i kraft av at hun er kvinne, er beskrivende for hvilke forventninger som er knyttet til kvinnerollen. Forventningene tydeliggjøres der Gloria blir møtt med sanksjoner fra ektemannen når hun ikke innfrir forventningene:

No me daba tiempo. A veces mi esposo me peleaba porque cuando llegaba aquí no había jabón o no había la pasta para lavarnos la boca al otro día y era porque yo no podía dedicar el tiempo para ir a la tienda. Porque aquí sabes que las tiendas abren en el horario del trabajo. Cuando tú salías ya estaban cerradas todas las tiendas. (Gloria)

Det er Gloria som tilegnes ansvaret for at alt man trenger i hjemmet er på plass. Dette er et eksempel på den doble omsorgsrollen kvinner bærer, der hun utfører personlig tjenesteyting

ovenfor mannen, og illustrerer hvordan kvinnen ikke bare har ansvaret for omsorgsarbeidet med barn, men med alt som tilfaller hjemmet. Hun opplever forventninger til rollen gjennom sanksjonene hun møter når hun ikke innfrir disse.

Maria Antonia forteller at hun hadde et behov for å ta vare på døtrene sine selv, og falt ikke til ro med at verken mannen eller tanten hennes, som hadde passet på den yngste datteren, var godt nok:

(...) [Yo] era muy dada a la maternidad (...) o era un problema mío, pero me gusta atender las niñas de cerca. Atenderlas yo y no otra persona. Entonces me veía con dos niñas tan pequeñas y me parecía que se iban a quedar desatendidas. (Maria Antonia)

Rollen som kvinne og mor forstås ut fra et biologisk utgangspunkt gjennom at kvinnens graviditet og at det er hun som føder. Det forut antatte biologiske kjønn betinger videre sosiale relasjoner som «naturlige», som Beauvoirs sitat, «man er ikke født kvinne, man blir det», gjennom sosialiseringen. Morsrollen kan derfor knyttes til en forståelse for, men også en opplevelse av seg selv, at kvinnen innehar en ekspertise på omsorg gjennom tanken om at «mor vet best». Maria Antonia driver utleie alene, samtidig som hun følger opp døtrene og passer på faren sin som har demens. Når kvinner må ta seg av andre familiemedlemmer kan det lettere gjennomføres om de jobber hjemmefra. I Maria Antonias tilfeller er det utleie som gjør det mulig for henne å kombinere alle rollene hun må fylle og samtidig oppnå en økonomisk uavhengighet. Det gir henne en fleksibilitet til å gjennomføre «kvinneoppgavene».

Vilma driver utleie sammen med mannen, Rafael, men har den ene sønnen på 2 år hjemme. Hun sier at de som driver privat virksomhet ikke blir prioritert barnehageplass, men Rafael bryter inn og sier at det ikke er derfor, men fordi hun ikke vil ha sønnen i barnehage. Vilma innrømmer at hun frykter at i barnehagen vil sønnen blir forsømt. Virksomheten kan derfor forstås som en mulighet til lettere å fylle morsrollen fordi informantene tolker det dit hen at det er en bedre situasjon for barna når de, som mødre, er i fysisk nærhet.

Siempre tenía que estar buscando la manera de que alguien me la cuidara. Porque si no se pasaba sus vacaciones conmigo en la oficina. Sin embargo ahora, yo estoy en casa y ella está en la casa. Y si quiere pasear, pasea y vuelve para la casa. Incluso ella hoy me dice: ‘ya yo no quiero saber que tú trabajas en otra cosa’. Porque se siente bien conmigo aquí. Y le dedico más tiempo. (Gloria)

Celia førtidspensjonerte seg, da det tidligere var en mulighet, for å ta vare på sin syke mor. Det var slik hun fant ut at hun skulle starte med å leie ut til cubanere i *pesos cubanos*.

Ya yo tenía 37 años trabajado y 55 de edad. Empecé a pedir licencia en el trabajo, pero las licencias tienen una límite, e ya me daba pena seguir pidiendo licencia porque ya mi mamá requería que una persona estuviera con ella porque estaba enfermita, y vivía conmigo. Ya pedí la jubilación (...) atendía a ella y atendía también al arrendamiento. Nunca pensaba jubilarme a esa edad. Yo pude haber seguido trabajando, pero las circunstancias familiares no me las permitieron en ese momento. (Celia)

Jeg spurte Maria Antonia om hun kunne tenke seg å jobbe som lege igjen:

Otra entrevista allí [hun ler]. Nunca digo que no (...) Depende de las condiciones. En estos momentos casi ni pienso en eso porque además de las niñas tengo la responsabilidad de mis padres ahora, los dos padres están ancianos y los dos caen sobre mí, solamente sobre mí. (Maria Antonia)

De tilfellene der kvinnene må yte omsorg for andre familiemedlemmer er det i praksis vanskelig å kombinere med egen karriere og selvrealisering. Omsorgsrollen kommer først, fordi kvinnene, i kvinnerollen, ser seg selv gjennom sin relasjon til andre og tilpasser seg deres oppgaver som «hovedforsørger» av omsorg.

(...) para mí es muchísimo más fácil. Me queda muy cerca de la casa, planifico mi horario, puedo atender mejor a mi mamá, mi papá, a las niñas. Y lo sobrellevo todo mejor. Que si estuviera en un trabajo estatal (...) me puedan permitir unas llegadas tardes, pero todos los días no. (Maria Antonia)

Maria Antonia må planlegge livet sitt rundt familiemedlemmene som trenger hennes omsorg. Hele familien bor nå i huset til Maria Antonias foreldre som ligger i gangavstand fra hennes hus som hun leier ut. Faren hennes har demens og hun sier at den tilstanden ikke har noen *horario*, fast timeplan. Hun uttrykker derfor at hun føler seg heldig som kan drive med utleie, samtidig som hun må satse på kunder som ønsker et uavhengig alternativ og leie for lengre perioder. Det er som regel gjennom mannen eller uformelle nettverk at hun får kunder. Hun reklamerer ikke selv for virksomheten fordi situasjonen hennes gjør at hun ikke kan være umiddelbart tilgjengelig;

Bueno, está mi mamá, pero yo lo dejé levantado de la cama porque él está muy rígido y no se puede levantar por sí solo (...) lo levanto, lo aseo, lo visto y se lo dejo allí sentado para que ella le dé el desayuno. Ya después del mediodía cuando (...) comienza a caminar porque pierde un poquito la rigidez, y dentro de la casa camina pero sin saber ni para donde va. (...) Entonces mi mamá está con él (...) hasta que yo voy y lo baño. Entre todos, hasta la niña grande ayuda ya porque le da la medicina después de la comida. En lo que yo friego, ella le da la medicina y más o menos hemos hecho un equipo allí, para ayudarnos todos (...) como tengo este trabajo y entre todos lo estamos sobrellevando bastante bien (...) (Maria Antonia)

Uten et eldreomsorgstilbud kreves det at familien tar seg av familiemedlemmer. Uoffisielle kulturelle forventninger gjør at det er kvinnen som tilegnes ansvaret for hjem og familie, dermed faller også ansvaret for de eldre familiemedlemmene på kvinnen i yrkesaktiv alder. Det er heller ikke sosialt akseptert med andre alternativ;

(...) tengo esa responsabilidad, estoy en el medio de todas las generaciones (...) en Cuba es así (...) En otros lugares cuando los padres se ponen ancianos van a lugares de anciano, muy decoroso, muy bueno, con buenas condiciones. Además es socialmente es aceptado que pongas a tus padres en un lugar de ancianos, es normal. Socialmente aquí eso no es aceptado. Ni por el anciano, ni por la sociedad.

Además no te lo admiten en un lugar de anciano sin el caso de que no tenga familia. (Maria Antonia)

Andre eksempler som er knyttet til omsorgsarbeidet som gjør det praktisk mulig å kombinere jobben og ansvaret, er at kvinnene rekker å følge barna sine til skolen og hjem igjen for å lage frokost før turistene står opp. Kvinnens hjemlige orientering og rolle som omsorgsperson gjør *casa particular* til en form for «lønnet husmorsyrke». Arbeidet er praktisk, løser familiens materielle og emosjonelle behov, og kvinnen klarer å innfri rolleforventningene knyttet til henne. Forståelser av hva som er en kvinnes rolle kommer også frem i deres egne opplevelser av hva det innebærer, og er knyttet til internaliserte kjønnsnormer som at «mor vet best». Neste seksjon ser på kjønn gjennom arbeidsdelingen i virksomheten og hvordan denne gir kvinnen det største ansvaret og en form for uttalt makt i den hjemlige sfære.

4.3. Arbeidsfordeling: *Él me ayuda*

Blant 12 *casas* i studien drives 3 av kvinner alene, mens 9 av dem består av informanter som driver utleie sammen med partneren sin. I de sistnevnte er det kun en mann og en kvinne som har et annet offisielt yrke. Parene som driver sammen har en gjennomgående inndeling av arbeidet etter kjønnene i såkalte «mannsoppgaver» og «kvinneoppgaver». Det kan ser ut som virksomheten utgjør to forskjellige jobber for menn og kvinner fordi arbeidsoppgavene i stor grad er knyttet til kjønn. Kjønn kan derfor belyses som sosial konstruksjon sett gjennom arbeidsoppgaver knyttet til utleievirksomheten. Alle informantene følger denne inndelingen der det er kvinnens oppgave å gjøre husarbeidet; rengjøring, skifte på sengetøy, klesvask, stryke og matlaging⁴⁰. Mannens oppgave er knyttet til reparasjoner i hjemmet eller gjøremål

⁴⁰ Det er verdt å nevne at husarbeid på Cuba er tidskrevende, der man ikke har tilgang på moderne husholdningsapparater som støvsuger og oppvaskmaskin. De fleste har en semi-automatisk vaskemaskin til klesvask, hvor en må holde et oppsyn med vasken og fylle på vann i flere omganger.

utenfor hjemmet, som å kjøpe inn matvarer og registrere turistenes ankomst i huset ved immigrasjonskontoret. Dette gjør at menn og kvinner deltar på forskjellige arenaer og er med på å reprodusere sosiale relasjoner mellom dem, som videre skaper kjønnsidentiteter og legitimerer dem. Samtidig som dette også kan være situasjonsavhengig og selv om studien er liten i omfang, er det tydelige tendenser og paralleller mellom erfaringene til mine informanter.

La limpieza es mía. Esa parte es mía. Pero René es de toda la parte externa, por ejemplo, todo lo que hace falta aquí, el detergente, si hace falta jabón, papel sanitario. Todo lo que hay que comprar, él es el que más sabe. Yo preparo el desayuno (...) recojo, friego. Él se encarga de salir, de ir a inmigración.
(Lidia)

Míra, yo, es esto, es aquí todo el tiempo en la casa, el contacto directo con el cliente. Y mi esposo es todo lo demás, lo que es la parte del mantenimiento (...) de hacer las compras, de preocuparse por el mantenimiento de la casa, si hay que pintar o hay que arreglar algo. (Gloria)

Informantene anser arbeidsfordelingen mellom kjønnene som «naturlig» komplementær, og derfor opplever ikke alle den nødvendigvis som skjevt fordelt eller som kjønnnet i utgangspunktet. Men arbeidsdelingen i tråd med Bulters (1999) definisjon, at kjønn utføres, altså fremstår kjønn gjennom handlinger. Kjønnede institusjonelle praksiser repeteres og opprettholdes gjennom individenes felles tro på den. Derfor fremstår det som en naturlig arbeidsdeling blant informantene;

(...) la division de trabajo salió sola, no porque la propusimos. Cada cual se dedicó a una actividad que está acorde con sus [habilidades] (...) Lo voy a hacer más rapido y mejor que ella, y ella lo va hacer mas rapido y mejor que yo. Es un problema de aprovechar el tiempo también, que las cosas salgan.
(René)

Lidia og René forstår arbeidet som instinktiv og jevnt fordelt. Utfra et forskjellsfeministisk ståsted er det nettopp i forskjellene mellom kjønnene at en kan oppnå likeverd, men da må de også verdsettes likt. Menn og kvinner oppfattes som komplementære basert på opprinnelige kjønnede, iboende egenskaper, som knytter de til forskjellige arbeidsoppgaver, fordi det en kvinne kan, kan ikke mannen og omvendt. Selv om kvinnene i studien er høyt utdannede, vedvarer uformelle kjønnede normer og således forståelser for at arbeidsdelingen er som den er. Denne forståelsen er også overførbart til omsorgsarbeid.

Es que tiene que ser así. Es que funciona así, porque, es que el trabajo, uno solo no lo puede y las cosas que hay que hacer son muy bien definidas. De un hombre hacer una habitación es un caos. De lo muy bien que lo haga, el toque femenino es muy importante. (Lidia)

Under oppholdet mitt hos Haydée og Jorge fikk de ved to anledninger besøk av venner. Ved hvert av besøkene hygget de seg til sent og dagene etter besøkene sov Jorge mye. Det hadde blitt sent, men Haydée var likevel oppe tidlig, selv de dagene hun hadde fri fra den andre jobben. Ved det andre besøket uttrykte hun irritasjon foran meg over at nå kom Jorge til å overlate alt til henne fordi han alltid ble så dårlig og fordi cubanere alltid må drikke sammen. Observasjonen kan vise hvordan kvinner overlates hovedansvaret eller tilskrives rollen som ansvarsgarantist. Selv om mennene deltar i virksomheten er det kvinner som sitter med hovedansvaret for logistikken og er de som vet hva som må gjøres. I Haydée og Jorge sitt tilfelle fortalte de meg at det var Jorge sin jobb å ta seg av utleie-virksomheten siden Haydée hadde en fulltidsjobb. Likevel observerte jeg at Jorge satt mye av dagen foran datamaskinen hvor han leste bøker og så filmer, mens det var Haydée som laget mat og vasket opp når hun kom hjem. Jorge nølte ikke om hun trengte noe og gikk ut for å kjøpe brød eller tomatpuré, men det var Haydée som hadde en overordnet kontroll over hva som trengtes og hvilke oppgaver som måtte gjennomføres, hvilket gir henne en større arbeidstyingde og størst ansvar.

Jeg hadde mange interessante samtaler med Jorge om Cuba, om systemet, om forholdet mellom det å være cubaner og utlending. Men det var Haydée som tok seg av matlaging, vasket og oppvartet meg gjennom mitt opphold hos dem. Jeg har også tenkt at oppvartingen kan være kjønnnet, siden jeg er kvinne falt det mer «naturlig» at det var Haydée, men det forandrer ikke det faktum at det i praksis var hun som tok seg av logistikken og det forefallende husarbeidet mens jeg var der.

Initiativ og vurderinger av hva som trengs og må gjøres regnes i denne studien å tilfalle kvinnene, hvilket gjør mannen til en slags hjelper. Dette forholdet tildeler kvinnene en uuttalt makt når det kommer til virksomheten. Når de kvinnelige informantene snakket om partneren sin og deres fordeling av arbeid er *ayudar*, å hjelpe, et ord som går igjen. Selv om de ikke hevder det eksplisitt, er arbeidsfordelingen slik at kvinnene er organisatorer, med kontroll og oversikt, mens mennene hjelper, trår inn når det behøves eller når de må. Dermed kan deres rolle tolkes som den med mest makt. For mannens oppgaver kan minne om en tjeneste, hvor

Jorge eksempelvis fullførte én oppgave på forespørsel fra Haydée, for så å gå tilbake til sitt. Kvinnene beskriver mennenes deltagelse som preget av en sekundær karakter og hvordan det er spesifikke oppgaver mannen ikke gjør:

Él sí me ayuda, por ejemplo todas las cuestiones de la calle; buscar pan, frutas, algunas aseguramientos de la casa. También hay que ir a la inmigración a reportar los turistas. Son las tareas de él. (Celia).

(...) él es bueno en el mantenimiento constructivo, pero los quehaceres de la casa no. Si tiene que limpiar me ayuda (...) pero de la cocina no. No sabe cocinar. No sabe. (Gloria)

(...) No ayudaba. Él venía como un turista más por su puesto. Sí, porque venía una o dos veces al mes y no tenía tiempo, no ayudaba. (...) Muchas veces, en lo que a veces me apoyaba era la parte de la traducción, que eso sí. Ese fue el único apoyo que me daba a mí (...) Lo de más, olvídalos. (Morelia)

«*Lavar la ropa, NO lo hace*», sier Haydée, men Jorge avbryter henne og sier at selv om han ikke tar klesvasken hjelper han til med å henge opp klesvasken til tørk på taket.

Det at praksisen sammenfaller hos informantene viser hvordan den gjentas og tyder på at det ligger en lovmessighet til grunn for den. Det er gjennom ekteskapet og familien kvinnen knyttes til de kjønnede praksisene som tillegger henne ansvaret for husarbeidet. «Å hjelpe» innebærer mindre ansvar, noe som gjør at kvinnenes arbeidsmengde, selv om den er mindre synlig, også er større. Arbeidsoppgaver som vedlikehold og innkjøp⁴¹ er ikke nødvendigvis oppgaver som må utføres daglig eller hyppig til forskjell fra husarbeidet. Gjennom planlegging og holde oversikt over hva som må gjøres, bærer «hjelperen» ikke like stor del av ansvaret. Selv om noen menn hjelper mer enn andre og det noen ganger er situasjonsavhengig, samt at noen kvinner driver alene, tilsier funnene i denne studien at kvinnen har større ansvar og mennene hjelper med mindre oppgaver på sidelinja.

Mi esposo me ayuda en muchas cosas, hacer gestiones, comprar las cosas, pero es *ayuda*. (Celia)

Él me ayuda hacer el desayuno. El jugo lo hace él. Él es el especialista del jugo. (Lidia)

Det tilfellet som skiller seg ut er Teresa og Ernesto, der det kommer frem under den første intervjurunden, at Ernesto gjør mesteparten av arbeidet. Dette skyldes at Teresa har hatt en ryggradsoperasjon, som gjør at det er visse bevegelser hun må unngå og kan ikke gjøre det

⁴¹ Jeg avfeier ikke at innkjøp kan være en utfordrende arbeidsoppgave i et land med begrenset utvalg av produkter i butikkene og sporadiske perioder med varemangel.

husarbeidet som krever fysisk kraft, eksempelvis kan hun ikke løfte eller flytte på møbler og vaske. Det er også grunnen til at de startet med utleie, siden Teresa ikke kunne jobbe 100%. I andre intervjurunde har de ansatt en hushjelp.

Et annet eksempel er Lidia og René, der Lidia forteller i intervjuet at René ble igjen og fullførte klesvasken, mens hun dro for å rapportere turistens ankomst til *la inmigración*. Hun legger til at de har en vaskemaskin, så det er i grunn denne som gjør jobben og sier at denne dagen tilhører unntakene. Det ser derfor ut som at de tilfellene menn tar del i hva som tradisjonelt sett er regnet for å være «kvinneoppgaver» er knyttet til unntaket eller som følge av at kvinnen ikke har mulighet. Det er først da mannen kan og kanskje må gjennomføre disse, akkurat som Jorge må trå til når Haydée er på jobb, men når hun kommer hjem er det hun som tar over ansvaret igjen.

Jeg spurte informantene om de kunne byttet oppgaver en dag og da svarer de at det hadde nok ikke gått så bra;

No me parece, él no esta preparado para cambiar las tareas. Pedro no sabe cocinar. Él no esta preparado para eso. Creo que es por un problema de crianza o de idozincracia. (...) si Pedro no está, yo los atiendo [a los turistas] y yo los recibo (...) Prefiero lavar y cocinar. (Melba)

Hay hombres que cocinan, él [René] no es el caso, no cocina, no sabe cocinar. Pero si hay hombres que si saben cocinar e incluso son ellos que cocinan para el negocio (...) y entonces el peso fuerte cae en él. (Lidia)

Maria Antonia forteller meg at mannen lager middag til turistene i hans virksomhet, men at han har en som hjelper med vasking, det er en kvinne. Hun forteller at han er flink til å lage mat og at han en gang i blant også gjør det hjemme. Hun legger til at da må man applaudere det, men samtidig sier hun at de gangene han gjør det forlater han kjøkkenet i en kaoslignende tilstand og at det er hun som må vaske og rydde opp. Hun sier at hans matlaging aldri er planlagt og at det egentlig blir mer arbeid enn om hun hadde laget middagen selv.

Siden kvinnene tildeles ansvaret, kan de få en ansvarsfølelse som gjør det vanskelig å slippe mennene til, på samme vis som omsorg, at «mor vet best». Celia forteller at hun foretrekker å gjøre innkjøpene selv for å forsikre seg om kvalitet:

Muchas veces los hombres son más despistados que nosotras. Si yo le digo a mi marido que vaya a comprar bianda, frutas y vegetales. Él va y compra bianda, frutas y vegetales. Pero se pone a conversar

con el primero que esté al lado y él que está adentro se aprovecha y le pone la fruta, los boneatos de las peores condiciones para pegárselo a él, y él recoge su haba y viene para acá. Por eso me gusta ir yo, porque yo voy y selecciono ‘mira, esto no está bien pon me otro’, y eligo lo que está en mejores condiciones. No todos los hombres, pero el mío es despistado, me tocó un despistado. (Celia)

Celia knytter det til en forståelse av mannen som en *despistado*, at han er litt klønete eller upålitelig når det kommer til matvareprodukter. Det finnes avvik fra informantenes «manns- og kvinneoppgaver», altså kan ikke kjønn være noe opprinnelig. Det er gjennom en illusjon om et biologisk kjønn som noe forutbestemt eller «naturlig», at de forsøker å tilegne og distingvere de ytre uttrykkene for kjønn, gjennom arbeidsinndelingen, ved å etterligne det biologiske. Ifølge Butler (1999) fremkommer kjønn i kjønnsdiskursen. Kjønn blir til gjennom hvordan informantene snakker om det, og således sosialt definert. Slik får det sosiale forrang foran det biologiske, fordi det første søker å knytte seg til eller forklare det siste. Dermed er både det sosiale og det biologiske kjønn sårbare defineringskategoriseringer, som kan forandres over tid. Med andre ord er de fiktive og konstruerte (Butler 1999: 7,11). Det er gjennom arbeidsoppgavene informantene tillegger forskjellige betydninger av kjønn og forståelser av hva en mann eller en kvinne er, selv om det forekommer avvik som avslører at det kunne vært organisert annerledes.

Et annet eksempel på dette kan være Vilma og Rafael, som har kjøpt seg en bil og driver en privat taxi i tillegg til utleie. Men selv om Vilma har sertifikat er Rafael som kjører taxien, mens hun er hjemme og tar seg av turistene. Når nye situasjoner oppstår og må løses, reproduseres gamle praksiser. En er komfortabel med løsninger i kjente former, fordi det er slik det har blitt gjort tidligere. Bil blir symbolsk blitt tolket som noe maskulint, på samme måte som klesvask konnoterer en feminin aktivitet, derfor blir det umiddelbart nærliggende å fordele det på denne måten, etter eksisterende kjønnede praksiser.

Hvordan informantene ser på kundenes kjønn kan fortelle noe om deres forståelse for kjønnsroller og atferd knyttet til kjønn. Når de leier ut, er det mange som gir nøkkel til turistene, men blant informantene er det entydig at enslige menn får ikke nøkkel til huset. Dette er fordi de anser mennenes atferd som mindre forutsigbar og «villere», utfra erfaring og sannsynlighet for at de vil ha med seg en cubansk kvinne hjem. Det er knyttet til sexturisme og at de cubanske kvinnene ofte ikke vil registrere seg i *casas*, for registreres de i flere *casas* kan de bli «markert» av myndighetene. Enslige kvinner derimot, får nøkkel fordi de oppfører seg *ikke* som menn. Når informantene gir nøkkel til enslige kvinnelige turister og ikke til

menn, ligger en antagelse om at kvinner er mer moralske og ansvarlige, og ikke vil ta med seg en cubaner hjem⁴².

Yo, cuando tengo un matrimonio o una muchacha sola, le doy la llave. Cuando es un hombre solo no le doy la llave (...) A la mujer sola le doy la llave. Porque es una mujer. (...) Pero los hombres no, porque los hombre beben y traen a las chicas (...) y aquí no entra nadie si no se registra. (Gloria)

Når Gloria kan gi nøkkelen til en kvinne, fordi hun *er* en kvinne. I distinksjonen mellom kjønnene ligger det en uuttalt forståelse for en iboende «kvinnelighet,» forskjeller mellom kjønnene og tilhørende egenskaper.

4.3.1. Maskert makt

Hvis makt i latinamerikansk kontekst knyttes til mannen, *el macho*, kan det være med på å forklare hvorfor kvinnes makt i hjemmet er uartikulert og mindre synlig. Kvinnene i denne studien har en sentral posisjon i utleievirksomheten, gjennom kontroll og organisering av den. Det gir henne en form for uuttalt makt. Mennenes tilknytning til den samme er løsere og mer uregelmessig, utfra informantenes beskrivelser. Jeg mener at virksomheten, plassert i den hjemlige sfære, gjør at makten verken er synlig eller anerkjennes som en maktposisjon. Den er maskert gjennom verdistrukturen knyttet til den i en kjønnsrelasjon. I sitatet under kommer det usynlige aspektet ved kvinnes posisjon frem;

En el auro del cubano, el hombre es la figura. A ver, tocan a la puerta, vienen por una cuestion X, y siempre preguntan por mi esposo, no por mí. Porque no conocen. Porque siempre piensan que es el hombre que toma la decisión. O alguien que venga a buscar una reservación, ya después de que conocen, ya se dirigen a mí. Porque se dan cuenta de que soy yo que hago las reservas. Ya cuando vuelven preguntan por mí. Pero es como una norma del cubano, siempre dirigirse al hombre. No somos arabes, pero hay una pisquita. (Celia)

Det forutantes at mannen bestemmer, selv om det motsatte i praksis er tilfellet for informantene mine. Det er hovedsakelig kvinnene som styrer virksomheten og mennene som hjelper til. Kvinnene har størst ansvar, men dette blir ikke direkte anerkjent. Det kan knyttes til feminisering av den hjemlige sfære, der den ansees som kvinnens domene. Det har blitt illustrert gjennom arbeidsfordelingen og omsorgsforpliktelsene knyttet til utleievirksomheten.

⁴² Sexturisme er også rettet mot utenlandske kvinner. Det eksisterer mange studier om mannlige prostituerte.

Hjemmet forbindes først og fremst med «kvinnelighet», og kanskje nettopp derfor de kan ha en makt her, om enn uttalt.

Blant parene som driver *casa* sammen, var det ofte slik at kvinnen forlot yrket sitt før mannen og startet virksomheten. Mennene sluttet seg til dem et år eller mer etter oppstart. Mannen til Carmen er den eneste av mennene som har et annet arbeid enn utleie, og han deltar i praksis lite utover noe innkjøp. Det særegne i tilfellet med utleie er at mannen også forlater yrket sitt og «kommer hjem», men det bemerkelsesverdige er at han gjør dette først når hjemmet produserer en økonomisk gevinst. Derfor kan det sees i sammenheng med at hjemmet tradisjonelt sett regnes som kvinnens domene ved at de startet opp først, og som en forsikring hvis det ikke skulle fungere, så ville mannen, etter gammel praksis, ha vært forsørgeren, siden han fortsatte i sitt arbeid. Når det gjelder kvinnene, har noen av dem i tillegg drevet utleie ved siden av sitt vanlige arbeid. Melba drev noen år parallelt med en 100% stilling, hvor hun dro hjem i lunsjpausen og vasket og skiftet på senger. Haydée jobber fortsatt 100%, kommer hjem og tar seg av både hus og matlaging. Den uttalte makten er knyttet til hvordan husarbeid verdsettes, eller heller uteblivelsen av anerkjennelse, i en cubansk kontekst;

Lo mismo el cuentapropismo que sin el cuentapropismo, en la familia, el trabajo de la casa es el que menos se ve y el que menos valora la gente. Sea tu esposo, sean los tíos con los que vives, los primos. Si tú has vivido en Cuba sabes la situación habitacional que hay aquí, que viven varias generaciones en una misma casa. Por tanto, en este sentido soy rica, porque yo vivo sola, soy la dueña y señora de esta casa y aquí se hace lo que yo diga. Pero hay quién no vive así, y siempre hay alguien que se quede en la casa, sea la abuela o la tía o una muchacha más joven que dejó de estudiar o que no le convinó trabajar porque el marido la mantiene (...) El trabajo de la casa, que por general es de la mujer, es muy poco valorado y eso no se ve. Todo el mundo quieren tener la ropa limpia, lavada, planchada, la comida cuando uno tiene hambre, que la casa brilla, pero eso no se hace con arte de mágica o con una balita mágica. Eso agota. El trabajo de la casa es agotador y siempre hay algo que hacer en la casa. (Clara)

Informantenes erfaringer forteller noe om cubanske menns rolle i hjemmet. Der revolusjonen har løftet frem kvinner i både utdanning og arbeidsliv har det ikke skjedd store forandringer i mennenes deltagelse i hjemmet. Studien samsvarer med funn fra tidligere studier referert til i kapittel 3 (Se blant annet Fleitas-Lear 1996, Holgado Fernandez 2002, Smith & Padula 1996), og viser at selv blant de høyt utdannede kvinnene fortsatt er tilegnet tradisjonelle

«kvinneoppgaver» i tilknytning til hjemmet. Kvinner er ikke utelukket fra den offentlige sfære, men fortsatt tett bundet til den private.

Neste seksjon peker på hvordan kulturelle etterslep knyttet til kjønn og kvinnens hjemlige orientering, blir reproduisert i utleievirksomheten.

4.3.2. Reproduksjon av kjønnete praksiser

Av 12 *casas particulares* har 7 ansatt andre kvinner til å gjøre deler av husarbeidet, ofte er vedkommende et kvinnelig familiemedlem, nabo eller venninne med sterke tillitsbånd. Hos de 5 som ikke har ansatt hjelp, er det kvinnene som utfører disse oppgavene; rengjøring, klesvask, oppvask, matlaging. Husarbeidet er kjønnet og kjønn fremkommer i utførelsen av disse. Gjennom de kvinnelige ansatte videreføres forståelsen av spesifikke oppgaver i hjemmet som kjønnete, der andre kvinner ansettes til å utføre kvinnenenes oppgaver.

Kvinnene med ansatt hjelp kan selv bryte med det tradisjonelle skillet i arbeidet når de overlater oppgavene til en annen kvinne. De viser til en bedre arbeidssituasjon med reduksjon av de tyngre arbeidsoppgavene. Når hushjelpen er til stedet står de dessuten friere til å gå ut av huset og gjennomføre *gestiones*, det være seg å registrere turistene eller handle noe, oppgaver de samtidig tilskriver mennene. Dette gjør at kvinnen kan gjøre ærender utenfor huset, altså tilpasser kvinner seg i større grad de såkalte «mannsoppgavene», mens det omvendte, at menn tilegner seg noe av «kvinneoppgavene», virker å utebli.

(...) estoy todo el día en la casa, pero si quiero salir puedo salir porque dejo a la muchacha que limpia. (Gloria)

Mannen til Maria Antonia har en kvinnelig ansatt som tar seg av rengjøring og ordensoppgaver i utleievirksomheten han driver i sine foreldres hus, mens hun selv gjennomfører disse oppgavene i sin utleievirksomhet. Det jeg undres over i ettertid er om hun hadde gjort rengjøringen selv, dersom hun var en mann som drev alene? Det er mye kjønnet symbolikk knyttet til husstell og det kan gjøre at utleievirksomheten er et mer «naturlig» alternativ for kvinner. På samme grunnlag er det mer «naturlig» å ansette kvinner til å hjelpe. Når jeg spør om de kunne ansatt en mann som hjelp til husarbeidet, ser René overrasket ut og ler fordi han finner det komisk;

¡Eso está raro! ¡Eso está raro! (...) Porque el hombre para hacer el cuarto y eso. Pudiera ser, pero vaya, luce eso un poco extraño. (...) es una costumbre, no sé, las mujeres son las que hacen la cama. Aquí tu

buscas a un hombre, pero para que te haga los mandados, pero para hacer la habitación es muy difícil.
Quizás es un problema de la cultura del cubano. (René)

Kjønnsstereotypiske forestillinger sitter dypt, som umiddelbart og ustyrlig, samtidig som informantene finner det vanskelig å forklare hvorfor det er slik. Andre stusser over spørsmålet og sier at det nok ikke er mange menn som søker seg til denne type arbeid. Reaksjonene viser at avvik fra praksis, særlig når den er knyttet til menn og «kvinneoppgaver», sees det som noe fjerntliggende og «unormalt», som strider med orden og slik illustreres det hvor godt rotfeste kjønnede kategorier har i institusjonell praksis. Det er ikke logisk, ifølge René.

Marilyn er den eneste som har hatt en mannlig ansatt som hjelper;

Un vecino mío, un hombre que no tenía trabajo, me ayudaba aquí. El limpiaba, botaba la basura y hasta fregaba. (...) se subía allí arriba para limpiar hasta el bombillo de la lámpara. De estos de mil hay uno creo. (...) (Marilyn)

Selv om Marilyn har erfart at menn kan utføre «kvinneoppgaver» har hun likevel en tradisjonell forståelse for oppgavene som kjønnede, noe hun understreker med forbløffelsen over at han *hasta fregaba*, at han til og med tok oppvasken, noe som gjør at han representerer et naturstridig unntakstilfelle. Videre trekker hun frem at det var den fysiske styrken hans, altså maskuline egenskaper, som forsikrer hennes valg i ansettelse av en mann som nyttig, der han kunne skrubbe takterrassen til det skinte av den. Like fullt forteller hun:

En este negocio hace falta una mujer (...) porque la mujer ve más detalle, entorno de la habitación, de los clientes (...) El hombre aunque sabe, le hace falta una mujer. (Marilyn).

Enda mannen tørket støv av lyspæren på taklampen, noe jeg forstår som et detaljfokus, er det kvinnens essensielle egenskaper som fremheves som nødvendig for denne type virksomhet. Gloria sier på samme vis at mannen hjelper til, men at han for eksempel ikke har evner til å dekke bordet fint.

[Emplear un hombre] En Cuba no me parece. Quizás un gay para que tenga la cultura de buen gusto. No me parece que un hombre pueda. Quizás para cocinar (...) para la cocina muchos hombres son buenos. Pero el mío no es bueno en la cocina. Para el detalle el hombre no es bueno. (Celia)

Kvinnene viser en forståelse for at feminine egenskaper som knyttet til kjønn, som underforstått gjør at arbeidsdelingen fremtrer deretter. En homofil mann kan inneha disse fordi han oppfattes som feminin, gjennom en antagelse om å imitere kvinnen, og derfor ikke

kategoriseres som mann. Dette eksempelet belyser også at det biologiske kjønn ikke er opprinnelig, og hvordan kjønnsforståelser har en sosial konstruksjon. Her handler det om feminine egenskaper knyttet detaljfokus, med andre ord, «et øye for hva som er vakkert». Kvinner i kraft av sitt kjønn er knyttet til skjønnhet gjennom fokus på deres fysiske utseende hvor det kroppslige kobles til skjønnhet, dermed er spesifikke oppgaver i hjemmet, som innredning, detaljer og dekor, sosialt konstruerte utfra prinsipper om naturgitte opphav. Det er ikke umulig at mannen gjennomfører «kvinneoppgavene», men en oppfattelse av at det ikke vil fremvise det beste resultatet er begrunnet med hans manglende «feminine egenskapene» som knyttes til en «indre essens» i kjønnetenes antatte biologiske utgangspunkt.

Como la mujer lo puede hacerlo todo, el hombre también puede hacerlo todo. Por ejemplo, la mujer puede ir y buscar un ramo de plátano y no pasa nada. Como el hombre puede hacer la habitación. Pero ahora, lo que creo es que el trabajo no quede igual. Creo que el toque femenino es muy importante.

(Lidia)

Av informantene som har en ansatt hushjelp, er denne personen i alle tilfellene en kvinne, gjerne en slektning eller nabo⁴³. Det legger til rette for at kvinnen som driver utleie kan utføre oppgaver utenfor hjemmet i større grad, og i tillegg tar på seg «mannsoppgavene», men det omvendte skjer ikke. Det tyder på at *machismo*, som forestillinger om maskulin atferd, at cubanske menn ikke kan gjøre noe som forstås som feminint, er en forestilling som vedvarer. Dermed bidrar ansettelse av kvinnelige hushjelpere til reproduksjon av sosiale, kjønnede oppgaver som videre bidrar til å legitimere disse som «naturlige». Slik opprettholdes den institusjonelle praksisen knyttet til den hjemlige sfære.

4.4. Aktør og Struktur: Frihet og begrensninger

Informantene forteller om en følelse av frihet gjennom utleievirksomheten. Fra et aktørperspektiv forstår de seg selv som aktive og skapende, med mulighet til å forme og ha kontroll med egen fremtid.

En este caso, en mi caso soy mi propia jefa, yo sé lo que llevo y yo sé lo que tengo que cumplir.

(Morelia)

Puedo organizar mi vida como yo quiera, en el sentido que yo soy la jefa de mi misma. ¡Mando yo! (...) Somos más libre, la vida privada es mucho más libre. Muy poco tiempo para todo (...) Me siento bien,

⁴³ Mannen som var ansatt hos Marilyn jobber ikke der nå lenger. Nå har hun en kvinnelig ansatt.

independiente, como que soy libre. Y la vida económica es mejor, porque no es fácil. Pero un poquito mejor involucrimiento económico. (Vilma)

De kvinnelige informantene forteller at hverdagen er mer fleksibel selv om arbeidstiden er mindre forutsigbar. Gjennom å forlate sin jobb i staten opplever de personlig autonomi og en bedre tilværelse med mindre bekymringer. De har nå selv muligheten til å diktere vilkårene og betingelsene for sin egen arbeidskraft. Gloria, som møtte sanksjoner fra venninner når hun sluttet i jobben sin, forhandler frem en ny forståelse av seg selv som fri.

Ya te digo, con todo lo que me gustaba mi trabajo (...) no lo extrañaba ¡Para nada! Ni un día, lo extrañé. Porque también era tanto, tanto trabajo, tanta responsabilidad, tantas preocupaciones entre el trabajo y la casa. Que ahora yo tengo el trabajo en la casa, ya voy saliendo de todo (...) más flexible. Porque antes me pasaba el día en el trabajo y cuando llegaba tenía que lavar, limpiar, cocinar. Ahora, la casa se limpia, se friega, lavo (...) como estoy en la casa es fácil. (Gloria)

Følelsen av frihet er ikke nødvendigvis knyttet til å forlate gamle tradisjoner. Glorias frihet blir å balansere arbeid og omsorg, altså økonomiske behov og kjønnete praksiser. Nettopp fordi utleie gir kvinnen mulighet til å ta vare på andre familiemedlemmer. Kvinnen slipper reisetid for å komme seg til jobb i en kontekst der transport er utfordrende, og hjem igjen og ta *det andre skiftet*. Hun løser dette med å kombinere arbeid og hjem, samtidig som hun tjener godt. Kvinnene uttrykker at de føler seg uavhengige og frie, men samtidig er frihet knyttet til å gjøre «kvinneoppgaver». Gloria kan delta på datterens arrangementer, ta vare på familien og alt som trengs i hjemmet. Det oppleves som verdifullt og friheten gir en mulighet til å innfri kvinnerollens forventninger fra andre og en selv. Ved å innfri de kjønnete forventningene minskes opplevelsen av rollekonflikt. Når informantene mestrer rollene de forventes å fylle, blir livet lettere og det kan bidra til en følelse av frihet. Arbeidet med utleie gir tillegg også en følelse av autonomi gjennom å selv kunne styre arbeidsprosessen og unnslippe kravene fra tidligere arbeid, som også var dårligere betalt.

Opplevelsen er ikke entydig, for på motsatt side av informantspekteret er Teresa, som jeg går mer inn på i kapittelet om emosjonelt arbeid. Teresa opplever ikke den samme friheten som de andre;

(...) me cuesta, estar adentro de mi casa haciéndolo todo es lo que más me cuesta porque yo antes estaba en la calle, llegaba y lo hacía todo, pero tenía menos horas de trabajo. (Teresa)

Maria Antonia startet fordi hun ville bli økonomisk uavhengig, men hennes tilfelle er også knyttet til det å gjennomføre omsorgsoppgavene. En tvetydig frihet, der kvinnen får nye økonomiske muligheter, men viderefører den tradisjonelle orienteringen mot hjemmet i form av mer tilgjengelig omsorg. Den er muliggjørende for kvinnen på et personlig plan, på aktørnivå, i hverdagen og gjennom økonomisk selvstendighet, men på et strukturnivå, begrenser det hennes romlige utfoldelse i samfunnet, fordi utleievirksomheten knytter kvinnene til den private sfære. Melba forteller at en dag hun måtte dra til legen med sønnen sin og ble selv overrasket når hun kom på at det kanskje var en måned siden hun sist hadde vært i hovedgata i byen. Med et arbeid som er bundet til hjemmet og en arbeidstid som er uforutsigbar, fører det til at kvinnene blir mindre mobile, både fysisk og sosialt.

I sosiologien studeres forholdet mellom aktører og strukturer. Jeg har beskrevet hvordan kvinnenenes valg om å starte med utleie er knyttet til kvinneverollen. Likevel kan den enkelte kvinne oppleve det som et rett valg, fordi det passer best for henne. Men valget er også tatt i en kulturell kontekst og er ikke uavhengig av hvordan det cubanske samfunnet legger opp til at kvinnene skal ta seg av omsorg, hus og hjem. For individer innfor undertrykte grupper kan det være lettere å ikke utfordre rollen de blir tildelt. Samtidig bidrar kvinnene i studien til å videreføre kvinnens tilknytning til hjemmet fordi de går inn i tradisjonelle, kjønne praksiser gjennom virksomheten. De opplever en frihet ved å ikke utfordre rollen de er tildelt, og bidrar derfor også til å reproducere denne. Kjønnstrukturene virker inn på valgene aktørene tar, samtidig som summen av aktørenes valg tilsammen kan lage strukturer som påvirker samfunnet som helhet. Her videreføres kvinnens tilknytning til hjemmet. Selv om utleievirksomheten oppleves som positiv og muliggjørende for kvinnene individuelt, kan det komme i konflikt med handlinger som gir muligheter for cubanske kvinner som en gruppe. Forsetter kvinner å tilegnes alt ansvar for hjem og omsorg uten at forventningene utfordres, blir det vanskelig å være kvinne i lang utdanning eller i stillinger med mye ansvar. Dette kan påvirke kvinners deltagelse i større beslutningsprosesser, deres handlingsrom og posisjon i det cubanske samfunnet.

Hypotesen jeg formet i starten av studien tilsa at utleievirksomheten er kjønnnet, en antagelse om at den kun ble drevet av et kjønn, kvinnen. Dette fremstår som til dels riktig. På den ene siden er ikke virksomheten kjønnnet per se, fordi den drives av både menn og kvinner, men på den andre siden er kjønnene forventet å utføre virksomheten på forskjellige måter. Hjemmet har blitt omformet. Informantene overskrider det klassiske skillet mellom privat og offentlig

sfæren. Det har blitt inntektsbringende og fått en annen verdi, samt er mannen nå mer eller mindre deltagende. Informantene spesifiserer at det å drive denne virksomheten alene er så å si umulig, selv om noen av kvinnene i studien gjør nettopp det. Funnene tilsier at virksomheten er preget av en kjønnnet arbeidsdeling og siden kvinnen primært er den som styrer mener jeg hjemmet og virksomheten, i størst grad fortsatt kan sees i forlengelse av kvinnen.

For å få et bredere bilde av deres tidsbruk, spurte jeg om hva de gjorde på fritiden og om de hadde en hobby. Svarene var forskjellige, der mennene svarte med spesifikke aktiviteter som trening, sport eller spille domino med venner, svarte kvinnene på spørsmålene med *gestiones*, altså gjøremål og ikke aktiviteter styrt av personlig interesse. Flere kvinnelige informanter forteller at de forsøker å få seg en blund om de har litt fri på dagen, men søvn kan tvilsomt regnes som en fritidssyssel. Noen av kvinnene prøver å lære seg andre språk, som fransk eller engelsk, med hensikt å bedre kommunikasjon med turistene. Samtidig som det er fordelaktig for virksomheten, er det en aktivitet som kan gjennomføres i hjemmet⁴⁴. Andre sier de ikke vet fordi de i grunn har lite fritid siden utleievirksomheten krever stor arbeidsinnsats og ikke har en fast arbeidstid. Det tyder på en kjønnnet prioritering av fritid hvor kvinnene også i dette tilfellet tar i betraktning ansvaret de tilegnes, og tilpasser seg andre eller virksomheten.

En mi tiempo libre estudio inglés, o me pongo a ver una película. A veces, bueno eso, salgo para hacer un trámite dependiente que tenga (...) El poco que tengo estudio inglés. Y por la noche me pongo a ver una película, como a veces tengo que acostarme tarde y esperar que el cliente regrese. (Gloria)

Morelia mener hun får frihet til å styre selv, men samtidig har begrenset mobilitet der hun må være hjemme og passe på virksomheten. Melba kan dekke barnas materielle behov, men savner det sosiale med en arbeidsplass. Hun forteller at hun forleden hadde vært i handlegata og tok seg i å tenke at hun ikke husket når hun hadde vært der sist fordi hun på grunn av virksomheten er mye hjemme.

Pierdes muchas cosas. Cuando tú trabajas en la calle tienes más relaciones, haces más vida social. Como digo yo, la mujer un poco en la casa nos deterioramos un poco más. (...) a veces nos sacrificamos por la familia, los hijos. Pero realmente, ganas en economía, pero yo digo que pierdes un poco en socialización. Esa parte de la vida social de una, de levantarte, vestirte, salir, llegar, conversar con tus

⁴⁴ Flere av kvinnene betaler en privat underviser for språkopplæring som kommer hjem til dem.

compañeros y hacer una actividad que realmente te gusta. (...) Pero la economía te obliga prácticamente a ajustar otras soluciones. (Melba)

Maria Antonia og Haydée uttrykker begge at utdannelsen og arbeidet deres er viktige elementer som rollemodell for barna. Haydée nevner det som en av grunnene til at hun fortsatt jobber, at det er viktig å vise datteren verdien med å tilegne seg kunnskap.

Utleievirksomheten, som ikke krever en formell kompetanse blir i denne forståelsen underordnet. Således skiller de mellom verdier og økonomisk nødvendighet, der utleie har en mindre samfunnsmessig verdi, selv om det gir dem og deres familie en bedret økonomisk situasjon. Slik Maria Antonia forteller om det, møter hun en dissonans mellom det faktum at hun har forlatt yrket hun studerte mange år for å oppnå og at hun nå oppfordrer barna sine til å studere. Hun sier at den eldste datteren har begynt på medisinstudiene og at hun hjelper henne mye med studiene. Det er videre en disharmoni mellom samfunnets forventninger til kvinnen som profesjonell, som idealet, den veien kvinnene ønsker at barna også skal gå, mens hun samtidig gjør det motsatte. Dermed blir det kanskje ekstra viktig å rettferdiggjøre valget ovenfor seg selv, som når noen av informantene vektlegger at de trives og er fornøyde med arbeidet i virksomheten.

Samtidig er det viktig i forskning på kvinner at kvinners atferd ikke utelukkende vurderes som et resultat av undertrykking, men forstå at kvinner har en annen orientering enn menn. De kvinnelige informantene har tatt noen bevisste valg. Sett fra en annen vinkel er det nå kvinnens ekspertise, gjennom de «kvinnelige egenskapene» som er grunnsteinen i virksomheten som bringer inntektene. Imidlertid har ikke husarbeid blitt regnet som verdifullt, det kvinnen gjennom tidene gjør i hjemmet er usynlig i den økonomiske statistikken og regnes ikke som produktivt arbeid. Det er problematisk når kvinnen tildeles husarbeidet, og omsorg for familiemedlemmer, fordi det forstås som en naturlig del av å være kvinne, samtidig som det ikke blir verdsatt eller anerkjent av samfunnet. *Casas particulares* omgjør husarbeidet til å være produktivt gjennom å skape en økonomisk verdi. Det er som nevnt tidligere, først da mennene «kommer hjem», og kanskje kan det på sikt, bidra til å endre oppfattelsen av husarbeid eller hvert fall synliggjøre det.

Kvinnene i studien står økonomisk bedre posisjonert enn tidligere gjennom utleievirksomhetens høyere inntekter. I 8 av 12 *casas* i studien, er det i tillegg kvinnene som står som eier av huset og siden utleietillatelsen tildeles eieren, er de også eier av virksomheten. Dette funnet avviker fra funnene i studien til Gonzalez Olmedo (2012), hvor

mennene var eierne og de som tjente mest. Som eier og innehaver av virksomheten har kvinnene i utleievirksomheten også et større forhandlingsrom eller fortrinn ved et eventuelt brudd med partneren. Ved å «gå tilbake til hjemmet» har de pragmatisk løst et økonomisk behov gjennom gamle tradisjoner. De forteller om en følelse av frihet, til å styre og planlegge livene sine, samtidig som de opplever begrensninger i det sosiale og blir bundet til å være hjemme gjennom virksomheten. *Casas* er frigjørende i økonomisk forstand, men sosialt knyttes kvinnene til tradisjonelle kjønnsroller og reproduksjon av dem. Fra et aktørperspektiv, kan en også stille spørsmål om det kun kan leses gjennom tradisjonelle mønstre, fordi *casas* også utfordrer på et vis tidligere definisjoner av kvinnefrigjøring gjennom høy utdanning og arbeid i staten. Kvinnene i denne studien får en ny økonomisk posisjon gjennom den private sektoren og en ny rolle i cubansk økonomi. På aktørnivå vinner kvinnene både økonomisk og personlig ved å redusere rollekonflikter og stress knyttet til forventninger til dem, men samtidig har de forlatt den offentlige sfære og derfor redusert muligheten for deltagelse, på arbeidsplassen og således høyere nivåer i samfunnet. Det er som regel ikke i hjemmet de store avgjørelsene tas, de er mer eller mindre avskåret fra samfunnets beslutningssfærer. I en større sammenheng vi samfunnet også tape på at statlig sektor mister kompetanse, hvis det skulle vise seg å være en tendens at de profesjonelle går over i privat sektor på grunn av økonomiske behov, hvor de ikke får brukt denne⁴⁵. I dag er det mulig å tjene bedre gjennom selvsysselsetting, og forsetter utviklingen kan det også bli utfordrende å motivere de yngre generasjonene til høyere utdanning når de i lavkompetanse yrker i mye større grad kan forbedre sin egen og familiens økonomiske situasjon. Dette er en utfordring for cubanske kvinner og likestilling på Cuba.

Oppsummering

Dette kapittelet har tatt for seg hvorfor kvinnene har forlatt sine tidligere yrker til fordel for utleie i eget hjem. Jeg analysert kvinnes situasjon og erfaringer utfra den cubanske konteksten, hvor økonomiske faktorer er avgjørende, har de igjen blitt knyttet til hjemmet. Utleievirksomheten, situert i hjemmet, er tett knyttet til dem som kvinner og den nye situasjonen løses med, og viderefører, gamle praksiser og kjønnskategorier gjennom arbeidsdelingen i virksomheten. I tråd med Beauvoir og Butlers teorier, fremkommer forståelser for kjønn som naturlige og komplementære. Forklaringene trekker på biologiske

⁴⁵ Medisin og juss er heller ikke lov å praktisere *por cuenta propia*, hvilket gjelder for den faglige bakgrunnen til 5 av de kvinnelige informantene.

prinsipper som forskjeller mellom kvinne og mann, og opprettholder den kjønnede praksisens legitimitet. Selv om kvinnene personlig føler autonomi og frihet, er de også påvirket av strukturer i sine valg om å forlate tidligere yrke og profesjon. Dette reproducerer tradisjonelle forståelser for kjønn og kan påvirker cubanske kvinners handlingsrom som gruppe.

Dette kapitlet viser også hvordan høyt utdannede kvinner også forventer en tradisjonell inndeling av arbeidsoppgaver, og hvordan forklaringen ligger i en kulturell forståelse av kjønnsroller og egen opplevelse av kvinnerollen. Internaliserte normer knyttet til omsorgsarbeid som kvinnes hovedanliggende, gjør at utleievirksomheten er en mulighet til å harmonere alle forventinger, selv om det går på bekostning av egen karriere og aspirasjoner.

Neste kapittel undersøker hvordan *casa particulares*, som en fusjon av det privat og det offentlige skaper en ny arbeidsform som byr på nye utfordringer og forandrer sosiale dynamikker i hjemmet.

5 Emosjonelt arbeid i *casas particulares*

Informantene i denne studien har startet med utleie til turister i eget hjem. Der jeg i forrige kapittel så hvordan dette har gitt dem nye økonomiske muligheter og samtidig er knyttet til kjønn og kvinnerollen, omhandler dette kapittelet de utfordringene arbeidet med utleie bringer med seg. Kapittelet tar for seg deres arbeidssituasjon som er situert i hjemmet. Datamaterialet fra første intervjurunde gav meg et innblikk i hva som skjer med privatliv og hvordan informantene omtaler kundene sine. Dette ledet meg til å undersøke emosjonelt arbeid og gjennomføre et nytt feltarbeid med en ny runde intervjuer. Teorien om emosjonelt arbeid belyser i dette kapittelet hvordan markedslogikken, som forstår mennesker som rasjonelle og kalkulerende, overser et viktig aspekt, nemlig individers følelser. Denne studien viser at transaksjonen som ligger til grunn i informantenes arbeid med utleie er med på å justere følelsene deres, skape utydelige grenser og i noen tilfeller fremmedgjøring, der arbeidet foregår tett på andre mennesker i egen private sfære. Informantene er tilbydere av personlige tjenester, de selger en tjeneste gjennom innlosjering, og med teorien om emosjonelt arbeid forsøker jeg å gripe de delene av arbeidet som ikke umiddelbart er synlige. Arbeid som involverer ansikt-til-ansikt kontakt med mennesker krever håndtering og justering av følelser.

Dette kapittelet svarer på det andre forskningsspørsmålet:

Hvordan kommer emosjonelt arbeid til uttrykk i utleievirksomheten?

For å svare på dette, ser jeg på hvordan de forholder seg til det de selger, hvordan hjemmet blir en vare og hvordan forholdet mellom hjem og virksomhet forenes. Jeg undersøker hvordan dette fremtrer i relasjonen til kunden og de forskjellige strategiene de tar i bruk i arbeidet.

Forutsetninger

Forutsetninger for å drive utleie er først og fremst at en eier et hus. Det er huseier som kan søke om leie-lisens, samt må standarden på huset møte kundenes behov. Boligmangel gjør at flere generasjoner må bo under ett tak på Cuba. I tillegg kommer mangel på midler til vedlikehold av boligene hvilket gjør at flertallet av cubanere ikke har mulighet til å drive slik

virksomhet⁴⁶. Klimaforhold gjør det eksempelvis nødvendig å male veggene oftere fordi malingen ikke holder seg over lengre tid på grunn av klima og høy fuktighet. Samtidig er maling og utstyr vanskelig å få tak i og begrenset i utvalg. For å starte med utleie må en betale en avgift på 100 dollar for utleietillatelsen. I tillegg kommer andre kostnader knyttet til lisensskiltet som skal henge på inngangspartiet av huset og registreringsboken, *el libro*,⁴⁷ som skal brukes til å rapportere gjestene til immigrasjonskontoret. Det er månedlige avgifter per rom som leies ut, uavhengig av inntekter, og ytterligere månedlige- og årlige skatteavgifter av fortjenester.

Informantene har skaffet seg hus på forskjellig vis. Vilma og Rafael startet opp med et lån fra en italiensk venn og flere av informantene har arvet huset fra familiemedlemmer. Felles for alle er investering i renovering og oppussing. Noen av informantene anskaffet seg bolig ulovlig, før salg av hus ble tillatt i 2011.⁴⁸ Haydée og Jorge gjorde en avtale med et gammelt ektepar hvor mannen var syk på dødsleie. De testamenterte halve huset til Haydée, men i realiteten dreide det seg om et svart kjøp. De brukte navnet til Haydée fordi som kvinne gav det mer troverdighet at hun kunne ha pleiet den gamle mannen og dermed hadde hatt et nært forhold til han.

Maria Antonia og mannen inngikk en avtale med den tidligere eieren av huset deres. De betalte ham en pengesum og i 10 år bodde de i et hus som stod i en annen persons navn. De gjorde store forbedringer, de delte huset i to og Maria Antonia startet med utleie i forrige huseiers navn. Når salg av hus ble lovlig startet Maria Antonia prosessen for å få huset i sitt navn. I løpet av mitt opphold på Cuba får hun papirene og hun er sjeleglad for nå er hun helt sikker på at det er hennes hus. Hun forteller om mye arbeid som er lagt i huset og usikkerheten ved å inngå en slik avtale, med en risiko for at huseier bare skulle komme og ta tilbake huset og frykten for at han kunne dø og avtalen deres med ham.

⁴⁶Denne oppgaven analyserer ikke ulikhetsperspektivet, men det er verdt å nevne at blant mine informanter er hvite kvinner og menn, i alderen 34- 65år, som leier ut.

⁴⁷ Alle *casas particulares* må registrere informasjon om alle gjester i en egen registreingsbok, *el libro*, samt alle gjester som besøker de som leier hos dem. Dette må rapporteres til statlig instans senest dagen etter turistene ankommer huset deres.

⁴⁸ Ved Revolusjonens triumf eksproprierte staten all eiendom og salg/kjøp var ikke tillatt. Men man kunne overføre hus til familiemedlemmer eller *permutar*, som i praksis betød å bytte en bolig mot en annen. Fra 2011 er det lov å selge hus, og cubanere (og utlendinger med permanent oppholdstillatelse på Cuba) kan eie et hus, samt en feriebolig i landlige omgivelser (Se Gaceta Oficial nr. 35. Nov 2011: Decreto-Ley No. 288 —modificativo de la Ley General de la Vivienda).

Haydée og Jorge drev utleie ulovlig fram til i fjor, fordi de følte de ikke kunne tilby en viss standard. «*No tenemos las condiciones*». Derfor har de heller ikke hatt hyppige besøk siden leiligheten var i dårlig stand. De har gjort noen forbedringer med penger fra utleie, men det gjenstår fortsatt mye, men det må gjøres litt etter litt forklarer Jorge.

Teresa og Ernesto er i gang med å lage rom nummer to til utleie når jeg intervjuet dem for andre gang, de har tatt opp lån fra både venner og i banken. Maria Antonia har fysisk delt huset sitt i to med en vegg og et ekstra inngangsparti, så utleiedelen er uavhengig del av huset. Når jeg treffer henne under det andre feltarbeidet mitt, holder hun på å utvide utleiedelen. Hun lager en trapp opp til andre etasje hvor hun skal inkludere det som tidligere var barnas rom. Det som gjenstår av hennes del av huset er nå kun et soverom og et lite bad i andre etasje, en liten stuekrok og et smalt kjøkken i første etasje.

5.1 Casa og kommodifisering

Mange utleiere reklamerer for sitt *casa* via internett for å nå et internasjonalt marked. Flere av informantene har leid fotograf og har en presentasjon av sitt *casa* på flere nettsteder (utenfor Cuba). Foreløpig eksisterer det ikke et reservasjonssystem nasjonalt, eid av stat eller utleierne selv. På sikt kan dette være ufordelaktig der potensielt store summer havner utenfor landet. Utleierne når et stort internasjonalt publikum via nettsteder. Det gjør også at de som driver *casas* må vite hva turistene ser etter og hvordan de kan selge sitt produkt. I dag kan en finne cubanske *casas* på den store, globale delingstjenesten for innlosjering, *Airbnb*, som gjør at flere potensielle kunder får informasjon om tjenesten deres. Med bedre forhold for tilgang til internett og kommunikasjon⁴⁹ bedres også mulighetene for utleierne til å kommunisere med kundene og markedet.

5.1.1 Produktet

Utleierne er selvstendig næringsdrivende og arbeidet deres blir ikke kontrollert av en arbeidsgiver eller en bedriftspolicy. Derimot får deres virke direkte føringer fra markedet, her;

⁴⁹ I juni 2015 ble det etablert flere offentlige wifi-områder i parker og på *plazas* i de store byene i landet. Det statseide teleselskapet, Empresa de Telecomunicaciones de Cuba S.A (ETECSA) åpnet i 2013 for brukertilgang til internett knyttet til email-konto (nauta), som kan knyttes til mobilabonnement. Det gjør det lettere å kommunisere med andre utenfor Cuba. Prisene på 2 dollar i timen er fortsatt høye tatt i betraktning gjennomsnittslønningen på 20 dollar.

turisme og leiemarkedet. Når en, som utlendig, ankommer et *casa particular* kommer man vanligvis inn i en (for)stue som første rom i huset, med en sitteseksjon, gjerne de typiske cubanske gyngestolene, *sillones*. Det var i denne forstuen mine intervjuer ofte foregikk. Det er et sted man kan ta imot gjester og naboer som stikker innom. På veggen henger det bilder av barna, andre familiemedlemmer og kanskje det viktige *quinceañera*-bildet⁵⁰. Bilder og andre pyntegjenstander indikerer et personlig preg og forteller en historie om de som bor der, at noen har et liv her og at det er et hjem. Til forskjell fra et hotellopphold hvor alle rom er like, nøytrale og lite personlige. Informantene mener de tilbyr både et rimeligere alternativ til overnatting og en mer personlig service.

Selv om utleie til turister ikke er en reell mulighet for alle cubanere og utleieboligene har høy standard i cubansk sammenheng, er alle informantene av den oppfatning at turistene kommer til dem for å oppleve «*cómo vive el cubano*», hvordan cubanere lever. Dermed er produktet de selger knyttet til «det cubanske», en cubansk egenart som innebærer noe mer autentisk i motsetning til hotellene som er upersonlige og kommersielle aktører. De trekker på en form for nærhet gjennom «å invitere» turistene inn i deres hjem, «inn i varmen». Når de selger en idé om nærhet, skaper denne videre gråsoner i deres relasjon til kundene, som jeg analyserer senere i dette kapittelet. Det er kundens opplevelse og velvære som er utleiernes fokus. De selger en opplevelse og stemning gjennom å bo hjemme hos en cubansk familie, og slik kommer turisten nærmere den cubanske «virkeligheten»;

La vida en Cuba, cómo se hace (...) y conocer cómo vive el cubano, a ellos le encantan. Tú vas a los hoteles y no te entres cómo viven los demás personas. (Teresa)

A ellos les gusta más las casas, porque pueden interactuar con las personas y conocer un poco más acerca de la cultura. Eso es lo que ellos dicen (...) En un hotel en Vardero uno no está en Cuba. La mayoría vienen a conocer el país. Vienen a conocer la cultura cubana. (Lidia)

Un poco que aprenden lo que verdad es Cuba. Si no sientes el perro ladrar o el vecino gritar, no estas en Cuba (...) La diferencia es que ellos ven como viven realmente los cubanos. (...) Llegas a una casa, aunque sea muy poco, tú vas a ver que el cubano se levanta para comprar el pan, el niño va para la escuela (...) ¡En un hotel tú no vas a ver eso! El turista va para el restaurant, para el gimnasio o para la piscina, pero no va a ver lo que es Cuba. Allí no va a ver diferencia social, y no va a ver nada. (Melba)

⁵⁰ Bildet av jenter i finstas på 15års dagen som markerer deres overgang fra jente til kvinne.

Selv om *casas particulares* trekker på idéen om «det cubanske», kan de likevel ikke gi et representativt bilde av hvordan en cubaner lever, fordi de som driver utleie har en bedre økonomisk situasjon og standard på hus enn de fleste cubanere har. Alt tatt i betraktning får turisten en annen inngang til Cuba, ved å bo i et cubansk nabolag, enn de får via hotell og arrangerte reiser. Hotellet, blir gjennom informantenes egne fortellinger, både et ideal og en motvekt. Informantene søker å tilby kundene en høy standard og komfort, samtidig som de anser deres service som mer personlig og opplevelsen med å bo hos dem, som mer autentisk enn et hotellopphold. Morelia har kjøpt hotell-sengetøy av en hotellansatt som har tatt det med seg fra jobb. Lidia forteller at hun stryker det hvite sengetøyet hun skifter annenhver dag, uavhengig av hvor lenge turisten skal bo hos dem. Alle informantene har aircondition og dusj med varmtvann, og understreker hvor viktig de synes det er med rengjøring og hygiene. De forsøker å møte vestlig standard og på samme tid beholde et personlig preg der servicen er en del av det som gjør *casas* til en unik opplevelse;

(...) el servicio es mucho, mucho, mucho mejor. Primero, es un servicio que es dirigido hacia tí. (...) Aquí vas a recibir un servicio personalizado. (...) [En las casas] te van a preguntar, cualquiera: ‘¿Qué necesitas? ¿Qué te hace falta? ¿Qué te gusta o qué no te gusta?’. En un hotel eres una persona más que está sentado en la mesa. Aunque pienses que no, aquí vas a comer la comida más fresca que has comido (...) Aunque sea el arroz para la familia, es un arroz fresca porque se hace en el momento. Si es frijoles son más frescos, porque es del momento y no es de ayer. (Pedro)

La calidad de los hoteles se quejan mucho cuando vienen aquí. La calidad de la atención del hotel, de la comida, que el precio no está acorde con el trato que les dan. El precio aquí en las casa es mucho más barato que el hotel. (...) La higiene les gusta mucho, estamos siempre arriba de que todo este muy limpio, la sábana planchada blanca y el baño está que brilla.(..) Cuando entren ese cuarto y ven la limpieza, eso delumbra, porque es una cosa que principal que vienen a buscar. Si tiene la comida, si tiene los precios acorde, la limpieza, y hay una interacción, es mejor que un hotel. (René)

Informantene tilbyr en inngang til Cuba, gjennom nærvær i cubanske hjem og slik til «det cubanske», men samtidig forteller Teresa at hun unngår å fortelle turistene om varemangel og andre utfordringer i cubaneres hverdag;

Por ejemplo, el trabajo que uno pasa para comer en Cuba. No comemos mal, pero se pasa mucho trabajo. Hay particularidades que tú no se lo puede decir. (...) Él que viene por 3 o que viaja por 15 días se va con muchas dudas. ¿Qué le pasó? Fue a una tienda, pero no encontró crema. Es que no se imagina que en el país entero en todo el viaje pueda que no te encuentre una crema (...)Yo por lo menos, a mí no me gusta dar de mi país una imagen fea (...) para que ellos no se vayan con una mala idea del país,

porque tiene muchas cosas buenas. (...) ¿Qué necesidad tengo yo que ese turista se vaya pensando que Cuba es lo peor? Tú les enseñas hasta donde puedas, pero no es engañarlo (...) Uno me dijo; ‘Yo veo que ustedes prosperan. No veo casi ningún cubano tirado (...) en la calle o pidiendo limión’.(...) Si encuentran algo que está mal, se les trato de explicar (...) Las realidades crudas tú no se lo puedes decir así. ¿Qué ganas tú con eso? Algunas cosas (...) trato de suavizar, pero hay cosas que son inentendibles. (...) Pero yo no engaño a nadie. (...) Si hay jabón o no (..) Que en Cuba es difícil comprar un ajustador o blumes. Es difícil todo. (Teresa)

Informantene selger en «nærhet», men ønsker samtidig å opprettholde kundens tilfredshet. I en slik manøvrering gjør de bruk av emosjonelt arbeid. Dette kommer jeg tilbake til når jeg illustrerer hvilke strategier de benytter i arbeidet og i relasjonen til kunden.

5.1.2 Hjemmet blir en vare

Alle informantene har forbedret eller renovert huset for å starte utleie, noe som betyr at hjemmet blir fysisk omgjort og tilpasset fremmede og ikke de som egentlig bor der. De som bor i huset må tilpasse væremåte, oppførsel og gjøremål til fordel for virksomheten. Hjemmet er ikke lenger kun en privatsfære (jmf. Goffmans *backstage*) hvor kjernen regnes som det nære og trygge. Ikke bare er virksomheten en økonomisk strategisk måte å overleve på, men for å drive den må utleierne nå se på hjemmet sitt som noe annet og ta i beregning andres blikk. Som en *frontstage*, vil atferd og kulisser tilpasses tilskuerne. Informantene har alle planer om videre forbedringer av huset sitt, oppdatere «produktet» gjennom hvordan de avveier hjemmets forbedringspotensialer. Lidia og Haydée forteller om planer om å lage en takterrasse så turistene kan nyte drinker med utsikten. Maria Antonia spør meg direkte om jeg kan gi henne tilbakemeldinger på hva jeg synes om huset hennes, og sier jeg skal være ærlig fordi hun vil vite hvordan hun kan gjøre leiligheten enda bedre for turistene.

Det skjer en kommodifisering av hjemmet, fra å være en sfære som er privat, tett knyttet til identitet og et sted en deler med sine nærmeste, til å bli en vare på et marked som inngår i en markedslogikk, hvor den blir vurdert av konsumentene. De tar imot kunder fra den globale Vesten og er selv representanter i det globale Sør (Hochschild 2011), men hvor går grensene mellom en selv og markedet når markedet trer inn i ditt eget hjem? Hvordan påvirkes de av dette grenseforholdet og hvordan forhandler informantene dette? Møte med turistenes forventninger til komfort og standard gjør utleierne oppmerksomme på hva de må forbedre med de fysiske aspektene ved produktet sitt. Dette erfarer Lidia og René som det første året mistet kunder fordi de bor i et nabolag hvor mange driver utleie;

(...) el primer año no funcionó, porque vimos que teníamos problemas con el cliente. Porque ya mediante que vaya pasando el tiempo la competencia va rociando (...) Y aquí casi todo el mundo alquila. Que nos pasó, entonces el cliente venía y como no estaba independiente, decía 'no, voy a ver otra cosa'. Tenía opciones, de casas más grandes, de otras condiciones. Y entonces, el primer año, no nos fue mal, pero el segundo sí vimos que bajó. En vez de subir, bajó la ganancia. Bueno, dijimos que 'aquí hay que ver qué es lo que está sucediendo' (...) Y entonces empezamos a mejorar y a innovar. (Lidia)

Lidias eksempel illustrerer hvordan informantene må forbedre og fornye deler av huset for å ikke miste kunder. Det var kundenes behov som førte til at Lidia og René tok opp et lån og konstruerte utleiedelen av huset som mer uavhengig ved å sette opp en vegg og lage et eget inngangsparti til utleiedelen. Gjennom kommodifiseringen blir hjemmet deres noe som lett kan byttes ut med et annet, bedre alternativ. Turistene kan handle som i butikken, de kan lete etter det beste produktet og informantene må se hjemmet sitt som en vare, gjennom øynene til sine kunder. Når jeg intervjuer Morelia ringer det på døren. Det er en cubaner som vil se på rommene hun leier ut for noen venner som kommer til byen. Morelia viser han rommene og forteller meg litt irritert etterpå, at han synes de var for små. Hjemmet blir stadig noe som vurderes og som en må justere for andre, i en kontekst der det er vanskelig å gjennomføre med få ressurser. Celia's eksempel er beskrivende for hvordan informantene over tid må forbedre produktet sitt:

Empecé en moneda nacional alquilando para cubanos por días o por horas. Y seguí creando las condiciones, mejorando las condiciones de las habitaciones e ya cuando ví que tenía mejores condiciones me pasé para turistas. Y entonces, hace dos años (...) y cuatro meses que estoy en el turismo. (Celia)

Gjennom det Celia forteller illustreres også forskjellen på cubanske og utenlandske kunder. Som to forskjellige kundegrupper er det forskjell i hva de tilbys, både i pris og standard. Leier en ut til cubanere er det ofte timebasert, på grunn av boligmangel og generasjonsfylte hus, er dette ofte en løsning for cubanske kjærestepar. Timebasert utleie krever mer arbeid for utleier, med mer vask av sengetøy og gjøre i stand rommet flere ganger om dagen. Turister er den mest ressurssterke gruppen, de blir gjerne over flere dager og er derfor mest attraktiv å leie ut til. Maria Antonia delte huset sitt i to for å leie ut til turister som ønsket et mer uavhengig alternativ. Hun mener hun slik har et mer unikt og sjeldnere tilbud på utleiemarkedet. I denne studien har kun to *casas* utleie av en uavhengig del av huset sitt. Disse er kanskje også mindre utsatt for negative aspekter ved emosjonelt arbeid fordi grensene blir tydeligere når turistene

bor i en fysisk separat del av huset. Resten av utleierne leier ut rom som er en integrert del av hjemmet, hvilket virker å være det vanligste praksisen på Cuba. De informantene som leier ut rom som er en del av huset sitt har i større grad en tendens til å kalle kundene sine for venner. Dette aspektet kommer jeg tilbake til når jeg ser på strategier i arbeidet, men først skal jeg se på hva som skjer når *frontstage* møter *backstage*.

5.1.3 Fra *backstage* til *frontstage*

Som det er beskrevet i kapittelet om kjønn, er virksomheten et økonomisk gode for familien, men kan også begrense den sosialt. Der mange av informantene forklarte at de var mer tilgjengelige, fysisk, som foreldre, går det mye tid til arbeidet med utleie. Når informantene må vie tid til kunden og virksomheten, går deler av fokuset bort fra familie som befinner seg i samme setting. Forholdet hjem/virksomhet eller *backstage/frontstage* blir derfor ikke nødvendigvis enkelt å kombinere med familielivet;

Es difícil. Por suerte estuvo la mama de Teresa aquí y fue una época que mantuvimos la atención al cliente, estando ella aquí al lado de los muchachos. Y compramos la motorina aquella. (...) Porque hay que tener el tiempo para llegar a la escuela de los muchachos. (Ernesto)

Melba uttrykker at det er utfordrende å kombinere med familien. Hun må tilpasse seg virksomheten og ikke barnas ønsker. Hun forteller om hvordan hun føler på noen begrensinger i atferd der barna eksempelvis ikke må snakke høyt, ikke kan ha mange venner på besøk samtidig eller høre på høy musikk, fordi det kan forstyrre kundene. Det Cuba er kjent for «liv og leven» i gatene, må de nå ta hensyn overfor kundene. Clara forteller om hvordan hun bekymrer seg for at barna som leker utenfor, skal være sjenerende for utleierommet som vender mot gata. Den andres tilstedeværelse er tydelig og det gjør at en vurderer egen atferd i det som tidligere var *backstage*, et område for familiens utfoldelse som er fri for slike betraktninger.

Y casi no tienes tiempo para ti porque es todo el día pendiente de las personas que no son de tu casa que están en tu casa. (Morelia)

Grenser for *backstage* forskyves til fordel for *frontstage*. Vilma tok ikke fødselspermisjon når hun fikk sitt andre barn. Hun forteller at siden hun likevel var hjemme, fortsatte hun å jobbe.

Når jeg spør Haydée om hvordan utleie har påvirket familien, sier hun at datteren, som fortsatt bor hjemme er en *guerrillera*, akkurat som dem, at hun er sterk og takler det. Bak denne formuleringen ligger en hentydning til at det ikke er lett. Videre forteller hun at det har forekommet at de har leid ut alle rommene i huset. Da sov Haydée på sofaen i stua med datteren og Jorge på en solseng på taket. Datteren har også sovet over hos en venn for å frigjøre et rom til utleie. Det beskriver hvor langt de er villige til å gå og hvordan de tilpasser seg.

Når jeg spør Celia om hvordan det påvirker familien knytter hun det til et spørsmål om logistikk ved middagstider, at det noen ganger kolliderer med tidspunktet kunden har bestilt middag og familien har lyst til å spise;

Bueno, la dinámica a veces cuando se me entorpece un poquito es en la hora de la cena. Que es también en este mismo comedor con esta misma mesa, y a veces los de la casa quieren comer y los clientes me han pedido por ejemplo una hora determinada y coincide con la que ellos quieren comer. Y nada, los de la casa tienen que adaptarse, le sirvo su plato y se sientan en la sala, se lo comen allí e yo atiendo a mis clientes aquí. (...) cuando son clientes que llevan varios días ellos mismos te piden que tú te sientas a la mesa con ellos, pero cuando no te conocen (...) pues entonces ellos te ven como extraño y tú lo ves como extraño. Pero ya después que llevan dos o tres días son como de la familia. (Celia)

Celia uttrykker at turistene som har vært hos dem noen dager blir som «familie», og de kan sitte og spise middag sammen. Det kan være at etter noen dager finner man en måte å fungere sammen på, en slags taktfullhet (jmf Goffman situasjonsdefinisjon). Når mennesker møtes i en ny situasjon må de opparbeide en felles definisjon av denne, og således en plattform for interaksjon. Det beskriver en gråson eller utydelige grenser kan oppleves av begge parter, både utleier og leier, fordi transaksjonen befinner seg i et hjem.

Jeg spør om hvordan de kan oppføre seg som før, *backstage*- atferd, og hva de gjør om de for eksempel krangler en dag;

Él sale. O yo. Para refrescar e yo camino y camino. Este trabajo acumula mucho estrés (...) (Teresa)

Gloria forteller at de tar diskusjoner når turistene er ute av huset. Uten fast arbeidstid, kan de ikke legge fra seg arbeidet og går hjem til en *backstage*, et sted som brukes til å bearbeide *frontstage*. Jobben befinner seg der det fysiske *backstage*-området egentlig er, og selv om alle i forskjellig grad opptrer annerledes når en har et personlig besøk i hjemmet, får informantene en mer vedvarende *frontstage* gjennom virksomheten. Det begrenser *backstage* til et

temporært rom, når turistene ikke er tilstede. Virksomheten gjøre at informantenes egne grenser er mer utsatt for forskyvninger ved at virksomheten får fortrinn foran det private. Det er vanskelig å holde adskilt, fordi hjem og virksomhet er et og samme sted.

Virksomheten blir nærmest en livsstil der informantene lever med et forhold mellom hjem og virksomhet som ofte er utydelig. De tilpasser seg dette på forskjellig vis. Lidia forteller at når de blir invitert på noe ender det ofte med at bare en av dem kan gå, for den andre må passe på huset og turistene. Teresa og Ernesto løser dette med å invitere med seg leietakerne. De tar med seg turistene på sosiale arrangementer de selv ønsker å få med seg, teateret eller det månedlige alumni-treffet. Teresa forteller at da får de vært med på det sosiale, og turistene som blir med er veldig takknemlige for opplevelsene og får omgås andre cubanere som også kan kommunisere på engelsk. Slik forenes det private med det offentlige, og jeg skal nå se på hva det emosjonelle arbeidet består av og hvilke strategier informantene bruker i arbeidet.

5.2 Emosjonelt arbeid: Gråsoner og kostnader

Som jeg har forklart hittil, er ikke arbeidet som utleier kun knyttet til et disponibelt rom for innlosjering, men også det å skape en stemning og «nærhet» til det cubanske. Interaksjonen, ansikt-til-ansikt møter med kunden, er en del av produktet. At det hele foregår i informantens hjem gjør at forholdene kan fremstå som utydelige. Forholdet mellom hjem og virksomhet forener forskjellige opplevelser og tilslører hva som er forskjellen mellom dem (Hochschild 2012:105). Om det ikke direkte fremmedgjør informantenes opplevelse og tilknytning til hjem og selvet, så skaper det gråsoner når en økonomisk transaksjon ligger til grunn for deres sosiale kobling med kundene. Uansett hvor involverte eller uinvolverte informantene uttrykker de er, krever utleievirksomheten en regulering av følelser.

Der Cohen (2011) avskriver fremmedgjøring fra prosessen til selvstendige næringsdrivende frisører, fant jeg i min studie at arbeidets interaktive karakter og lite strukturerte arbeidstid gjør at informantene befinner seg i uklare, brytningspunkt med seg selv og andre. Arbeidets uforutsigbarhet gjør at interaksjon med kundene ikke «styres» direkte, men forekommer ad-hoc. I tillegg foregår arbeidet i hjemmene deres, hvilket gjør det mer utfordrende å «legge fra seg» arbeidet. Det gjør dem også mer disponible for tjenester utover det de selv regner som del av arbeidet.

Teresa er den som sliter mest med arbeidssituasjonen og synes det er utfordrende å holde i gang lange samtaler og samtale bare for samtalens skyld. Teresas opplevelse gir derfor et eksempel på mulige kostnader ved emosjonelt arbeid. Når forholdene fremmedgjør en fra selvet, kan det også fremmedgjøre en fra følelser (Hochschild 2012: 90);

Yo no puedo estar todo el día conversando. Soy una persona que le gusta estar sola, de tener tiempo para mí. Yo pienso que un día voy a volver a mi trabajo, que la renta es algo temporáneo o de pase. A lo mejor me digo esto mismo para poder seguir, porque para mí es muy difícil adaptarse. Cuando tú me viste la vez pasada estaba yo todavía loca. Ha mejorado, pero todavía me cuesta trabajo. Algunos días pienso que ‘¿quién te está obligando a hacer esto?’, pero después pienso que hemos mejorado mucho. La casa por ejemplo hace 2 años atrás estaba destruida y ahora estamos construyendo y eso con un sueldo de un profesional hubiera demorado por lo menos 10 años. (Teresa)

Teresa klarer å fortsette med virksomheten fordi hun ser det som en midlertidig tilværelse. Gitt hennes situasjon ble arbeidet en økonomisk nødvendighet. Hun opplever en frakobling fra selvet, gjennom hvordan hun oppfatter og ser seg selv, og den atferden hun må tilegne seg i utførelsen av arbeidet. Dette skildrer hvordan den emosjonelle innpakningen forstås som en del av tjenesten de tilbyr, og hvordan en aktivt jobber for å takle de emosjonelle utfordringene i arbeidssituasjonen. I *casas* krever dette et uttrykk av «vennlig» og en «velkommende» tilnærming til kundene. På samme måte som i Hochchilds studier av flyvertinnene (2012), skal kundenes tilstedeværelse være og føles uanstrengt. Kundene i *casas* skal ikke *føle* seg til bry ved å oppholde seg i noens hjem og utleierne skal vise og *føle* en gjestfrihet og glede ved å ha dem der. Teresa må minne seg selv på hvor mye de har oppnådd (velstandsmessig) og forsøker slik å tilegne en større og personlig mening til arbeidssituasjonen. Slik kan hun rettferdiggjøre ovenfor seg selv den emotive dissonansen hun føler, mellom det hun *burde følt*, vennlighet ovenfor gjestene, og det hun *egentlig føler*, tvungen til å utføre et arbeid hun ikke liker (Hochschild 2012: 56,57). Arbeidets interaktive karakter gjør at hun føler hun må anstrenge seg og at det blir en kunstig, og ikke ektefølt atferd som fører til en følelse av fremmedgjøring ovenfor seg selv.

Teresa forsøker å omstille seg gjennom *deep-acting*, men for henne er dette en stor endring emosjonelt, siden hun sliter med den over tid. Det er variasjon i hvordan mennesker takler emosjonelle justeringer. Både arbeidets praktiske og interaktive deler er noe hun sliter å identifisere seg med, siden hun egentlig vil jobbe som lege;

Cambiamos, es decir, yo por lo menos cambie casi que 180 grados de giro de mi trabajo (...) pero sí es un cambio grafico porque yo no estoy acostumbrada a servir. (...) Porque no es lo mismo el esfuerzo mental de un profesional al esfuerzo físico y una atención de servicio. Es completamente distinto. (...) todavía me falta mucho para adaptarme (...) estoy mejor que cuando empecé (...) pero para mí es un cambio demasiado brusco. (...) ¿Qué me cuesta? Hacer lo mismo todos los días. Cocinar la misma comida, lavar, cambiar la misma cama. Estar adentro de mi casa haciéndolo todo es lo que más me cuesta porque yo antes estaba en la calle, llegaba y lo hacía todo, pero tenía menos horas de trabajo. (Teresa)

Teresa har gått fra et profesjonelt yrke til et arbeid som ikke krever formell kompetanse, men knytter fortsatt mye av sin identitet og stolthet til sitt tidligere virke. Hun forteller at hun er i en tilvenningsfase med den nye arbeidssituasjonen, ett år etter de startet. Hun jobber for å omforme hva hun føler om arbeidet gjennom å aktivt prøve å føle noe annet. Hennes erfaring synliggjør hva det emosjonelle arbeidet består av, hva som kreves, gjennom å forme og justere følelser slik at en forandrer signalfunksjonen, og således hva man føler. Dette er emosjonelt arbeid fordi følelsene formes som et middel for å nå et mål, gjennom virksomhet og fortjeneste, ikke som mål i seg selv, som når vi justerer følelser i privatliv (Hochschild 2012).

Det er de som har drevet lengst som er mest fornøyde. De forteller at de lærer mye om andre kulturer og forteller at de ikke personlig plages av noen aspekter ved arbeidet. Det kan være de mestrer den emosjonelle justeringen, eller som jeg diskuterte i kapittel 2, at metoden ikke er tilstrekkelig for å samle nok data om temaet. Der informantene utgjør et par har den som ikke ønsker kundekontakten også en større mulighet til å overlate det til partneren, og kanskje unngå utfordringene i større grad.

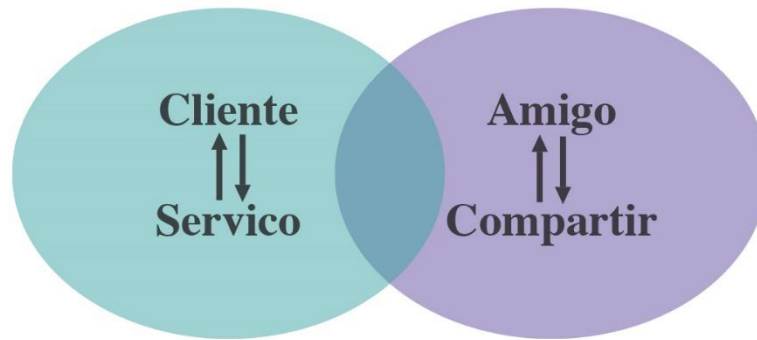
5.3 Cliente/Amigo

Lumsden beskriver cubanere som varmhjertede, med iboende kvaliteter til interpersonelle relasjoner, som særlig er tydelig i cubaneres egen forståelse av den utvidede familien (1996: 8), som gjerne inkluderer naboer og venner. Dette er muligens også grunnen til at mange utlendinger liker Cuba, fordi cubanere er åpne, flinke til å inkludere hvem som helst og hjelper deg gjerne om de kan og slik knytter vennskapsbånd. Cubanere kan sies å ha en løsere tilnærming til å sosialisere, sammenlignet med for eksempel Norge. Cubanere er mer spontane og uformelle, mens nordmenn planlegger samvær i større grad. Dermed blir kan den

sosiale settingen i cubansk kontekst føles mer romslig og med lav terskel. Revolusjonens sosialisme og den cubanske kulturen kjennetegnes for å verdsette felleskap og inkludering av alle. Felleskap kan derfor ses som grunnstein i sosial interaksjon. Den kulturelle forståelsen for felleskap kan videre knyttes til «nærheten» i utleievirksomheten. Som *feeling rules*, kulturelle pre-skript for hvordan en skal føle i gitte situasjon (Hochschild 2012:56,57), kan det her knyttes til å *føle* felleskap og inkludering av gjester man får på besøk i et hjem.

Når hjemmet blir en vare må informantene ta i bruk sin private sfære og se på den som noe annet. Utleieforholdet representerer et møte mellom 1.verdens konsumenter og 3. verdens økonomiske nødvendigheter, og gjør at utleierne får fremmede tett på seg. Den økonomiske transaksjon som foreligger som utgangspunkt for forholdet leder til flere brytningspunkter hos informantene i møte med turistene. For å beherske en arbeidsprosess i privatsfæren tilsier funnene i denne studien at informantene grovt sett, gjør bruk av to forskjellige strategier i arbeidet. Dette kapittelet analyserer hvordan informantene forhandler forholdet mellom *cliente/amigo* og *servico/compartir*⁵¹. Jeg tar i bruk disse emiske kategoriene for analyse, som kommer fra informantenes egne beskrivelser, og viser hvordan virksomheten de driver oppfattes av dem. Noen av informantene opplever arbeidet som mer grenseskridende enn andre. Det dreier seg om forskjellige persepsjoner av forholdet mellom kunde- og utleier, og hvordan de bevisst og ubevisst tar i bruk forskjellige strategier i arbeidet. Med strategier mener jeg hvordan de kategoriserer kundeforholdet, og følgelig hvordan de former egne følelser etter kategoriseringen som videre avgjør tilnærmingen de har til kundene. Modellen under viser hvordan forholdet mellom *cliente* og *amigo*, ikke nødvendigvis kan tenkes som helt separert, fordi de i mange sammenhenger også møtes og overlapper hverandre. Dette henger sammen med at forholdet mellom det private og det offentlige ikke er statisk, men flyter over i hverandre, når hjem og virksomhet forenes. Kategoriene søker å forklare dette gjennom å se på hvilken behandling og forståelse for relasjon som følger hver av dem. Samtidig belyser skillet hva det emosjonelle arbeidet består av i utleievirksomheten, og hvordan det fremtrer forskjellig etter hvilken strategi informantene har.

⁵¹ Kunde/venn og service/å dele (med noen)

Det modellen prøver å beskrive er at det er en tynn linje og et utydelig forhold mellom de to, som i praksis er vanskelig å holde helt adskilt. Det dreier seg om hvilken «verden» informantene tilegner eller betrakter hjemmet sitt gjennom, som det Hochschilds refererer til som byttesfæren eller markedsfæren. Med andre ord, forholdet mellom det private og det offentlige, samtidig som det ene ikke unngår møte med det andre. Det betyr at de to kategoriene til tider flyter over i hverandre, alt etter hvilke strategier informantene tar i bruk når de forhandler frem en forståelse om relasjonen mellom seg selv og kunden. Det betyr også at når de to forholdene møtes skaper det problemer eller brytningspunkt hos informantene som sliter med å opprettholde den strategien de fører. Det er særlig der i brytningspunktet, møtet mellom de to sfærene, at det emosjonelle arbeidet blir synlig.

Siden arbeidet i *casas* ikke har en spesifikk arbeidstid og det dreier seg om sosial interaksjon over flere dager, blir det vanskeligere å definere skillet mellom jobb og sosiale relasjoner. Det gjør det vanskelig å opprettholde markedslogikkens rasjonelle aktører, kanskje spesielt når tidsaspektet er lengre, som ved turistenes opphold i *casas*, som gir dem tid til å dele historier og bli kjent med turistene. Markedet trer inn i privatsfæren og hjemmet og slik tynner ut grensene mellom de to, som skaper en gråsoner. På den ene siden får turistene ta del i en privatsfære og bli kjent med og omgås cubanere, men på en annen side betaler de for oppholdet sitt. Det ligger en transaksjon til grunn for forholdet deres og kundens behov er også med på å forme det emosjonelle arbeidet. Dessuten er det krevende for mennesker å «late som» eller falsifisere følelser og tilstand, gjennom å gi et emosjonelt uttrykk som ikke er i overensstemmelse med indre sinnstilstand, såkalt *surface-acting* (Hochschild 2012: 90). Derfor tyr informantene til *deep-acting*-strategier, der de forandrer følelser ovenfor kunder gjennom nærhet eller jobber med å holde turisten på avstand.

For Gloria, i motsetning til Teresa, er arbeidet uproblematisk;

(...) para mi es una visita grata, es una compañía grata. A veces, yo me pudiera sentirme mal, de tener un visita en casa me hace olvidarme de los problemas, o sea, al contrario me ayuda a sentirme mejor porque nos ponemos a conversar y me hablan de su país y yo hablo de nosotros(...). Al contrario, eso me ayuda. Para mi no es un problema. (...) He hecho muy buenas amistades. (Gloria)

Med *deep-acting*, oppleves følelsene som ektefølte og blir en del av det å mestre. Når *deep-acting* er vellykket kan det være et positivt middel i arbeidet. Hochschild (2012) kaller dette en vellykket kommersialisering av følelser. Der *cliente*- strategien forteller informantene at «dette er mine kunder og min jobb», forteller *amigo*- strategien at «dette er mine venner og dette er mitt hjem». Begge strategiene fungerer som en måte å mestre følelser i arbeidet, kan sees som et verktøy i utførelsen av det. Dette er et potensielt gode, men også potensielt problematisk når brytningspunkter oppstår, samt for den som sliter med å mestre det emosjonelle arbeidet. Siden begge strategiene vektlegger aspekter fra hver «verden», kan det ha problematisk konsekvenser. *Cliente*-strategien kan føre til en løsrivelse fra privatsfæren gjennom å betrakte virksomheten i størst grad gjennom markedsfæren, mens *amigo*-strategien, som et forsøk på å holde fast på privatsfæren er utsatt for fremmedgjøring når kundeforholdet kommer til overflaten. Når det private blir offentlig eller omvendt, hva blir så igjen av det private?

Jeg hevder at begge strategiene krever emosjonelt arbeid fra informantenes side, nettopp fordi virksomheten de driver forener to verdener, det private og det offentlige/markedet. Det gjør at de må forhandle mellom disse to i det som tidligere var deres *backstage*, privatsfære.

A mí me cuesta no ser sincero. Es muy difícil poner una sonrisa que no sea sincera. (Ernesto)

Det er tydelig at Ernesto benytter seg av *deep-acting*, fordi han ikke klarer å være uoppriktig. Derfor blir arbeidet han gjør og hans vennskapsdiskurs ektefølt, men bak dette kreves en regulering av følelser. Det er individuelt hva som fungerer, og for noen, som Teresa fungerer det ikke, fordi det føles som falsifisering. I de følgende avsnittene forsøker jeg å illustrere de to strategiene hos informantene og hvilke brytningspunkter de møter.

5.3.1 *Mi casa es su casa. Amigo-strategien*

Når informantene kategoriserer kunder som venner, selv om det er snakk om et begrenset vennskap, ligger det en bakenforliggende tanke eller følelse av et fellesskap som kommer fra vennskap eller slektskap. Dermed kobles kundeforholdet til de som vanligvis inviteres inn i et hjem, som nære relasjoner og venner. En tar i bruk *emosjonelle minner* fra den private byttesfæren og anvender de i markedsfæren (Hochschild 2012:106). Dette krever en emosjonell justering og informantene gjør dette på ulikt vis. Når de vektlegger hjemmet som et hjem mer enn virksomhet, iscenesetter de også kundene som «venner». Dette kan være en måte å skape en balanse fra markedets rasjonalitet. Forstår de kundene sine som nære relasjoner kan de også beholde «det nære» ved hjemmet og kanskje lettere gjennomføre arbeidet. Likevel krever denne måten å forholde seg til andre mennesker på, at en gjennom *deep-acting*, kan forstå de som noe annet enn fremmede og ukjente andre. Dessuten skaper diskursen om vennskap den personlige servicen ovenfor kunden og fører til vellykket kundebehandling. Bak *amigos*-strategien ligger en narrativ om vennskap og nærhet som stammer fra det private emosjonelle systemet. Empati for en venn og empati for en kunde blir forstått som den samme følelse (Hochschild 2012:105). Dermed tar informantene i bruk private følelser i en kommersiell setting.

Teresa har et behov for å trekke seg unna og sier hun noen dager skulle ønske at ved kundens ankomst, registrerte de seg, meddelte når de ville spise, spiste og la seg. Ernesto derimot har en annen tilnærming, hvor han omtaler kundene som venner. Selv om de driver utleie sammen opplever de det forskjellig. Teresa ser det som noe midlertidig, mens Ernesto er fornøyd og ser det som en langsiktig løsning. Teresa og Ernesto driver virksomheten på en måte som inkluderer og underholder gjestene. De spiller domino med gjestene, tar en kaffe med dem og inviterer dem med på aktiviteter de selv ønsker å få med seg. Ernesto er utadvendt og liker arbeidsformen, derfor er det oftest han som tar seg av den sosiale biten ved utleievirksomheten deres. Han klarer å nyte samværet på tross av at han må opp tidlig dagen etter. Han forsøker å knytte bånd som en del av servicen og forteller meg at han pleier å sende tidligere gjester bursdagshilsener og forsøker å opprettholde kontakten med dem.

Teresa mestrer ikke å anvende *amigo*-strategien fordi hun ikke klarer *deep-acting*. For henne blir det ikke ektefølt. Hun er fremmedgjort fra prosessen da hun forteller at arbeidsoppgavene er monotone. Hun venner seg ikke til å gjøre det samme hver dag, til å være inne i huset. Hun

er bevisst det emosjonelle arbeidet hun legger i og sier at hun kanskje forteller seg selv at dette bare er en midlertidig løsning for å kunne klare å fortsette med det.

Para mejorar este estado. Un día me tomo [una pastilla], el otro me tomo [un té]. Otro día una cerveza [Informanten ler]. (...) Para estar tranquila. Otro día le digo a él que me voy a acostar un rato 'tú los atiendas'(...) Y así, alternamos porque es agotador. (Teresa)

Når Teresa ler og forteller spøkefullt at hun noen dager tar beroligende medikamenter, blir jeg usikker på om det egentlig er en spøk, men hun bekrefter at hun gjør det. Det betyr at hun i noen tilfeller tyr til medisinske hjelpemidler for å takle en følelse. Det illustrerer hvordan det er slitsomt å falsifisere det sosiale.

Y como esto no tiene límite, es decir está él que viene y se acuesta temprano, está el que quiere conversar, esta él que quiere jugar domino, está el que quiere salir. Es decir, es impredecible, no puedes decir 'hoy voy a descansar'. No te puedes planificar. (Teresa).

I motsetning til Teresa trives Ernesto godt med utleievirksomheten og når jeg spør om han kan kalle de bekjentskapene han har fått gjennom arbeide for vennskap sier han at i 90% av tilfellene føler han at han har fått venner. Det er Ernesto som i størst grad konverserer med turistene og han viser dem gledelig rundt i byen dersom de ønsker det. Han smiler bredt og ler når han forteller historier om gjestene:

Vinieron dos locos aquí, dos hermanos alemanes, y era chiste para allá y chiste para acá, y yo me divertí muchísimo con ellos. Compartimos, jugamos domino hasta las 2 de la noche y lo pasamos reketé bien. (Ernesto)

Et tegn på den lave terskelen for sosial interaksjon på Cuba, hvor en har lett for å sosialisere og ukomplisert kan tilnærme seg og skape sosial interaksjon. Der Teresa sliter med å finne mening i arbeidet, gjør Ernesto det til en måte å være sosial på. Pedro forteller spøkefullt at om han hadde dratt til Munich og stått på et gatehjørne er han sikker på at han hadde møtt på venner fra utleie. Men «vennskap» de knytter gjennom *amigo*-strategien er knyttet til den «nærheten» de ønsker å selge, og er således også en betalt nærhet.

Teresa og Ernesto forteller om måltider, om det å spise sammen med kundene som ønsker å «*comer en familia*», men at de ikke kan gjøre dette, fordi det skaper problemer siden de må jobbe også. De gangene de har satt seg ned og spist med turistene, sier de at de har komplisert arbeidsforholdene for seg selv. Derfor forsøker de nå å begrense seg til å ta en kaffe sammen

dem etter maten. De innrømmer at de unngår det hvis de har mulighet, men setter seg ned hvis kundene insisterer. Det viser sårbarheten ved de såkalte vennskapene, at de er tynne vennskap, fordi en ikke kommer utenom kunderelasjonen.

Amigos-strategien er sårbar fordi kundeforholdet kommer til overflaten. Den gjør også at de føler de må være disponible til sosialt samvær, selv om de egentlig ikke ønsker:

[¿Y qué haces si el cliente quiere jugar domino y no tienes ganas?] Jugamos domino con ellos un rato. Porque decir a un cliente que 'No tengo ganas de jugar', suena un poquito feo, pero tienes que atenderlo. (...) Pero por general tienes que hacer el esfuerzo. Hay veces que tienes que sobreponerte al cansancio y decir 'lo voy a hacer', jugar un ratico para quedar bien. (Teresa)

Ernesto, med *amigo*-diskurs, synes det er merkelig med de kundene som oppfører seg som kunder. Han forteller om et tilfelle der turistene ikke var særlig pratsomme og hold seg for seg selv, og kalte de «*frios*». Når han ser de som «kjølige», er det fordi de markerer en avstand. De er «vanskelige», nettopp fordi de ikke kan inngå i hans definisjon av «*amigos en la casa*». Hans *deep-acting* blir særlig tydelig når kundene ikke opplever forholdet på samme måte, men oppfører seg som «kunder» og ikke «venner».

Gjennom *deep-acting*, justerer informantene følelsene sine til å passe det emosjonelle kravet jobben krever. Problemer og fremmedgjøring kan oppstå når forholdet (arbeidet) opphører. Haydée forteller meg om en fransk student som bodde hos dem over en lang periode og ble som en del av familien. «*Lo recogimos como otro hijo*». Haydée forteller at hun ikke har hørt noe mer fra ham og uttrykker at det er rart og litt trist. Haydées «sønn» har verken kommet tilbake på besøk eller tatt kontakt, informasjon om han har hun fått gjennom andre. Hun synes det er vanskelig å forstå siden de behandlet han som et familiemedlem og hun følte deretter. Hun uttrykker en tristhet og skuffelse, som viser at hennes følelsesmessige involvering i arbeidet gjør at hun sliter med å takle disse når arbeidet er over. Mangel på resiprositet i deres forhold i ettertid, altså Haydées forståelse av et (utvidet) familiemedlem gjør at det hun føler er uttrykk for en motiv dissonans. Erfaringen av en slik dissonans kan skape en fremmedgjøring, men samtidig være et brytningspunkt fordi det kan starte en bevisstgjøring hos arbeideren og slik en mulighet til å gjenvinne og ta kontroll over egne følelser og arbeid (Hochschild 2012:126-129). Gjennom *deep-acting*, hvor en regulerer egne følelser og ser gjestene som «venner» eller utvidede «familiemedlemmer», kan det få kostnader eller påvirke det private emosjonelle systemet. Ved å betrakte kundeforholdet som vennskapelig beskytter

på et vis sin private sfære, men når det vennskapet opphører kan det frembringe en fremmedgjøring.

Gloria gjør tydelig bruk av *deep-acting*, der hun benytter seg av familiære analogier på kundene. Hun forteller at behandler alle som om de var hennes familiemedlemmer:

Es como si fuera una visita mía en la casa, los trato como un familiar, si son jovens es como si fueran mis hijos, si son de mi edad es como si fuera mi hermano y si son mayores es como si fueran mis padres o mayor familiar. (Gloria)

Gloria benytter seg av *emosjonelle minner* ved å se kundene som «personlige gjester» kan hun bruke den personlige gjestfriheten i virksomheten. Slik endrer hun på den emosjonelle tilstanden sin og upersonlige relasjoner blir sett på som personlige (Hochschild 2012:106). Jeg mener det emosjonelle arbeidet gjennom personliggjøring av upersonlige relasjoner er lettere for informantene å ty til, gitt konteksten dette skjer i, nemlig hjemmet. I forhold til andre arbeid som krever denne tilnærmingen, som eksempelvis Hochschilds flyvertinner som gjennom bedriften blir oppfordret til å tenke på flykabinen som sitt «andre hjem» og kundene som besøkende i egen stue. Utleierne er selvsyssetsatte og dermed i større kontroll over arbeidsprosessen. Det kan gjøre arbeidet mindre anstrengende, fordi det er ingen som direkte forteller dem hva de skal føle, selv om markedet indirekte legger føringer for det gjennom hva kundene forventer. Flere av informantene sier at de ikke opplever det som problematisk og trives med arbeidet, og det kan henge sammen med kontroll over arbeidsprosessen. Likevel finner jeg flere eksempler på aspekter ved arbeidet som er utfordrende og grenseskridende. Samtidig er det ikke mulig å si hvordan dette påvirker selvet og privatsfæren på lengre sikt, der en lytter mindre til egne følelser og hører mer på markedsfærens krav.

Fremfor å tenke på transaksjonen i forholdet, tilslører Gloria det gjennom å tenke på dem som noe mer enn bare kunder:

Bueno, siempre, yo trato a los turistas, a mis clientes como si fuera una visita mía más en la casa. Al yo sentirlo como una visita les doy todas las atenciones que se le da a una visita en casa. El mayor objetivo mío y placer es que se sienten bien. Por ejemplo, he tenido clientes que se han sentido mal y si quieren una sopa, les hago sopa, y no cobro la sopa. Entonces, lo que hago es, me preocupo por ellos, no estoy pensando en el cobro, no estoy pensando en el dinero, pero en el trato, que se siente bien. (Gloria)

Gjennom å insistere på det vennskapelige båndet, uansett om det er tynt eller tykt, kan hun se forbi det økonomiske for da kan hun lettere gjennomføre jobben. Gloria skiller videre mellom

det hun kaller *amistades pequeñas* og *amistades grandes*, mellom tynne og tykke vennskap. Det er noen hun har knyttet tettere bånd til enn andre, men uavhengig av hva relasjonen har vært, så velger hun å kategorisere alle som en form for vennskap. *Deep-acting* iscenesetter personlige emosjonelle system i virksomheten, dermed skjer en kommersialisering av følelser (Hochschild 2012), fordi den emosjonelle justeringen har et underliggende mål om fortjeneste.

Hos Haydée og Jorge, bringer alle et bidrag til middagen, slik deler en på innkjøp, alle kjøper en ting hver og lager middag i fellesskap. «*A nosotros nos gusta compartir*», så setter man seg sammen, spiser og prater. Det er en setting som minner om å være på besøk, samtidig som det bak det hele ligger en økonomisk transaksjon. De er heller ikke tydelige på hva de tar betalt og sier de tar i betraktning hva de besøkende har mulighet til å betale. Det økonomiske aspektet viser hvordan det emosjonelle justeringen trekker på det private følelseslivet og byttesfæren. Samtidig som settingen i hjemmet kanskje gjør *amigo* -strategien enklere å tilegne seg, er faren at den også gjør forholdene desto utydelige. Det gjør det i noen tilfeller problematisk å ta betalt.

5.3.2 Brytningspunkt: Å ta betalt eller ikke ta betalt?

Det økonomiske, transaksjonen som ligger til grunn gjør det vanskelig å stole på om den vennskapelige relasjonen er autentisk. Det betyr ikke at det er umulig å danne vennskap gjennom virksomheten, og heller ikke at det alltid primært er økonomiske vinninger som er fokus. Likevel, utydeliggjør det økonomiske aspektet forholdet mellom det private og det kommersielle. Det er det kommersielle forholdet som har ført menneskene sammen og er utgangspunktet for relasjonen mellom utleier og kunde, selv om det på sikt dannes et vennskap.

Middag eller lunsjtider kan kollidere med turistens ankomst og skaper gråsoner for informantene gjennom hva en tar betalt for og hva en ikke tar betalt for. Både Lidia og Gloria forteller at de flere ganger har invitert nyankomne gjester til å sette seg ned å spise, uten å ta betalt. «*Esto es comida de cubano. No se lo cobro, lo comparto*» (Gloria). Flere av informantene opererer med et skille mellom *compartir* og *cobrar*, mellom å dele og ta betalt. *Compartir* er, som med *amigo*-strategien, et vennskapelig tegn på gavmildhet, solidaritet gjennom at en deler av det en har. *Cobrar* betegner handelen via den økonomiske transaksjonen.

Fra feltarbeidet hos Haydée og Jorge, snakket de om hvordan de ved hvert *visita* pleide de *compartir* med *amistades*. Alle betegnelsene de brukte på kundeforholdet er hentet fra byttesfæren. Dette holder markedslogikken på avstand og beholder det hjemmet symboliserer som «det nære». Da jeg spurte om pris på overnatting i forkant sa Haydée at de pleide å se an hva folk hadde råd til. Innen den cubanske sosialismen er tanken at en skal yte etter evne og få etter behov. Har ikke kundene god økonomi setter Haydée og Jorge ned prisen. Slik viser de en raushet, empati og solidaritet, samtidig som de er avhengig av å tjene på virksomheten. Her møtes cubanske fellesskapsverdier og markedet, i en vennskapelig gråsone.

Ernesto opprettholder et skille mellom økonomi og det han kaller vennskap. Han forteller at en som har bodd hos dem tidligere tok kontakt og ville komme tilbake. Han forklarte vedkommende at han ikke kunne gi samme pris som tidligere, fordi han driver en *negocio*. Det skapte ingen problemer for den returnerende gjesten. Han tar betalt for tjenesten han tilbyr, samtidig som han benytter en vennskapsdiskurs.

Gloria justerer prisen når hun føler en nærhet til gjestene. Når kunder gir henne gaver eller inviterer henne og familien ut på middag, setter hun ned prisen som en gjengjeldelse av den gode viljen som er vist. Dette er en logikk hentet fra vennskapets idé om resiprositet. Denne overføres til markedet, men erstattes med pengeverdi til å dekke tomrommet for gjengjeldelse. De utydelige forholdene i utleievirksomheten frembringer et dilemma for informantene om de skal ta betalt eller ikke. Der de anser gester som vennskapelige føler de et behov for å gjengjelde dette. På samme måte tar Haydée og Jorge betalt etter gjestenes betalingsevner, og nærmest unngår å snakke om penger. Det føles ikke riktig å ta betalt for vennskapelighet.

Tips fungerer som del av en belønningsstruktur. Informantene mottar både tips og gaver fra sine besøkende kunder, men de tolker de to gjerningenes innhold forskjellig. Penger og betaling avslører forholdet som rasjonelt. Tips er et tegn på det kommersielle, et tegn på at arbeidet de utførte var tilfredsstillende, mens gaver strekker seg utover det økonomiske forholdet. En gave sees av informantene som et tegn på vennskap, dermed symboliserer den en følelse.

La [amistad] grande es esa, él que vuelve (...) y cuando vienen te traen un regalo. Porque si no hay amistad, no tiene porque traerme un regalo. (...) Eso muestra que sintieron algo más. (Gloria)

Der kundene gir gaver eller inviterer informantene med på aktiviteter, tolker ofte utleierne det som tegn på vennskap. Kundeforholdet møter et bristepunkt og utleieren føler behovet for å

gjengjelde den gode viljen som gjør at de ofte setter ned prisen eller gjør tjenester uten å ta betalt for dem.

(...) a veces te sorprendan porque los que menos tienen, son los que te agradecen más. Una vez tuvimos unos españoles aquí, y tú sabes que en España la situación económica no está muy buena. Lo invitamos a tomar un trago aquí, nos sentamos juntos y conversamos, y el último día nos compraron un pastel de chocolate y compartimos aquí hasta la una y media de la mañana. (Ernesto)

De presiserer at det er en forskjell på turister som legger ting igjen uten å si ifra og de turistene som direkte overleverer gaver til dem.

Y muchas veces han dejado las cosas allí, pero no te lo dicen. Después te das cuenta que se te lo dejaron y que no se le quedó. Otros si te lo dan, 'mira que te traje esto' o 'te traje tal cosa'. (René)

Gjengjeldelse eller bytteforholdet med tips og gaver avslører at det kan være vanskelig for begge parter, også turistene, å tolke relasjonen. Gaver og invitasjoner skiller seg fra tips, fordi informantene forstår en gave som symbol på noe utover transaksjonen som ligger til grunn. En gave er et tegn på en mellommenneskelig relasjon, mens tips er en anerkjennelse av jobben som er gjort og dermed en anerkjennelse av kundeforholdet. Hvordan de tolker dette henger også sammen med hvordan de anser kundeforholdet og føler deretter.

Lo más importante, es porque cumpliste con todos los parámetros que se requería. Uno se queda satisfecho, porque enseña que hiciste un buen trabajo. (Lidia, om tips)

Der *amigo*- strategien trekker på vennskapelig nærhet, gjør *cliente*- strategien det motsatte ved å insistere på avstanden mellom seg selv og kunden.

5.3.3 Le estas cobrando. Cliente- strategien

Cohens studie viste at selvstendig næringsdrivende kontrollerer arbeidsprosessen og derfor ikke er fremmedgjort fra den fordi de anerkjenner produktet som sitt arbeid (Cohen 2011: 200). Morelia sier hun samler på kundeanmeldelser og at kundene spør henne om visittkort for å anbefale hennes hus til venner eller skrive kundeanmeldelser på nettstedene. Hun har kontroll over prosessen, hun setter reglene, er bevisst på hva hun selger og at arbeidet hun gjør skaper et omdømme og vil forhåpentligvis øke fortjeneste;

Yo me pongo una sonrisa porque son sus vacaciones. Ellos me pagan a mí y yo les brindo un servicio. Quiero que lo pasen bien, que estén cómodos (...) (Morelia)

Slik utfører noen av informantene arbeidet med en instrumentell bruk av følelser gjennom troen på sin personlige service. Hun illustrerer med armene hvordan hun lager en vegg og legger alt bak seg for å fokusere på oppgaven hun har foran seg. Slik avledes egne indre følelser med å tro på det følelsesmessige uttrykket man viser. Dette gjør en ved å produsere fram samme stemning i seg selv, som den man ønsker å uttrykke. Det er beskrivende for hvordan jobber med menneskekontakt krever et emosjonelt arbeid, et arbeid som ikke er synlig og derfor ikke verdsatt i stor grad. Når hennes fokus ligger på kunden, hun tar på seg et smil for å skape en stemning hos kundene samtidig som hun justerer følelsene sine til den stemningen. Slik er det ikke bare kundene som føler seg bra, men Moriela også. «*A lo contrario, me hace sentirme bien*». Dette var gjennomgående hos informantene som benyttet *cliente*-strategien. Melba forklarer at arbeidet ikke er plagsomt for med fokus på oppgaven for hånden, avleder og aktivt justeres følelser til kunderelasjonen. Det gjør det lettere å takle fremmedes tilværelse i privatsfæren gjennom tanken; «jeg er sosial», «jeg hygger meg», «jeg lærer mye nytt», fremfor «jeg vil ikke omgås disse menneskene», «jeg hygger meg ikke». Dermed skiller informantene mellom det Hochschild (2012:132,133) kaller *real self* og *acted self*. Denne distinksjonen er en måte å beskytte selvet på, fordi det utvikler en måte å depersonalisere relasjonen ovenfor kunden. I hvert tilfelle, er det mellom hva en person føler som sitt *real self* og indre og ytre uttrykk i et *acted self*, noe vedkommende må bearbeide og ta en stilling til (Hochschild 2012:136).

Lidia og René distanserer seg bevisst fra å knytte for tette bånd til kundene, nettopp fordi de vet at det blir vanskelig å ta betalt senere. Lidia og René frastår fra å kalle kundene sine for venner og jobber aktivt for å opprettholde en distanse;

Creemos que siempre hay que mantener una distancia. ¿Qué pasa? Tú le estas cobrando. No puedo dejar de cobrarte porque me a riego porque yo vivo de esto. Quizás yo te puedo considerar el precio, pero te tengo que cobrar porque si a todo el mundo le dejo de cobrar (...) me muero de hambre. Alguien te invitan a salir y a comer, y después tú le cobras, es incómodo. Un día, tú puedes aceptar que un día te invitan a comer si insitan mucho pero (...) esto es nuestro trabajo y ellos son nuestros clientes. Esa separación hay que mantenerla. (René)

Likevel skaper det problemer når kunden ønsker å nærme seg utleierne. Rene og Lidia forteller om en turist som kommer igjen hvert år:

Ese dice que él no es turista, que esta casa es *su* casa. (Lidia)

Es muy difícil. (...) Es magnífica persona.(...) Pero cuando al final se iba, yo le cobraba lo que tenía que cobrar. Es que tengo que hacerlo. No puedo solidarizarme tanto con las personas, que el corazón se me ablande de esta forma, porque no puedo. (René)

Kunden, som Lidia og René snakker om, har tatt dem med på ekskursjoner, delt en flaske rom med dem, og til gjengjeld har Lidia vasket klærne hans uten å ta betalt for det. Nå kunden selv ikke ønsker å beholde kundekategorien, må de finne andre måter å opprettholde forholdet. I noen tilfeller kan de kompensere med å ikke ta betalt for tjenester og slik opprette en form for resiprositet. I *cliente*-strategien er det ikke relasjonen som oppleves som et vennskap, men servicen som er ektefølt. De tyr til forskjellige metoder for å unngå situasjoner som kan føre til andre tolkninger enn kundekategorien. Slik forklarer Lidia hvordan de beholder avstanden selv om kundene søker en tilnærming:

Hacemos la cena y te dicen; ‘Ven a cenar con nosotros’. No, no, eso es su cena, porque tú les vas a cobrar. No se lo dices. Nosotros les decimos ‘no, ya comimos’ o le inventamos algo. (Lidia)

Informantene har en grad av kontroll over prosessen, men er samtidig avhengig av tilfredshet blant kundene. Når informantene forsøker å opprettholde kundeforholdet som rent kommersielt, oppstår problemer når det fra kundens uttrykkes et ønske om en annen type relasjon. Dette kan føre til at de presser egne grenser i privatlivet. For å unngå konfrontasjoner, ubehag unngår de samvær med kunder. De forteller om unnskyldninger for å ikke delta eller sette seg ned med dem;

Aunque [el cliente] insiste mucho, uno siempre trata de evitarlo, porque para tí después es difícil de cobrar. Cuando la persona te tiene una atención, es difícil. Pero obligatoriamente lo tienes que [cobrar], porque si no, no es un negocio. Si tú te acercas de esa forma, y lo tomas como son amistades, no le puedes cobrar a nadie. Porque aquí te relaciona, no es como un hotel. Uno se sienta a conversar en la mesa, pero es hasta allí. Eso uno lo va aprendiendo con tiempo.(...) El que se interrelaciones con las personas, después no le cobra (...) Mi negocio no es que tú me traiga algo, mi negocio es esto e yo te cobro. (René)

Sexturisme kan også utfordre forholdet mellom *real self* og *acting self*, fordi det utfordrer forholdet mellom personlig verdier og kundens tilfredshet. De fleste informantene forklarer at de tillater turistene å ha med seg cubanere, men kun hvis de er villige til å registrere seg i *el libro*, og så lenge det ikke er snakk om en ny cubansk dame hver dag. «!Esto no es un burdel!». Marilyn forklarer at hun unngår å registrere enslige menn generelt. Hun sier hun ikke har noe rom disponibelt og henviser de til andre *casas*. Slik unngår en konfrontasjon,

unnslipper et utfordrende emosjonelt arbeid som kanskje må undertrykke irritasjon eller sinne mot kunden, fordi det ikke er fordelaktig for virksomheten. Samtidig opprettholdes en respekt for hjemmet, som utsettes for press gjennom kundens behov og ønsker.

Når hjemmet, et symbol på det nære og private omdannes til en virksomhet blir det private kommodifisert. Ved å distansere seg fra kunder, kan en samtidig på flere måter distansere seg fra seg selv, gjennom å ikke være seg selv og ved en kommodifisering av det private.

Oppsummering

Dette kapitlet har analysert hvordan hjemmet har blitt en vare. Jeg har beskrevet hvordan kommodifiseringen og det følgende produktet/tjenesten som selges gjennom utleievirksomheten henger sammen med et internasjonalt marked og vestlige konsumenter. Forholdet mellom hjem og virksomhet, og hvordan de to sfærene overlapper, skaper en utydelig gråsoner for informantene. Arbeidssituasjonen krever emosjonelt arbeid, justering av følelser, som jeg har analysert som to strategier i kunderelasjonene. Det utydelige forhold mellom det private og det kommersielle, som plassert i hjemmet og med utgangspunkt i en økonomisk transaksjon. Dette skaper utydelige grenser blant annet der upersonlige forhold blir personlige, der kunder kan bli venner eller utvidede familiemedlemmer.

Neste og siste seksjon trekker frem de viktigste funnene fra denne oppgaven og foreslår videre forskning på feltet.

6 Konklusjon

Denne oppgaven har presentert en kvalitativ studie med et induktivt utgangspunkt. Oppgaven hadde to forskningsspørsmål, der det ene var knyttet til kjønn og det andre til emosjonelt arbeid. Det empiriske kildematerialet ble analysert og fortolket ut fra forskningsspørsmålene:

- 1. Hva gjør at høyt utdannede cubanske kvinner forlater sin profesjon til fordel for privat utleie i eget hjem?*
- 2. Hvordan kommer emosjonelt arbeid til uttrykk i utleievirksomheten?*

De viktigste funnene knyttet til hvert forskningsspørsmål blir følgelig presentert i hver sin seksjon, henholdsvis 6.2. og 6.3. Til slutt fremlegges forslag til videre forskning på feltet.

6.2 Kjønn i utleievirksomheten

For å besvare det første forskningsspørsmålet har jeg beskrevet, fortolket og forklart hvorfor høyt utdannede, cubanske kvinner går fra sin profesjon og starter med privat utleie til turister i eget hjem. Den økonomiske situasjonen er en gjennomgående årsak hos informantene, men funnene forklarer at den økonomiske årsaksforklaringen ikke kan betraktes isolert. Kvinnene befinner seg i en klemme mellom omsorgsforpliktelser på den ene siden, og karriere på den andre. Jeg har sett på kulturelle strukturer og sammenhenger for å forstå kvinnenens valg om å starte med privat utleie. Ved å problematisere den kjønne strukturelle logikken som ligger bak kjønnskategoriene gjennom arbeidsdelingen i virksomheten, har jeg betraktet problemstillingen fra både et aktør- og strukturperspektiv. Under fremlegges to hovedfunn som også knytter informantens erfaringer til en bredere kontekst.

6.2.1 Cubansk kjønnsorden

Spesifikke cubanske kulturelle forestillinger om hva som er «kvinnelig» knytter kvinnen til hjemmet. Der både de mannlige og kvinnelige informantene opplever en kjønnskomplesmentaritet gjennom arbeidsdelingen, viser funnene at den ikke fremtrer som likeverdig. Størst ansvar og arbeidsmengde tilfaller kvinnen, og dette uten at det eksplisitt anerkjennes, men innlemmes i det som ansees som en naturlig del av det å være kvinne. Den kjønnsmessige organiseringen av arbeidet både viderefører og reproducerer kjønnsroller som

forsetter å knytte kvinnen til den hjemlige sfære. Kvinnens orientering mot hjemmet illustreres gjennom hvordan omsorgsarbeidet hovedsakelig ansees som hennes, av ektefeller, omsorgsmottakere og av samfunnet, men også av henne selv. Der hun forstår omsorgsrollen gjennom; «mor vet best», og der det samtidig ikke eksisterer andre offentlige alternativer. Gjennom utleie løser hun praktisk forventningene knyttet til omsorgsrollen for barn og hjelpetrengende foreldre, siden hun er i fysisk nærhet.

Arbeidets kjønnede inndeling er ikke forstått som hierarkisk av informantene selv, men komplementær der den illustrerer hva som ansees som «kvinnelig» og «mannlig». Den kjønnede distinksjonen med røtter i biologiske forklaringer opprettholder skarpe skiller mellom kjønnene, som kan lede til ulike handlingsrom i samfunnet. Husarbeidet, byrder som tilfaller kvinnen, kan samtidig binde henne til en begrenset romlig sfære, som også er lite verdsatt. Arbeidsdelingen er godtatt og forventet, også blant de høyt utdannede informantene. Det er få tegn på at den utfordres, men heller videreføres i virksomheten, blant annet gjennom ansettelsen av kvinnelige hushjelpere. Slik reproduseres kjønnsrollene og organisering av både atferd og oppgaver i hjemmet etter kjønn. Samtidig er kvinnen mer disponibel til å gjennomføre «mannsoppgaver» enn det omvendte. Studien samsvarer med eksisterende studier på feltet; kvinnens rolle i hjemmet vedvarer.

Analysen konkluderer med kulturelle forklaringer for valget om å starte med utleie. Det er knyttet til en kjønnnet orientering mot hjemmet og kjønnsessensisme i forbindelse med omsorgsforpliktelser, fremfor individuelle preferanser. Samtidig stiller ikke utleievirksomhet kvinnen i en økonomisk underordnet posisjon med sin lokalisering i hjemmet. Tvert imot står hun sterkere enn tidligere.

6.2.2 Kvinnens posisjon og *el cuentapropismo*

Cuentapropismo er del av den cubanske økonomiske reformprosessen og viser i denne studien at den skaper nye muligheter for cubanske kvinner. Samtidig som kjønnede forestillinger knyttet til mulige alternativer gjør *casas* til et enkelt alternativ, fordi kvinnene tenderer å identifisere den hjemlige sfæren som sitt ansvarsområde.

Dette samsvarer med González Olmedos (2012) studie om *cuentapropismo* i en bydel i Havanna, som finner store økonomiske ulikheter og kjønnnet arbeidsdeling i den private sektor. Det som skiller seg fra andre studier er type virksomhet. Utleievirksomheten gjør ikke

kvinnene dårligere stilt enn mennene. Tvert imot er kvinnene ikke ekskludert gjennom at mennene kontrollerer eiendom og penger i dette tilfellet. Flertallet av kvinnene i denne studien er eierne av virksomhetene. Dette gir dem en fordelaktig posisjon om det eksempelvis skulle bli et brudd med partner. Kvinnens økonomiske posisjon er betydelig bedret gjennom utleievirksomheten og personlig opplever kvinnene en autonomi og frihet gjennom selvsyssetsettingen. Det sagt, bærer kvinnen, som hovedansvarlige for både hjem og virksomhet, samtidig byrden og en uuttalt eller maskert makt, som ikke virker å heve cubanske kvinners posisjon i en samfunnskontekst. Det er heller ikke noe som tyder på at husarbeidets nå økonomiske verdi påvirker forholdet mellom kjønnene. En forklaring kan være at den hjemlig sfære tradisjonelt er lite verdsatt, fordi den tolkes dit hen som kvinnens, som underordnet eller å vedrøre *det annet kjønn* (Beauvoir 2000). Friheten de opplever er tvetydig fordi den gir dem økonomiske muligheter, men samtidig begrenser dem i kjønnete praksiser.

Informantenes egne følelser av autonomi og fritt valg kan gi rasjonaliserte forklaringer, men alle valg er påvirket av strukturer, og i dette tilfellet de kjønnete forventningene knyttet til det å være en cubansk kvinne i dag. Problemet med individuelle fortolkninger er at de i liten grad problematiserer den generelle vurderingen av kvinnens samfunnsmessige rolle. En tilbakevendende diskusjon er om kvinners handlinger og posisjon er resultat av individuelle preferanser eller sosialisering. Den generelle tendensen er at i tillegg til å nyte autonomi og selvstendighet i arbeidet, ledes kvinnenens valg av forventninger spesifikt knyttet til dem som kvinner gjennom kjønnete praksiser. Denne påstanden er støttet av informantenes forståelser for kjønn, der kjønn knyttes til en antagelse om iboende kvaliteter, som «feminine» og «maskuline». Diskurser om kjønn viser hvordan de forskjellige arbeidsoppgavene tilegner kvinner og menn forskjellige ansvarsområder i tilknytning til hjem og virksomhet.

Denne oppgaven har belyst både aktør -og struktur perspektivet, for å knytte konkrete erfaringer til en større kontekst. Med hovedvekt på sosialisering, fordi kjønnsroller blir tillært. Kulturelle forståelser for kjønn legger grunnlag for menn og kvinners identifisering med tilhørende kjønnskategori, og legger føringer for valg en fortar seg i livet.

6.3 Emosjonelt arbeid i utleievirksomheten

Det andre forskningsspørsmålet tok opp emosjonelt arbeid i utleievirksomheten. Jeg har analysert hvordan det emosjonelle arbeidet kommer til uttrykk og hvordan problematiske forhold oppstår og skaper en gråsoner mellom det private og det kommersielle. Det er virksomhetens plassering, i hjemmet, som gjør at produktet er knyttet til en idé om nærhet til «det cubanske». Jeg har fortolket at utleievirksomheten ikke bare selger praktisk og rimelig innlosjering for turister, men også en opplevelse, gjennom en nærhet til «det cubanske». Denne kommodifiseringen av hjemmet og en cubansk stemning plasserer utleierne i et utydelig forhold mellom det private og det kommersielle. Dette er tett knyttet til emosjonelt arbeid og arbeidets interaktive karakter, samt arbeidstidens uforutsigbarhet.

Når hjemmet blir en vare, tilpasses atferd og fysiske aspekter konsumentene, og ikke de som bor der. Hjemmet inngår i en markedslogikk og grenseforhold mellom hjem/virksomhet tynnes ut og blir utydelige når markedet trer inn i hjemmet. Dette forholdet forener forskjellige opplevelser og tilslører hva som er forskjellen mellom dem. Utleierne får fremmede tett på seg, men som ved private besøk, skal de *føle* en gjestfrihet og glede ved å ha turistene i sitt hjem. Den økonomiske transaksjonen som ligger til grunn er med på å skape det utydelige forholdet.

Jeg har avdekket at utleierne i denne studien bruker emosjonelt arbeid i sin arbeidssituasjon. I utleievirksomheten møtes den private byttesfæren og markedsfæren. Tendensen i denne studier viser at det emosjonelle arbeidet kommer til uttrykk som to forskjellige strategier, alt etter hvordan informantene fortolker kunde-relasjonen; *Cliente* eller *amigo*. Strategiene viser til hvordan de forhandler med fremmede i sin privatsfære, og hvordan dette kan være et potensielt positivt verktøy i arbeidet, men også negativt der grenseforholdet møter brytningspunkt og for utleierne som ikke behersker det. Gjennom arbeidet med utleie møter informantene en ny kundegruppe med andre krav og de tar i bruk *deep-acting* i arbeidet. De justerer egne følelser og tilpasser dem til arbeidet. Slik opplever de aspekter ved arbeidet som ektefølt. Gjennom *amigo*- strategien knytter utleierne kundene sine til en vennskapsdiskurs og trekker på emosjonelle minner fra den private byttesfæren. Ved å insistere på et vennskapelig eller personlig bånd til kunden, tilsløres det økonomiske forholdet. Denne strategien viser sin sårbarhet når kundeforholdet kommer til overflaten og gjør utleiene mer disponible til sosialt samvær, selv når de ikke har lyst eller når det ikke passer. Når de justerer følelser og

personliggjør forholdet til kunden, som venner eller utvidede familiemedlem, kan den følelsesmessige involveringen få personlige kostnader. Det kan skape fremmedgjøring og motiv dissonans, der resiprositet uteblir når forholdet opphører.

Med *cliente*- strategien har utleierne kontroll over arbeidsprosessen der de operer med en avstand mellom seg selv og kunden, og skaper en symbolsk avstand fra et *real self*. Bruk av *deep-acting* former følelser slik at utleierne tror på det følelsesmessige uttrykket de viser. Den instrumentelle bruken av følelser produserer fram en stemning i en selv med hensikt å skape det samme hos kunden. Justeringer av følelser skal bidra til å skape en stemning av gjestfrihet og vennlighet, som igjen skal skape en økonomisk fortjeneste. I denne sammenheng er det ikke relasjonen som oppleves som vennskap, men servicen som er ektefølt. Utleierne har kontroll med egen arbeidsprosess og er bevisst kundeforholdet nettopp fordi det er vanskelig å ta betalt om en knytter personlige bånd. Derfor opprettholder de en distanse til kundene. Likevel møter strategien brytningspunkt når kunden søker et mer vennskapelig forhold. Dette fører til at egne grenser presses og forskjellig tiltak brukes for å unngå samhandling med kunden og slik det følelsesmessige ubehaget som følger. Gjennom distanseringen, å ikke by på sitt *real self* i møte med andre, blir spørsmålet om en ikke samtidig distanserer seg fra seg selv. Betraktes hjemmet i større grad som en virksomhet, skjer det en kommodifisering av det private. Begge strategiene tilsier at det private utfordres i møte med det kommersielle.

Emosjonelt arbeid avdekker mindre synlige aspekter ved arbeidsforhold og gir nye innsikter om arbeid. Utleievirksomheten viser at markedet legger føringer for arbeid, også i et land som omtales som kommunistisk. Funnene er aktuelle i en tid der privat virksomhet på Cuba nå skaper nye typer arbeid for cubanere, der mikrobedriftene knyttet til servicebransjen er avhengig av kundens tilfredshet. Når følelser blir justert, når kommersielle forhold personliggjøres og private forhold kommersialiseres, er spørsmålet hva blir igjen av det private.

6.4 Videre forskning

Datamaterialet la visse føringer for analyse og det er flere aspekter jeg gjerne skulle utforsket videre. I denne avsluttende seksjonen skal jeg legge frem noen betraktninger om videre forskning på feltet knyttet til denne masteroppgaven.

En av begrensningene ved oppgaven er knyttet til emosjonelt arbeid. I kapittel 2, som presenterer metode og tilnærming, drøftet jeg mulige metodiske begrensninger og foreslår for videre forskning et samarbeid med en cubansk fagfelle, for å redusere barrierer til informanten og slik få bedre innsikt i omfanget av emosjonelt arbeid. Videre forskning på emosjonelt arbeid kan se nærmere på kostnadene ved emosjonelle justeringer. Teoretiske innsikter om emosjonelt arbeid er høyst aktuelt for å forstå og gripe hvordan selvsysselsettingen omformer arbeid for cubanere, som del av den økonomiske reformprosessen på Cuba.

Cuentapropismo som del av en relativt ny reformprosess, gjør at det i tiden fremover vil være interessant å følge utviklingen. I videre forskning på kjønn, kan en bedre gripe den kjønnte arbeidsdelingen i privat sektor og kvinners deltagelse og posisjon i denne. Forskning på kvinner i *cuentapropismo* vil være interessant, siden denne studien avviker fra González Olmedos (2012), hva gjelder kvinnens økonomiske posisjon. Kvinner som utleiere eller manikyrister tjener bedre enn en mannlig statsansatt. Når kvinner kan oppnå høyere økonomisk status, vil de da tilegnes mer anerkjennelse, makt og legitimitet som endrer status over tid? Og hvorvidt bidrar det til å redusere tradisjonelle forståelser for kjønn? Problemstillingen har ikke inkludert omfanget av utleievirksomheter på Cuba. Der egne observasjoner og funn tilsier at virksomheten i størst grad drives av kvinner og slik informantene uttrykker det, trenger virksomheten en kvinne. Dermed kunne det vært interessant å kartlegge omfanget virksomheten og den kjønnte arbeidsdeling med en kvantitativ tilnærming. Siden tilgang på statistikk generelt er utfordrende og utilgjengelig i forskning på Cuba, vil et kvantitativt forskningsprosjekt forutsette et samarbeid med en cubansk institusjon eller universitet for å oppnå forskningstillatelse.

Som jeg har avdekket, er den hjemlig sfæres feminisering knyttet til en devaluering av kvinnens posisjon. Analysene av kjønn i denne oppgaven viser at kvinnen fortsatt har en sterk hjemlig orientering. Selv om virksomheten gir henne en form for romlig makt knyttet til hjemmet, er denne uuttalt, og det er lite som tyder på at utleievirksomheten har gitt henne noe annet enn høyere økonomisk status. Kanskje kan utleievirksomheten skape endringer i verdissettingen på sikt og slik endre statusen. På en annen side, tilsier den kjønnte arbeidsdelingen i virksomheten og reproduksjonen av kjønnte praksiser at forståelsen for kjønnskategoriene er rigide og tvilsomt vil endres raskt. Utvalget av de kvinnelige informantene er i aldersspennet 34-65 år, derfor kan det i videre studier være hensiktsmessig å

undersøke yngre kvinner forståelse for «kvinnelighet», for å se på eventuelle endringer i forståelsen for kjønnskategorien og kjønnsforholdene. Hvordan den nye generasjonen forstår kjønnsroller kan være forskjellig fra eldre generasjoner, siden kjønn ikke er ahistorisk og siden kjønnsdiskursen endrer seg over tid.

Litteraturliste

- Andaya, Elise (2013). «Relationships and Money, Money and Relationships: Anxieties around partner Choice and Changing Economies in Post- Soviet Cuba» s. 728-755 i *Feminist Studies*, Vol. 39, No. 3. Feminist Studies Inc. (Tilgjengelig via jstor.org 12.01.2016)
- Beauvoir, Simone. *Det annet kjønn*. (2000) Oversatt av Bente Christensen. Original tittel: *Le deuxième sexe* I, II. Utgitt i 1949, revidert i 1976. Norsk utgave: Pax forlag AS Oslo, 2000.
- Butler, Judith (1999). *Gender Trouble*. Utgitt i 1990. Routledge, London.
- (1993). *Bodies That Matter*. Routledge, London.
- Cohen, Rachel Lara (2010). “When it pays to be friendly: employment relationships and emotional labor in hairstyling” s.197-218 i *The Sociological Review*, 58: 2. Blackwell Publishing Inc. Oxford.
- Curtis, Richard F. & Patricia MacCorquodale (1990). “Stability and Change in Gender Relations” s.136-152 i *Sociological Theory*, Vol. 8, Nr. 2, 1990. American Sociological Association. (Tilgjengelig via jstor.org 22.11.2015)
- Diaz- Briquets, Serigo (2011). “Minimalism, Obsolescence and Transferability: The Labor Market Impact of the New Self- Employment regulations” s. 463- 474 i *Cuba in transition*. Vol. XX. ASCE 2011. Miami, Florida. Link til artikkel: <http://www.ascecuba.org/c/wp-content/uploads/2014/09/v21-diazbriquets.pdf> (17.12.2015)
- Fangen, Katrine (2011). “Kap. 2: Deltagende Observasjon” s. 37-55 i *Mange ulike metoder*. (Red.) Katrine Fangen og Ann-Mari Sellerberg. Gyldendal Akademiske. Oslo.
- Fleites- Lear, Maria (1996). “Paradojas de la mujer cubana” s. 41-55 i *Nueva Sociedad* Nr. 143 Mai/Juni. Washington, D.C. Link til artikkelen: http://nuso.org/media/articles/downloads/2500_1.pdf (15.10.2015)

- Fuentes, Illiana (2008). "Cuentapropismo o Cuentapropismo: Retos y Consideraciones sobre género, auto-empleo y privatización" s. 341- 348 i *Cuba in Transition*. Vol. 18. ASCE 2008. Miami, Florida. Link til artikkel: <http://www.ascecuba.org/c/wp-content/uploads/2014/09/v18-fuentes.pdf> (18.08.2015)
- Goffman, Erving (1992). *Vårt rollespill til daglig*. Oversatt av Kari og Kjell Risvik. Orginal utgitt i 1959. Pax Forlag, Oslo.
- Gott, Richard (2004). *Cuba. A new history*. Yale University Press, USA.
- Hochschild, Arlie Russell (2012). *The managed heart. Commercialization of the human feeling*. Revidert utgave. Først utgitt i 1983. University of California Press, Los Angeles.
- (2011) «Emotional Life on the Market Frontiers» s.21-33 i *The Annual Review of Sociology*, nr. 37. (Tilgjengelig via www.annualreviews.org 22.10.2015)
- (1997) *The Second Shift*. Medforfatter; Anne Machung. Avon Books, New York.
- Holgado Fernández, Isabel (2002). *¡No es fácil! Mujeres cubanas y la crisis revolucionaria*. 2.utgave. Icaria Antrazyt. Barcelona, Spania.
- Holst, Cathrine (2009). *Hva er feminisme*. Universitetsforlaget, Oslo.
- González Olmedo, Graciela (2012). "Inequidades de género en el ámbito laboral y familiar de un grupo de trabajadores cuentapropistas del municipio Marianao" s. 200-214 i *Familia, género y violencia doméstica*. (Red) Reina Fleitas Ruiz og Magela Romero Almodóvar. Instituto cubano de Investigación Cultural Juan Marinello, Havanna.
- Joas, Hans & Wolfgang Knöbl (2013). "Kap 18: Feminist Social Theories" i *Social Theory. Twenty Introductory Lectures*. 7. Utgave. Cambridge University Press, Cambridge.
- Johannesen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Christoffersen (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4. Utgave. Abstrakt Forlag, Oslo.
- Kalleberg, Ragnvald, Raino Malnes og Fredrik Engelstad (2013). *Samfunnsvitenskapens oppgaver, arbeidsmåter og grunnlagsproblemer*. Gyldendal Akademisk. 3. Opplag. Gyldendal Norsk Forlag AS.

- Karlsen, Kirsten (2013). *En diskursanalyse av reformprosessen på Cuba*. Masteroppgave, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- López-Garza, Marta (2002). "Convergence of the Public and Private Spheres: Women in the Informal Economy" s. 175-192 i *Race, Gender & Class*, Vol. 9, No. 3. Jean Ait Belkhir, *Race, Gender & Class Journal*. (Tilgjengelig via jstor.org 02.12.2015)
- Lumsden, Ian (1996). *Machos, Maricones and Gays. Cuba and Homosexuality*. Tempel University Press, Philadelphia.
- Melhuus, Marit & Kristi Anne Stølen (1996). *Machos, Mistresses, Madonnas. Contesting the Power of Latin American Gender Imagery*. Verso. London.
- Mesa- Lago, Carmelo (2012). *Cuba en la era de Raúl Castro. Reformas económico-sociales y sus efectos*. Editorial Colibrí, Madrid.
- Pertierra, Anna Cristina (2008). "En Casa. Women and Household in Post-Soviet Cuba." s. 743-767 i *Journal of Latin American Studies*, Vol. 40, No. 4, Cuba: 50 Years of Revolution, Nov.2008. Cambridge University Press. (Tilgjengelig via jstor.org 16.01.2015)
- Romero Almodóvar, Magela (2006). *O padre nuestro que estás ...donde?* Masteravhandling ved det historiske- og sosiologiske fakultet, Universitetet i Havanna, Cuba.
- Romero Almodóvar, Magela (2012). «Mujeres, trabajo doméstico no remunerado y vida cotidiana» s.159- 190 i *Familia, género y violencia doméstica*. (Red) Reina Fleitas Ruiz og Magela Romero Almodóvar. Instituto cubano de Investigación Cultural Juan Marinello, Havanna.
- Skidmore, Thomas E. og Peter H. Smith (2005) "Kap 9: Cuba:Late Colony, first Social State" i *Modern Latin America*. 6. utg. Oxford university Press, New York.
- Smith, Dorothy (1997). "From the margins: Women's Standpoint as a Method of Inquiry in the Social Sciences" i *Gender, Technology and Development 1*, Sage Publications. London.

Smith, Lois M. & Alfred Padula (1996). *Sex and the Revolution. Women in Socialist Cuba*. Oxford University Press, NewYork.

Solheim, Jorun (2007). *Kjønn og moderniteten*. Pax Forlag AS, Oslo.

Steinberg, Ronnie J. & Deborah M. Figart (1999). "Emotional Labor Since the Managed Heart" s.8- 26 i *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Vol 561; Emotional Labor in the Service Economy. (Tilgjengelig via jstor.org 27.11.2015)

Stephens, Sarah (2013). *Women's Work: Gender Equality in Cuba and the Role of Women Building Cuba's Future*. Center for Democracy in the Americas, USA. Link til rapporten:

http://thecubaneconomy.com/wp-content/uploads/2013/03/CDA_Womens_Work1.pdf

(Tilgjengelig 15.12.2015)

Thagaard, Tove (2009). «Innsamling av data. Intervju og relasjoner i felten» Kap 5. i *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget, Bergen.

Rosaldo, Michelle Z. (1974). «Women, Culture, and Society: A theoretical Overview» s. 17-43 i *Women, Culture, and Society*. (Red.) Michelle.Z. Rosaldo og Louise Lamphere. Stanford University Press, California.

Wærness, Kari (2000). *Hvem er hjemme?* Fagbokforlaget, Bergen.

Østerberg, Dag (2012). *Sosiologiens nøkkelbegreper*. 7 Utgave. Cappelen Damm Akademisk.

Andre kilder:

Gender Gap Index. Rapport 2014. *World Economic Forum*. Link til Cuba:

<http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/economies/#economy=CUB>

Gaceta Oficial nr. 35. Nov 2011: Decreto-Ley No. 288 —modificativo de la Ley General de la Vivienda. Link til lovendring: http://www.cubadebate.cu/wp-content/uploads/2011/11/go_x_035_2011.pdf (21.11.2015)